

Гьоте

**СТРАДАНИЯТА
НА МЛАДИЯ ВЕРТЕР**

НАРОДНА КУЛТУРА

ЙОХАН ВОЛФГАНГ ГЬОТЕ СТРАДАНИЯТА НА МЛАДИЯ ВЕРТЕР

Превод: Асен Разцветников

chitanka.info

Коего можах да намеря от историята на бедния Вертер, събрах го с прилежност и ви го поднасям тук, и зная, че ще ми благодарите за това. Вие не можете отказа на неговия дух и неговия характер вашето удивление и любов, на неговата съдба — вашите сълзи.

И ти, добра душо, която чувствуващ същия копнеж като него, почерпи утеха от неговото страдание и нека книжката стане твой приятел, ако поради орис или собствена вина не можеш да си намериш по-близък.

КНИГА ПЪРВА

4 МАЙ 1771

Колко се радвам, че заминах! Скъпи приятелю, какво нещо е човешкото сърце! Да оставя тебе, когото тъй обичам, с когото бях неразделен, и да се радвам! Зная, че ти ще ми простиш. Не бяха ли другите ми връзки сякаш нарочно избрани от съдбата, за да изплашат, едно сърце като моето? Горката Леонора! И все пак — аз бях невинен. Крив ли бях аз, че докато своенравният чар на сестра й ми доставяше приятна забава, в нейното бедно сърце се зароди страстта? И все пак — дали съм съвсем невинен? Не подхранвах ли аз нейните чувства? Не се ли забавлявах дори с ония верни прояви на природата, които ни караха тъй често да се смеем, макар че съвсем не бяха смешни? Не се ли — о, какво създание е човек: сам себе си може да обвинява! Аз искам, скъпи приятелю, обещавам ти това, искам да се поправа, не искам вече да предъвквам онова малко зло, което ми праща съдбата, както съм правил винаги; искам да се радвам на сегашното, а миналото нека си остане минало. Наистина — ти си прав, мой драги — мъките сред човеците биха били по-малко, ако те — бог знае защо са те тъй създадени! — не възобновяваха постоянно, с толкова голяма ревност на въображението, спомените на миналата беда, вместо да се погрижат как да понесат безразличното, сегашно.

Бъди тъй добър да кажеш на майка ми, че ще се заема здраво с нейната работа и скоро ще й пратя вести за нея. Говорих с леля и съвсем не намерих да е такава зла жена, каквато я смятат у нас. Тя е жива, буйна жена с много добро сърце. Аз й обясних исканията на мама по задържаната наследствена част; тя ми каза основанията си, причините и условията, при които би била готова да предаде всичко и дори повече, отколкото ние искахме — накъсо, не искам да пиша сега нищо за това; кажи на майка ми, че всичко ще се оправи. А аз, драги мой, отново видях при тая дребна работа, че недоразбирането и нехайството създават може би повече бъркотии в света, отколкото лукавството и злобата. Най-малко: последните две са положително по-редки.

Иначе тук се чувствавам твърде добре. Самотността е отличен балсам за сърцето ми сред тая райска местност, а това годишно време на младостта изпълва с топлина моето често треперило от студ сърце. Всяко дърво, всеки храст е китка от цветове и човек би пожелал да стане майски бръмбар, за да може да плува в морето от благоухания и да намира всичката си храна в него.

Самият град е неприятен, но затова пък наоколо: неизразимо хубава природа. Това е подтикнало покойния граф фон М. да направи своята градина на един от хълмовете, които се кръстосват в чудно разнообразие и образуват чаровни долини. Градината е проста и още при влизането си човек чувства, че разкойката ѝ е начертал не учен градинар, а едно чувствително сърце, което е искало да се наслаждава само от себе си тука. Аз вече пролях доста сълзи за починалия — в порутената беседка, която е била негово, а сега мое любимо място. Скоро ще стана господар в градината; само няколко дена — а градинарят се привърза вече към мене; и не ще му бъде зле от това.

10 МАЙ

Чудна ведрост е обзела душата ми — подобно на тихите пролетни утрини, на които се наслаждавам с цялото си сърце. Аз съм сам и се радвам на своя живот в тази местност, която е създадена за души като моята. Аз съм тъй честит, драги мой, тъй всецяло потънал в чувството на тихото си битие, че моето изкуство страда от това. Не бих могъл сега да рисувам, да тегля нито чертица и все пак никога не съм бил по-голям художник, отколкото в тия мигове. Когато над китната долина около мене димят пари и високото слънце почива върху повърхността на непрогледния мрак в моята гора, и само отделни лъчи се прокрадват в недрата на нейното светилище, а аз лежа в това време сред високата трева край буйния поток и прилепнал до земята, виждам хиляди най-разнообразни тревички; когато чувствавам тъй близо до сърцето си гъмженето на мъничкия свят между тревичките, безбройните, незнайните образи на червейчетата, на мушичките — и чувствавам присъствието на всемогъщия, който ни създаде по свой образ и подобие, дъх на вселюбещия, който ни държи и люлее във вечно блаженство! Приятелю мой, когато след туй пред очите ми се здрачи и околният свят и небето останат в душата ми като образа на любимата девойка — тогава копнея често и мисля: ах, да би могъл да изразиш всичко това, да би могъл да вдъхнеш на книгата това, което живее тъй пълно, тъй топло в тебе, та то да стане огледало на душата ти, както душата ти е огледало на безкрайния бог! Приятелю мой! Но не, аз гина пред всичко това, аз изнемогвам под силата и великолепието на тия видения.

12 МАЙ

Не зная — измамни духове ли витаят над тия места, или пък жаркото небесно въображение се е вселило в сърцето ми и преобразява всичко наоколо ми в рай. До самото градче има извор — един извор, о който съм запленил като Мелузина^[1] и сестрите ѝ. Спускаш се низ малък хълм и се намираш пред един свод, към който се слиза по двадесетина стъпала и дето из мраморните скали на дъното блика чудно бистра вода. Ниската стена, която го обгражда горе, високите дървета, които покриват мястото наоколо, хладината на този кът — във всичко това има нещо привлекателно, нещо тайнствено. Не минава ден да не поседя там някой час. Тогава дохождат там девойките от града и вземат вода — най-невинната и най-нужната работа, която някога са вършили и самите царски дъщери. Когато седя там, патриархалното време възкръсва тъй живо пред мене, че сякаш виждам как нашите прадеди се запознават и задирят на извора и как покрай извори и кладенци витаят благотворни духове. О, само оня, който никога не е почивал и пил прохладата на извора след тежък път през летен ден, само той не може да почувствува това.

[1] Мелузина — водна фея. ↑

13 МАЙ

Ти питаш дали да ми изпратиш моите книги? Драги, моля те, за бога, махни ги от главата ми! Не искам вече да бъда все ръководен, подбуждан, възпламеняван; туй сърце кипи достатъчно и от само себе си, мен ми е нужна люлчина песен, а нея съм я намерил обилно в моя Омир. Колко често приспивам и смирявам своята възбунена кръв; защото едва ли си виждал нещо по-неспокойно, по-непостоянно от туй сърце. Драги мой! На тебе ли трябва да казвам това, на тебе, който тъй често си носил товара — да гледаш как преминавам от скръб към луда веселост и от сладка, тиха меланхолия към пагубна страст! Аз се отнасям към сърцето си като към болно дете; всяко желание му е позволено. Не казвай това другиму! Има люде, които биха го претълкували зле.

15 МАЙ

Простите хорица от градчето ме вече познават и обичат, особено децата. Когато отначало отидох при тях и взех приятелски да ги разпитвам за туй, за онуй, някои помислиха, че ги подигравам и ме отблъснаха доста грубо. Ала аз не се разсърдих; само почувствувах поживо онова, което много пъти вече съм забелязвал: люде с известно обществено положение винаги се държат на едно студено разстояние от простия народ, сякаш смятат, че ще загубят от приближаването; а има пък и празноглавци и зли шегобийци, които наглед слизат до бедния народ само за да му покажат още по-чувствително своята надменност.

Зная, че не сме равни, нито пък може да бъдем; но аз твърдя, че този, който счита за потребно да се държи далеч от тъй нареченото простолудие, за да добие почит, постъпва също тъй осъдително, както беглецът, който се скрива пред своя неприятел, защото се бои да не бъде надвит.

Недавна отидох на извора и намерих едно младо слугинче, което бе сложило своя съд на най-долното стъпало и се оглеждаше дали не ще дойде някоя дружка да му го повдигне на главата. Слязох долу и го погледнах. Да ти помогна ли, девойко? — казах аз. Тя цяла се изчерви. — О, не, господине! — отвърна тя. — Без много приказки! — Тя намести танурчето и аз ѝ подигнах. Поблагодари ми и си тръгна нагоре.

17 МАЙ

Направих разни познанства, но общество още не съм си намерил. Не знам с какво толкова привличам хората; мнозина ме обикват и се привързват към мене — и мъчно ми става после, ако пътят ни е само за кратко време един и същи. Ако питаш какви са хората тука — ще ти кажи — каквито са навсякъде! Човешкият род е нещо еднообразно. Мнозинството от тях прекарват по-голяма част от времето си в работа, за да преживяват, а малкото свободно време, което им остава, тъй ги плаши, че те употребяват всички средства, за да се отърват от него. О човешка орис!

Но иначе славен народ! Когато понякога се забравя, когато понякога се наслаждавам с тях на радостите, които са още предоставени на човека — да се пошегуваш откровено и чистосърдечно край пълна маса, да нагласиш при сгода някоя разходка, някой танц или нещо подобно, — това ми действа извънредно добре; само не бива да ми хрумва, че в мен лежат още толкова много други сили, които гният неизползувани и които трябва грижливо да крия. Ах, това тъй свива сърцето ми! И все пак — да бъдеш криво разбиран — това е участието на люде като нас.

Ах, защо изчезна другарката на моята младост! Ах, защо съм я познавал някога! Бих си казал: ти си безумец; ти търсиш онова, което не се намира тук — на земята. Но аз я имах, аз усещах сърцето, великата ѝ душа, в чието присъствие ми се струваше, че съм нещо повече от това, което бях, защото бях всичко, което можех да бъда. Милостиви боже! Остана ли тогава една-едничка сила на душата ми неизползувана? Не смогнах ли да разгъна пред нея цялото дивно чувство, с което сърцето ми обгръща природата? Не беше ли нашата дружба една вечна тъкан от най-нежни усещания, най-тънки шеги, чиито видоизменения, дори до лудории, бяха всички белязани с печата на гения? А после! Ах, годините, които тя бе преживяла преди това я заведоха в гроба по-рано от мен. Никога не ще я забравя, не ще забравя нейния здрав ум и нейната божествена търпимост.

Преди няколко дни срещнах момъка Ф., един отворен, млад човек, с много щастливо лице. Той току-що се е върнал от университета, не се счита тъкмо за мъдрец, но все пак вярва, че знае повече от другите. Бил е прилежен, което виждам по много неща; накъсо речено — има хубави познания. Като чу, че много рисувам и зная гръцки (два метеора за тук), той заприказва с мен и ми извади на показ много знания, от Батьо, та до Воод, от Пил до Винкелман, и ме увери, че е прочел Зулцеровата теория, част първа, до края и притежава един Хайнев ръкопис върху изучаването на старините. Аз го слушах търпеливо.

Запознах се с още един чудесен мъж — княжеския управител, един открит, сърдечен човек. Разправят, че било истинска радост за душата да го видиш сред децата му, каквито той имал до девет; особено много приказват за най-голямата му дъщеря. Той ме покани у тях и аз ще го посетя тия дни. Живее на час и половина оттука, в един княжески ловен дом, където му е било позволено да се пренесе след смъртта на жена му, понеже животът му в града и в управител ската къща му причинявал голяма болка.

Иначе на пътя ми са се мярнали няколко безобразни оригинали, в които всичко е нетърпимо, а най-непоносими — техните приятелски излияния.

Сбогом! Писмото ще ти допадне; то е съвсем историческо.

22 МАЙ

Че човешкият живот е само един сън — това на мнозина вече се е струвало тъй, а и мене навсякъде ме придружава това чувство. Когато погледна тесните рамки, в които са затворени дейните и жадни за знание сили на човека; когато виждам как всяка дейност се свежда накрай до задоволяване на потребности, които нямат никаква друга цел, освен да продължат нашето жалко съществуване и още — че всяка утеха с известни придобивки на знанието е само едно мечтателско примирение, при което човек си изписва стените, сред които стои затворен, с пъстри образи и светли изгледи — всичко това, Вилхелме, ме кара да немея. Аз се възвръщам в себе си и намирам цял един свят! Пак повече в предчувствие и смътна жажда, отколкото в представа и жива сила. И всичко тогава плува пред очите ми, и аз вървя замечтан и се усмихвам на света.

Че децата не знаят защо искат — по това са на едно мнение всички високоучени учители и възпитатели; но че по земята се люшкат, подобно на децата, и възрастни и също като тях не знаят отидат и накъде отиват, като тях нямат ясна цел, като тях биват управлявани чрез бисквити, банички и пръчки, това никой не би желал да повярва, а мен то ми се струва тъй очевидно, че човек би го хванал и с ръка.

На драго сърце ще призная — защото знам какво би ти се искало да ми отговориш на това, — че най-честити са ония, които подобно на децата живеят от днес за утре, влачат своите кукли насам-нататък, събличат ги и ги обличат и с голяма почителност се присламчват край долапа, дето мама е заключила козунаците, а когато най-сетне докопат желаното, лапат с издути бузи и викат: още! Това са честити създания. Добре е и на ония, които дават на своите дребни работици или дори страсти бляскави титли и ги представят пред човешкия род като великански подвизи за неговото спасение и благополучие. Блазе тогава, който може да бъде такъв! Който обаче разбере в своето смирение накъде води всичко това, който вижда как старателно всеки стопанин, комуто е добре, умее да подреди и превърне градинката си

на рай, как и нещастният все пак неуморно пъшка по своя път под товара и всеки желае да гледа една минута повече светлината на това слънце — да, той мълчи, той си създава свят от себе си и е също честит, защото е човек. И после колкото и да е ограничен, той все пак пази в сърцето си сладкото чувство, че е свободен и че може да напусне тоя затвор, когато поиска.

26 МАЙ

Ти знаеш от детинството ми още моя обичай да се загнездям — да си издигна колибка в някое тихо място и да се скрия там, откъснат от всичко. И тук срещнах пак едно кътче, което ме привлече.

На около час от града има едно място, което наричат Валхайм.

Разположението му е много любопитно: то е на един хълм и когато човек излезе горе по пътеката към селото, изведнъж вижда цялата долина. Една добра кръчмарка, приветлива и бодра за годините си, продава вино, бира, кафе, и което е най-хубаво от всичко, това са две липи, що покриват с разперените си клони малкото мегданче пред черквата, заградено наоколо със селски къщи, плевни и дворища. Тъй приветливо, тъй мирно кътче рядко съм срещал; накарах да ми изнесат от кръчмата моята масичка и стола, пия там кафето си и чета моя Омир. Първия път, когато по една случайност дойдох през един хубав следобед под липите, намерих късчето тъй самотно. Всичко бе на полето; само едно около четиригодишно момче седеше на земята и държеше с две ръце до гърдите си друго едно, седнало пред него между краката му, половингодишно дете, на което то служеше като един вид стол, й противно на живостта, с която въртеше черните си очи, стоеше съвсем спокойно. Гледката ми хареса: аз седнах на едно рало, което бе насреца, и нарисувах братската картинка с голямо удоволствие. Добавих близката ограда, една врата на плевник и няколко счупени колела, всичко, както си бе разхвърляно наоколо, и след един час намерих, че съм направил една добре наредена, твърде любопитна картина, без да притуря и най-малко нещо от себе си. Това ме укрепи в намерението ми да се придържам занапред само в природата. Само тя е безкрайно богата и само тя създава великия художник. Може много да се каже в полза на правилата: приблизително толкова, колкото може да се каже като хвала на гражданското общество. Човек, който се развива според тях, няма никога да изкара нещо безвкусно и лошо, както оня, който се оформя чрез закони и благосъстояние, никога не може да стане непоносим съсед, нито бележит злодей; все пак обаче — да казва кой каквото ще

— всяко правило разрушава истинското чувство за природата и нейния истински израз! Ще кажеш, че това е много строго! Че правилото само ограничава, обрязва буйните лозя и т.н. Добри приятелю, да ти дам ли едно сравнение? Тук е както и при любовта. Едно младо сърце залюбва, буйно една девойка, прекарва всички часове на деня си при нея, прахосва всичките си сили, всичкото си състояние, за да ѝ доказва всеки миг, че ѝ е всецяло отдадено. И ето че иде един филистер, един човек, който заема някаква служба, и му казва: любезни, млади господине! Да се люби е човешко; само — трябва човешки да любите. Разделете часовете си, употребете едните за работа, а тия за почивка посветете на вашето момиче. Пресметнете състоянието си и каквото ви остане, извън вашите нужди, от него не бих ви забранил да ѝ правите подаръци, само не често, а като например за рождения ѝ ден, за именния ѝ ден и т.н. Последва ли момъкът тоя съвет, то имаме един годен за работа млад човек и сам аз ще посъветвам всеки княз да го назначи някъде чиновник; само с неговата любов е вече свършено, а ако пък е художник — с неговото изкуство. О, мои приятели! Защо потокът на гения тъй рядко избухва, тъй рядко нахлува на могъщи вълни и разтърсва вашите заприщени души? Драги приятелю, там по двата бряга на реката живеят спокойните хора, чиито градински къщици, лехи с лалета и зеленчукови градини биха погинали и които знаят навреме да отбият с язове и вади бъдната опасност, която ги заплашва.

27 МАЙ

Аз изпаднах, както виждаш, във възторзи, сравнения и декламации и от тях забравих да ти доразкажа какво стана по-нататък с децата. Стоях близо два часа на моето рало, всецяло потопен в художнически чувства, които вчерашното ми писмо ти представя твърде разпокъсано. Надвечер се зададе една млада жена с кошничка в ръка, забърза към децата, които не се бяха и помръднали дотогава, и извика още отдалече: Филип, ти си много добро момче. Тя ме поздрави, аз ѝ отвърнах, станах, пристъпих по-близо и я попитах — да не е майка на децата? Тя потвърди и като даде на по-голямото половин кравайче, пое малкото и го целуна с дълбока майчина обич. — Дадох, каза тя, на моя Филип да държи малкото, а пък аз отидох с най-големия в града да взема бял хляб и захар и едно пръстено тиганче. — Аз видях всичко това в кошницата, чиято похлупка беше паднала. — Ще сваря за моя Ханс (това бе името на най-малкото) чорбица за вечеря; оня немирник, големият, ми счупи вчера тиганчето, като се скараха с Филип кой да огребе попарата. — Аз попитах за най-големия и додето тя ми отвърне, че той е отишъл на ливадата да подбере няколко патки, той доприпка и донесе на втория една лескова пръчка. Поразговорих се още с жената и узнах, че тя е дъщеря на учителя и че нейният мъж е заминал на път за Швейцария, за да получи наследството на един свой братовчед. — Те искаха да го измамат, рече тя, и не отговаряха на писмата му; тогава замина самият той. Само да не го е срещнало някакво нещастие! Нямам никаква вест от него. — Мъчно ми бе да се разделя с жената, дадох на всяко от децата по петаче, а за малкото дадох ней — да му донесе едно кравайче, когато иде в града, и тъй се поделихме.

Казвам ти, скъпи мой, че когато чувствата ми не могат повече да понасят, то всичката тая тревога се усмирява при вида на едно такова същество, което върви в честито спокойствие по тесния кръг на своето битие, живее от днес за утре, гледа как капят листата и не мисли при това нищо друго, освен че иде зима.

От него ден често излизам там. Децата съвсем свикнаха с мене; аз им давам захар, когато пия кафе, а вечер разделям с тях хляба с маслото и киселото мляко. В неделя винаги имат по петаче; ако аз след черква не ида там, кръчмарката има поръка да им го изплаща.

Те са доверчиви, разказват ми разни работи и особено ме забавляват техните страсти и простите прояви на желанията им, когато се съберат повече деца от селото.

Много труд ми стори, докато освободя майката от опасението — че те може би стесняват господина.

30 МАЙ

Това, което ти казах неотдавна за живописиста, важи несъмнено и за поезията: трябва само човек да познае прекрасното и да се осмели да го изкаже, а това е, разбира се, с малко много да се каже. Аз видях днеска една сцена, която, просто описана, би дала най-хубавата идилия в света — но защо са тук поезия, сцена и идилия?

Нима е нужно да приглаждаме и подправяме винаги когато заговорим за някое природно явление?

Ако ти след тоя увод очакваш нещо много възвишено и благородно, пак си горчиво измамен; то е само: един селски момък, който възбуди в мен това живо участие. Аз ще разказвам както обикновено лошо и ти ще намериш както обикновено струва ми се, че преувеличавам; това е пак Валхайм и все Валхайм, дето се случват тия рядкости.

Вън, под липите, се бе събрала една дружина на кафе. Понеже тя не ми допадаше, аз намерих предлог да се оттегля.

От една съседна къща дойде селски момък и се залови да поправя нещо ралото, което аз неотдавна нарисувах. Понеже неговият вид ми хареса, аз го заговорих, запитах го за неговия живот; скоро ние се опознахме и както обикновено ми се случва с хора от тоя род, скоро се сближихме. Той ми разказа, че служи у една вдовица, която се отнася много благо с него. Говори тъй много за нея й толкова я нахвали, щото аз скоро можах да забележа, че той й е предан от сърце и душа. Каза, че тя не била вече млада, че първият й мъж се отнасял лошо с нея, че не искала втори път да се омъжи и през неговия разказ блестеше тъй ярко колко хубава, колко чаровна е тя за него, колко много би желал той да ще тя да го избере, за да заличи спомена за грешките на първия й мъж, че би трябвало дума по дума да ти повторя всичко, за да ти представя нагледно чистата преданост, любов и вярност на тоя човек. Да, би трябвало да притежавам дарбата на велик поет, за да мога да ти представя живо също и израза на движенията му, съзвучието на гласа му, тайния пламък на неговия поглед. Не, никакви думи не могат изказа нежността, която бе в цялото му същество и във

всеки негов израз; всичко онова, което ти предавам тук, е много грубо. Особено ме трогна как той се страхуваше да не би да помисля нещо лошо за отношенията му към нея и да се усъмня в доброто ѝ поведение. Колко мило беше, когато той говореше за нейния стан, за нейната снага, която, макар и без младежки чар, го привличаше и привързваше към себе си — това мога да си възсъздам само в дълбините на душата си. Не съм виждал през живота си страстната жажда и горещото копнежено желание в такава чистота; мога да кажа дори — не съм ги ни мислил, ни сънувал в такава чистота. Не ме кори, ако ти кажа, че при спомена) за тая невинност и откровеност душата ми пламва до дълбини, че образът на тая вярност и нежност ме преследва навсякъде и че и аз, като че съм възпламенен от нея, горя и изнемогвам!

Ще се помъча по-скоро и нея да видя или по-хубаво, като си помисля добре, иде ми да я отбягна. По-добре е да я гледам през очите на нейния обожател; може би пред моите собствени очи тя ще ми се яви не такава, каквато стои сега пред мен; а защо да си развалям хубавия образ?

16 ЮНИ

Защо не ти пиша? Питаш за това, а пък се смяташ при туй за учен човек? Трябваше да отгатнеш, че съм добре, а именно — накратко казано — направих едно познанство, което отблизо засяга сърцето ми. Аз съм... не зная!

Да ти разказвам подред как стана, че се запознах с едно от най-милите същества, ще бъде твърде трудно. Аз съм весел и щастлив и следователно — лош историописач.

Един ангел! Тпфу! Това го казва всеки за своята. Нали! И все пак аз не съм в състояние да ти изкажа колко е тя съвършена, защо е тя съвършена; достатъчно е — тя плени всичките ми чувства.

Тъй много простота при толкова много разум, тъй много доброта при толкова много твърдост и спокойствието на душата при истинския живот и дейност!

Глупав брътвеж е това, което ти казах за нея, жалки абстракции, които не изразяват дори една чертица от нейната същност. Друг път — не, не друг път, а сега още ще ти разкажа всичко аз. Не го ли сторя сега, няма никога да стане. Защото, между нас казано, откакто съм почнал да пиша, на три пъти вече ми минава през ума да сложа перото, да кажа да ми оседлят коня и да препусна. А тая заран се заклекх да не излизам — и ето че все пак отивам всеки миг на прозореца, за да видя високо ли е още слънцето...

Не можах да надвия, трябваше да ида при нея. И ето ме пак тука, Вилхелме; ще ям вечерния си хляб с масло и ще ти пиша. Каква наслада е за моята душа да я гледам в кръга на милите, живи деца, нейните осем братчета и сестричета!

Ако тъй продължавам, ти и на края ще знаеш толкова, колкото и в началото. Но — слушай! Аз ще се помъча да пиша подробно.

Писах ти недавна как се запознах с управителя С. И как той ме покани да го посетя в неговия, отшелнически дом или по-добре, в неговото малко царство. Аз забравих това и може би никога не щях да му отида, ако случаят не ми бе открил съкровището, което лежи скрито в това тихо място.

Тукашните младежи бяха устроили един бал на полето; присъединих се на драго сърце и аз.

Аз предложих ръката си на едно тукашно добро, хубаво, но инак незначително момиче и се уговорихме, че ще взема кола и ще отидем с моята другарка за танца и нейната братовчедка на мястото на веселието, като по пътя ще вземем и Шарлота С. — Ще се запознаете с една хубава девойка, каза моята другарка, когато подкарахме през просторната окастрена гора към ловния дом. Внимавайте, намеси се братовчедката, да не се влюбите! — Че защо? — казах аз. — Вече е обещана, отговори ми тя, на един много добър човек, който отпътува да уреди работите си, защото баща му умрял, и да си издействува една значителна служба. Съобщението ми бе съвсем безразлично.

Слънцето бе още четвърт час над планината, когато ние пристигнахме пред портата им. Беше много душно и жените изказаха опасението си пред възможна буря, която като че се събираше в сивобелите наситени облачета около хоризонта. Аз залъгах страха им с горди метеорологически знания, макар че и на самия мен взе да ми се струва, че нашата веселба ще претърпи удар.

Аз слязох и една слугиня, която дойде на портата, ни помоли да извиняваме за малко; госпожица Лотхен щяла да дойде веднага. Аз тръгнах през двора към хубаво съградената къща и когато изкачих стълбите пред нея и заставах на вратата, пред очите ми се изпречи най-пленителната картина, която съм виждал някога. В трема гъмжаха шест деца, от единадесет до двегодишни, около едно момиче с хубава снага, среден ръст, в проста бяла дрешка с бледочервени ленти на ръцете и гърдите. Тя държеше един чер хляб и режеше на своите малки наоколо: на всяко порязаница според възрастта и охотата му; даваше я на всяко с такава дружелюбност и всяко казваше тъй неподправено „благодаря“, след като дълго време бе държало нагоре малките си ръчички, докато му се отреже, и после, със следобедната си закуска, весело припваше или пък, според по-тихия си характер, спокойно се отправяше към портата, за да види чуждите хора и колата, в която щеше да замине тяхната Лоте... — Моля за прошка, рече тя, че ви накарах да дойдете чак вътре, а госпожиците да чакат. Залисана в обличането и многото заръки за в къщи през моето отсъствие, забравих да дам на моите деца следобедната им закуска, а те не искат никой друг да им отреже хляба освен аз. — Направих ѝ един

незначителен комплимент; цялата ми душа бе погълната от вида ѝ, тона ѝ, обноските ѝ: и аз имах време да се съвзема от изненадата едва когато тя изтича в стаята, за да вземе ветрилото и ръкавиците си. Малките ме гледаха отстрани, малко отдалеч, и аз тръгнах към най-мъничкото, което бе дете с много миловидно лице. То взе да се отдръпва, но в тоя миг Лоте излезе на вратата и каза: Луи, дай ръка на тоя чичо! Момчето стори това тъй свободно, че аз не можах да се въздържа да го не целуна сърдечно въпреки неговото малко сополиво носле. — Чичо? — казах аз, като ѝ подадох ръка. — Вярвате ли, че съм достоен за щастието да ви бъда роднина? — О, каза тя с лека усмивка, нашите братовчеди са твърде много и бих съжалявала, ако вие бихте били най-лошият между тях. Тръгвайки, тя поръча на София, най-голямата сестра след нея, момиче на около единадесет години, да наглежда децата добре и да поздрави баща ѝ, когато той се върне в къщи от разходката с кон. На малките пък рече да слушат сестра си София, като че ли това е самата тя, което някои изрично обещаха. Едно смело русо момиченце, около шестгодишно, каза обаче: Но това не си ти, Лотхен; тебе повече обичаме. — Двете най-големи момчета се бяха покатерили на колата и тя им позволи, по моя молба, да се повозят до гората, ако обещаят да не се закачат и да се държат здраво.

Едва се бяхме наместили, едва жените се бяха поздравили и разменили взаимно своите забележки върху облеклото и главно — върху шапките си и поклюкарствували, както е редно, за обществото, което се очакваше, когато Лоте накара коларя да спре и смъкна своите братя, които пожелаха още веднаж да ѝ целунат ръката — нещо, което по-големият стори с всичката нежност, що може да бъде присъща на петнадесетгодишната възраст, а другият — с повече буйност и лекомислие. Тя поръча да поздравят още веднаж малките и ние отминахме.

Братовчедката я попита свършила ли е книгата, която тя ѝ пратила неотдавна? Не, каза Лоте, тя не ми харесва; можете да си я получите обратно. Предишната също не бе по-добра. — Аз се почудих, когато, като запитах какви книги са били, тя ми отговори:^[1]...

Аз намерих тъй много характер във всичко, което тя каза, и с всяка дума виждах как нови чарове, нови лъчи на духа избликваха из чертите на нейното лице, което се откриваше все по-весело, защото тя чувствуваше, че аз я разбирах.

Когато бях по-малка, каза тя, нищо не обичах тъй много, както романите. Един бог знае колко добре ми беше, когато можех, в неделя, да си седна в едно кътче и с цялото си сърце да участвам в щастието или нещастieto на някоя мис Джени. Не ще отрека, че тоя род книги още имат известна привлекателност за мене. Но понеже тъй рядко похващам книга, тя трябва да бъде съвсем по моя вкус. И най-обичен ми е тоя автор, у когото намирам моя свят, у когото всичко става, както около мене, чийто разказ ми е тъй любопитен и мил, както моят собствен домашен живот, който, разбира се, не е рай, но все пак, изобщо взето, е за мене извор на неизказано блаженство.

Аз се помъчих да скрия вълнението си при тия думи. Туй, разбира се, не трая дълго: защото, когато я чух да говори пътем с такава правдивост за „Векфилския свещеник“, за^[2]... аз не можах да се въздържа, казах й всичко, което знаех, и едва след няколко време, когато Лоте обърна разговора към другите, забелязах, че те през всичкото време бяха стояли с разширени очи, като че ли ги нямаше там. Братовчедката ме поглежда неведнаж с насмешка, но това не бе важно за мене.

Разговорът се докосна до удоволствието от танца. Ако тая страст е грях, рече Лоте, то пак с драгост ви се признавам, че не зная нещо по-хубаво от танца. И ако ми тежи нещо на сърцето и си подрънкам един контратанц, то всичко пак се оправя.

Как се впивах аз през разговора в черните й очи! Как привличаха душата ми живите устни и свежите, румени бузи! Колко често, потънал цял в прекрасната мисъл на нейната реч, аз съвсем и не чувах думите, с които тя се изразяваше. Ти можеш да си представиш това, защото ме познаваш. Късо казано, аз слязох от колата, когато спряхме пред дома на веселбата, като унесен в сън и тъй бях загубен в блянове сред здрачения наоколо свят, че почти не обърнах внимание на музиката, която идеше от осветената зала.

Двамата господа, Аудран и някой си Н. Н. — кой би запомнил всички тия имена! — които бяха кавалери на братовчедката и Лоте, ни посрещнаха, щом спряхме, заеха се със своите девойки, а аз заведох моята горе.

Ние се заизвивахме в менуети; аз канех момиче след момиче и тъкмо най-непоносимите не се решаваха да подадат някому ръката си и да турят край. Лоте и нейният кавалер започнаха английски танц и ти

можеш да си представиш колко хубаво ми беше, когато и тя започна по реда си фигурата с нас. Трябва да я видиш, като танцува! Знаеш ли, тя се предава от цялото си сърце и душа в танца, цялото ѝ тяло е едно съзвучие, тя е тъй безгрижна, тъй наивна, като че ли това е собствено всичко, като че ли тя нищо друго не мисли, нищо не чувства; и сигурно в тия мигове всичко друго пред нея изчезва.

Поканих я за втория контраданс; тя ми обеща за третия и с най-милата непринуденост в света ме увери, че от все сърце обича немските танци. Тук е обичай, продължи тя, щото ония, които са си двойка, да се събират при немския танц, а моя Шареау валсува лошо и ще ми благодари, ако го избавя от тая мъка. Вашата дама също не може и не иска, а пък аз видях при английския танц, че вие валсувате добре; ако искате, значи, да ми бъдете кавалер при немския танц, то идете и ме измолете от моя кавалер, а пък аз ще ида при вашата дама. — Аз ѝ подадох тогава ръката си и наредихме, щото нейният кавалер да забавлява през това време моята дама.

Най-сетне танцът започна и ние се забавлявахме известно време с разнообразни преплитания на ръцете. Как пленително, как леко се движеше тя! И когато дойдохме до самия валс и двойките се завъртяха като сфери, отначало, разбира се, излезе малко объркано, защото малцина можеха. Ние изхитрувахме, като ги оставихме да се налудуват; и когато най-несръчните очистиха мястото, ние се втурнахме и храбро издържахме, заедно с още една двойка — с Аудран и неговата дама. Никога не съм играл тъй леко. Аз не бях вече човек. Да имаш в ръцете си най-милото създание и да летиш с него като вихър, та всичко наоколо ти да изчезне, и — Вилхелме, честно да ти кажа, аз си дадох клетва, че момичето, което бих обичал, което бих искал да бъде мое, никога не бива да валсува с друго освен с мене, та ако ще би и да погина заради това. Ти ме разбираш!

Ние направихме из залата няколко обиколки, вървейки — за да си отдъхнем. Тогава тя седна и портокалите, които аз бях турил настрана и които бяха последните останали, подеждаха чудесно, само че с всяко резенче, което тя подаваше от учтивост на една нескромна съседка, нещо ме бодваше в сърцето.

При третия английски танц ние бяхме втора двойка. Когато преминавахме по реда си, танцувайки, и само бог знае с какво блаженство се бях впил в ръцете и очите ѝ, които бяха пълни с най-

искрената и чиста радост, дойдохме до една жена, която ми беше привлякла вниманието с приветливия израз на не твърде младото си вече лице. Тя погледна усмихнато Лоте, издигна заплашително пръст и при прелетяването ни край нея изговори два пъти многозначително името Алберт.

Кой е тоя Алберт, казах аз на Лоте, ако не е дързост от моя страна да попитам? Тя се готвеше да ми отговори, но бяхме принудени да се разделим, за да направим голямата осморка, и мене ми се стори, че видях на челото ѝ известна замисленост, когато кръстосвахме така един пред други. — Защо да крия, рече тя, като ми подаде ръката си за разходка. Алберт е един добър човек, с когото съм, речи го, сгодена. — Това не бе новина за мене (защото момичетата ми го бяха казали из пътя), но все пак то ми се стори съвсем ново, защото още не го бях помислял във връзка с нея, която ми бе станала в толкова късо време тъй скъпа. Накъсо, аз се обърках, забравих се и се намерих не в оная двойка, дето трябваше, тъй че всичко се смеси в една бърканица и нужно беше всичкото присъствие на духа и дърпане, и теглене от страна на Лоте, за да се тури бързо всичко пак в ред.

Танцът не беше още свършил, когато светкавиците, които ние още отдавна виждахме да святкат на небосклона и за които аз твърдях, че са само проблясъци на далечна буря, взеха да стават много силни и гърмът заглуши музиката. Три жени избягаха от редицата, последвани от своите кавалери; безредието стана общо и музиката спря. Естествено е, че когато едно нещастие, или нещо страшно, ни изненада през време на удоволствие, то ни прави много по-силно впечатление, отколкото други път, отчасти поради противоположността, която се чувствува тъй живо, отчасти, и още повече, защото нашите чувства са вече веднаж отворени за възприятия и следователно толкова по-бързо приемат впечатленията. На тия причини трябва да припиша чудноватите постъпки, които видях да правят много от жените. Най-умната седна в един ъгъл, с гръб към прозореца, и си затули ушите. Друга една коленичи пред нея и скри главата си в полата ѝ. Трета се мушна между двете и обляна в сълзи, прегърна сестриците си. Някои искаха да си отиват, а други, които още по-малко знаеха що правят, нямаха дори свяст да отклонят дързостите на нашите млади гладници, които изглеждаха твърде много заети с ловене от устните на притеснените хубавици плахите молитви, предназначени за небето.

Някои от нашите господа бяха отишли да изпушат на спокойствие по една лула, а останалото общество не отказа, когато на домакинята дойде умната мисъл да ни заведе в една стая, която имаше завеси и кепенци. Щом влязохме там, Лоте се зае да нарежда един кръг от столове, а когато обществото седна по нейна молба, тя предложи да играем една игра.

Забелязах, че мнозина потриваха ръце и си точеха зъбите с надежда за някой сочен късмет. — Ще играем на броене, рече тя. Хайде внимавайте! Аз ще обикалям в кръга отдясно наляво, и вие ще броите също тъй, като всеки поред казва числото, което иде; и това трябва да върви бързо като неспирна стрелба, и който се запъне или сбърка, ще получава една плесница; ще броим тъй до хиляда. Беше весело да гледаш. Тя почна да обикалят кръга с протегнатата ръка. Едно, започва първият, съседът му две, следният три и т.н. Тогава тя започна да върви по-бързо, все по-бързо, един сбърка, шляп! — една плесница, и сред смеха на следната също — шляп! И все по-бързо. Самият аз получих две плесници и с искрено удоволствие ми се стори, че те бяха по-силни от ония, които тя отмерваше на другите. Всеобщ смях и бърканица тури край на играта, преди да изброим до хиляда. По-близките се оттеглиха заедно настрана, бурята беше преминала и аз последвах Лоте в залата. По пътя тя рече: От плесниците забравиха и буря, и всичко! — Не можах нищо да ѝ отговаря. — Аз бях, продължи тя, една от най-страхливите, а като се представих сърдечна, за да дам смелост на другите, сама станах смела. — Ние отидохме на прозореца. Далечно гърмеше и благодатният дъжд ромолеше над полета, а освежителното благоухание се издигаше обилно с топлия въздух към нас. Тя стоеше опряна на лактите си, погледът ѝ пронизваше гледката, тя гледаше към небето и към мене и аз видях очите ѝ, пълни със сълзи; сложи ръката си върху моите ръце и рече: — Клопщок! — Веднага си спомних великолепната ода, която тя имаше на ум, и потънах в потока от чувства, които изля върху мене с това име. Аз не можах да се сдържа, наведох се над нейната ръка и я целунах, като я обливах с блажени сълзи. И наново погледнах в очите ѝ. Благородни певецо! Да беше видял ти твоето боготворение в тоя поглед и да бих могъл аз никога вече да не чуя да се назовава твоето име, с което тъй често светотатствуват.

[1] Принудени сме да изпуснем това място на писмото, за да не дадем никому повод да се сърди, макар че всъщност погледнато, мнението на едно отделно момиче и на един млад неустановен момък малко може да важи за един автор. ↑

[2] Също и тук се изпуснаха имената на някои наши автори, които споделят възторга на Лоте, ще отгатне чрез сърцето си, когато четете това място, а който не — не му е и потребно да знае. ↑

19 ЮНИ

Де бях спрял неотдавна разказа си, не си спомням вече; зная сама това, че беше два часът през нощта, когато си легнах, и че ако вместо да ти пиша, бих могъл лично да ти разкажа, щях да те задължа може би до заранта.

Какво се случи при връщането ни от бала, не съм ти още разказал, пък и днес нямам време за това.

Беше чудесен изгрев! Около нас гората, от която се оцеждаха капките, и освеженото поле! Нашите спътнички задрямаха. Тя ме запита не бих ли желал да се присъединя към тях? Нямамо защо да се стеснявам от нея. — Докогато гледам отворени тия очи, казах аз и я погледнах упорито в очите, дотогава няма опасност. — И ние двамата издържахме дори до тяхната порта, където слугинята ѝ отвори тихо и на нейното питане я увери, че баща ѝ и малките са добре и всички още спят. Тогава аз я оставих, с молба да ми позволи да я видя още същия ден; тя се съгласи и аз отидох, и оттогава насам слънцето, месецът и звездите могат спокойно да си вършат работата — аз не зная ни, че е ден, нито че е нощ и целият свят край мене потъна.

21 ЮНИ

Преживявам такива честити дни, каквито бог е запазил за светиите си; и може занапред да стане с мене, каквото ще, аз не бих посмял да кажа, че не съм се насладил от радостите, от най-чистите радости на живота. Ти знаеш моя Валхайм; аз се наредих там напълно; оттам до Лоте имам само половин час, там чувствавам сам себе си и щастието, което е отредено на човека.

Минавало ли ми е през ума, когато избрах Валхайм за цел на моите разходки, че той е бил тъй близко до небето! Колко често, при моите дълги скитания, аз виждах, ту от хълма, ту от равнината отвъд реката, ловния дом, който сега крие всичките ми желания!

Драги Вилхелме, аз много мислих за жаждата на човека да се разпростира, да прави нови открития, да скита; а след това — и за вътрешния нагон да се отдава доброволно на ограничението, да тръгне по релсите на привичките и да не иска и да знае какво става наляво и надясно от него.

Чудно е как всичко наоколо ме привличаше, когато дойдох тук и погледнах от хълма към хубавата долина. Ето там е горичката! Ах, да можеше ти да се смесиш с нейните сенки! Там е върхът на планината! Ах, да можеше ти да огледаш оттам ширната околност! Скачените един за друг хълмове и приветливите долини! О, да бих могъл да се загубя в тях! Аз бързах натам и се връщах назад, и не намирах онова, което очаквах. О, далечината е като бъдещето! Едно голямо, здрачно цяло стои пред нашата душа, чувството ни се губи в него, както окоето ни, и ние копнеем, ах! Копнеем да му отдадем цялото си същество, да се изпълним с всичкото блаженство на едно-единствено велико, чудно хубаво чувство. И ах! Когато ние го догоним, когато Там стане вече Тук, всичко си е отново, както е било, и ние си оставаме в нашата нищета, в нашата ограниченост, и душата ни жадува по непостигнатата наслада.

Така безпокойният скитник закопнява най-сетне пак за родината си и намира в своята хижа, в прегръдките на съпругата си, в кръга на

децата си, в работата за тяхната прехрана блаженството, което напразно е търсил по широкия свят.

Когато сутрин при изгрев-слънце излизам в моя Валхайм и там, в градината на гостилницата, си набирам сам моя грах, сядам, очушквам го и между това чета в моя Омир; когато след това си избирам едно гърне в малката готварница, изваждам масло, турям гърнето на огъня, захлупвам го и сядам край него, за да го разбърквам от време на време: тогава съвсем живо чувствавам как гордите поклонници на Пенелопа са клали волове и свини и са ги разсичали и пекли. Нищо друго не ме изпълва с такова кротко, истинско чувство, както чертите от патриархален живот, които мога, слава богу, да вплета без голямо разгорещяване в живота си.

Колко съм честит, че сърцето ми може да чувства простата безгрижна радост на човека, който донася на трапезата си една зелка, която сам е отгледал, и сега се наслаждава не само от зелката, но вкухва отново в един миг всичките ония добри дни, хубавата утрин, когато я е посадил, и свидните вечери, когато я е поливал и се е радвал на растежа ѝ.

29 ЮНИ

Завчера дойде тук при управителя лекарят от града и ме завари на земята между Лотините деца — едни от тях се катереха по мене, други ме закачаха, а аз ги гъделичках и дигах голяма врява с тях. Докторът, който е една твърде догматична кукла, що при разговор дипли ръкавелите си и безкрайно издърпва къдрите им, сметна, че това е недостойно за един разумен човек; забелязах това по носа му. Ала аз не се обезпокоих ни най-малко, оставих го да урежда твърде разумните работи и почнах пак да строя на децата къщичките от карти, които те бяха съборили. След това той обиколил града да се оплаква; децата на управителя са си и тъй доволно невъзпитани, сега пък Вертер съвсем ще ги развали.

Да, драги Вилхелме, от всичко на земята децата са най-близко до сърцето ми. Когато ги гледам и виждам в малкото същество зародишите на всички добродетели, на всички сили, от които някога те тъй ще се нуждаят; когато съзирам във вироглавството бъдещо постоянство и твърдост на характера, в немирството — добро настроение и лекота да се промъкват през опасностите на света — всичко така невинно, така цялостно! — винаги, винаги си повтарям тогава златните думи на учителя на човечеството: „Ако не станете като едно от тия!“ И ето, скъпи мой, към ония, които са еднакви с нас, на които трябва да гледаме като на наш образец, ние се отнасяме като към подчинени. Те не бива да имат воля! А ние нямаме ли я? И де е нашето предимство? Защото сме по-възрастни и по-разумни! Боже господи в небесата! Ти виждаш само възрастни деца и млади деца, нищо повече; а на кои се радваш по-много, това твой син отдавна възвести. Ала те вярват в него, а не го слушат — и това е нещо старо! — и възпитават децата като себе си и — сбогом, Вилхелме! Не искам да бръцолевя повече за това.

1 ЮЛИ

Какво трябва да е Лоте за един болник, чувствавам го по моето собствено клето сърце, което е по-зле от много други, що чезнат на болничното легло. Тя ще прекара няколко дни в града, при една добра жена, която се приближава, според думите на лекарите, към своя край и иска в тия последни часове да има Лоте край себе си. Миналата седмица посетих с нея пастора в Ст., едно селце, което лежи на един час навътре в планината. Ние пристигнахме към четири часа. Лоте беше взела втората си сестра. Когато влязохме в засенчения от два големи ореха пасторов двор, добрият старец седеше на една пейка пред къщната врата и щом видя Лоте, изведнъж се оживи, забрави чеповатата си патерица и смело се втурна насреща ѝ. Тя припна към него, накара го да седне, седна и тя при него, предаде му много поздравии от баща си и помилва грозното му нечисто най-малко момче, изтърсака на старините му. Трябваше да я видиш — как занимаваше стареца, как повишаваше гласа си, за да я чуят полуглухите му уши, как му разказваше за млади, силни люде, които бяха неочаквано умрели, за превъзходствата на Карлсбад и как одобряваше решението му да отиде там идущото лято, как намираше, че той е много по-добър, отколкото когато го видяла последния път. В това време аз казах, както се следва, няколко любезни думи на госпожа пасторката. Старецът се оживи съвсем и понеже аз не можах да не похваля хубавите орехи, които ни нравеха такава дебела сянка, започна, макар и с малко затруднение, да ни разказва историята им. — Стария, рече той, не знаем кой го е досадил: едни казват тоя, други оня пастор. Ала помладият там отзад е на възраст колкото жена ми, в октомври ще направи петдесет години. Тя се родила вечерта, а баща и го посадил на другата заран. Той беше мой предшественик тука и не мога ви изкажа колко много обичаше дървото; па и аз, разбира се, го обичам не помалко. Жена ми седеше под него на една греда и плетеше, когато преди двадесет и седем години аз дойдох за пръв път като беден студент в тоя двор. — Лоте попита за дъщеря му, казаха, че е отишла с господин Шмид на ливадата при работниците и старецът продължи разказа си:

как предшественикът му, а още и неговата дъщеря, го обикнали и как той му станал отначало викар, а после и приемник. Разказът бе токущо свършил, когато пасторската щерка дойде през градината с назования господин Шмид; тя рече на Лоте добре дошла със сърдечна топлота и трябва да признае, че ми се понрави; една пъргава, израсна девойка, която би могла да забавлява за някое време човека тук на село. Нейният поклонник (защото веднага господин Шмид се показва като такъв) — един с тънък дух, ала тих човек, не искаше да се намеси в нашия разговор, макар че Лоте постоянно го притегляше. Най-вече ме наскърби това, дето ми се стори да забелязах по израза на лицето му, че онова, което му пречеше да се присъедини, беше повече своенравност и лошо настроение, отколкото ограниченост. За жалост по-после това стана твърде ясно, защото когато през време на разходката Фридерика вървеше заедно с Лоте и по тая причина и с мене, лицето на господина, което и без туй имаше мургав цвят, тъй явно потъмня, че Лоте тъкмо навреме ме дръпна за ръкава и ми даде да разбера, че съм бил премного любезен с Фридерика. Нищо не ме ядосва повече, отколкото когато човеците се мъчат един други, а най-вече когато млади люде, в разцвета на живота си, когато трябва да са най-отворени за всички радости, си развалят взаимно с мусене малкото хубави дни и едва като стане много късно, разбират непоправимата загуба от своето прахосничество. Това ме човъркаше и аз не можах да се сдържа — когато привечер се върнахме в пасторовия двор и седнахме да ядем мляко, и разговорът се насочи върху световните радости и скърби, — та подех нишката и чистосърдечно заговорих против лошото настроение. Ние човеците, започнах аз, често се оплакваме, че-добрите дни са толкова малко, а лошите толкова много и, струва ми се, без право. Ако винаги имахме открито сърце, готово да се наслаждава на доброто, което бог ни дава всеки ден, щяхме тогава да имаме и доволно сила да понасяме злото, когато то дойде. — Ала нашето душевно разположение не е в наша власт, отвърна пасторката: колко много зависи от тялото! Когато някому не е добре, навсякъде не му е хубаво. — Аз се съгласих с нея. — Тогава, продължих аз, трябва да го разглеждаме като болест и да се запитаме няма ли лек за нея? — То се знае, рече Лоте: аз вярвам поне, че много зависи от нас. Зная по себе си. Когато нещо ме дразни и иска да ме ядоса, аз скачам и си изпявам няколко валса, като ходя насам-натам из градината: веднага ми

минава. — Тъкмо това исках да кажа, отвърнах аз: лошото настроение е като леността, защото то е един вид леност. Нашата природа ни тегли доста към леността, но все пак, имаме ли веднаж силата да се ободрим, работата върви бързо под ръката ни и ние намираме истинско удоволствие в дейността. — Фридерика слушаше много внимателно, а младият човек ми възрази, че човек не е господар на себе си и най-малко би могъл да заповядва на своите чувства. — Тук става дума, отвърнах аз, за едно неприятно чувство, от което всеки охотно би се отървал; а никой не знае докъде се простират силите му, докато не ги е опитал. Разбира се, който е болен, ще се допита до всички лекари и не ще се откаже и от най-големите ограничения, от най-горчивите лекарства, за да си възвърне желаното здраве. Забелязах, че почитеният старец напрягаше слуха си, за да вземе участие в нашия разговор; аз повиших гласа си, като обърнах речта към него: Проповядва се против толкова много пороци, рекох аз: никога още не съм чул да се е издигал от амвона глас против лошото настроение.^[1] — Това е работа на градските пастори, рече той, селяните нямат лошо настроение; ала не би било вредно да се прави това понякога и тука — то щяло да бъде един урок най-малко за неговата жена и за господин управителя. Обществото се разсмя, а с него се разсмя сърдечно и той, докато си докара кашлица, която прекъсна за малко разговора ни; ала след това младият човек взе пак думата: Вие нарекохте лошото настроение порок; чини ми се, че това е преувеличено. — Ни най-малко, отговорих аз, щом като онова, с което човек вреди на себе си и на ближния си, заслужава това име. Не стига ли, че не можем да се направим един другиму честити? Трябва ли още и да си ограбваме един другиму удоволствието, което всяко сърце може понякога само да си създаде? А покажете ми човек, който, имайки лошо настроение, е толкова добър при това: да го прикрие, да го понесе сам, без да развали радостта около себе си! Или — не е ли лошото настроение по-скоро едно вътрешно недоволство от нашето собствено недостойнство, едно недоволствие от самите нас, което е винаги свързано със завист, възбуждана от глупава суетност? Виждаме честити люде, които не ние правим честити, и това е непоносимо. — Лоте ми се усмихна, като виждаше с какво вълнение говоря, а една сълза в очите на Фридерика ме насърчи да продължа. — Горко на ония, рекох аз, които си служат с властта, що имат над едно сърце, за да му отнемат простите радости,

които никнат от самото него! Всички подаръци, всички светски любезности не могат да заместят един миг удоволствие от самите нас, което удоволствие е било отровено от завистливото неразположение на нашия тиранин.

Сърцето ми бе препълнено в тоя миг; спомени за много минали неща се тълпяха в душата ми и очите ми се насълзиха.

Да бихме могли всеки ден да си казваме, извиках аз: ти не можеш да сториш нищо повече за своите приятели, освен да им оставиш техните радости и да увеличиш щастието им — като му се наслаждаваш заедно с тях. Можеш ли ти да им дадеш една капка облекчение, когато душата им се гърчи в дълбините си от някоя ужасна страст, когато тя е разбита от скръб?

А когато последната, най-страшна болест връхлети върху съществуването, което ти си подкосил в цъфтежа на дните му, и лежи то в жалко изтощение, очите гледат безчувствено към небето, мъртвешка пот избива по бледото чело, а ти стоиш до леглото като осъден, с верния усет, че не можеш с цялата твоя мощ нищо да сториш, и мъката тъй души сърцето ти, че би искал всичко да дадеш само да можеш да влееш в това същество, което погива, една капка сила, една искрица смелост.

Споменът за една подобна сцена, на която бях присъствувал, ме завладя с цялата си сила при тия думи. Аз турих кърпичката пред очите си и напуснах обществото и само гласът на Лоте, която ме извика: да си ходим! — ме опомни. И как ме гълча тя по пътя за прегорещото участие във всичко! Че щял съм да се съсипя тъй! Че трябва да се пазя! О, ангеле! За тебе трябва да живея аз!

[1] Имаме върху това една отлична проповед от Лафатера, между друго и за книгата на Йона. ↑

6 ЮЛИ

Тя е все около своята умираща приятелка и е все същата, все неизменното, мило същество, което, където погледне, облекчава болки, прави човеците честити. Вчера вечерта тя отиде да се разходи с Мариана и малката Маличка; аз знаех това, срещнах ги и тръгнахме заедно. След час и половина път върнахме се към града, при извора, който ми бе тъй скъп, а сега ми е станал хиляди пъти по-скъп. Лоте седна на зидчето, а ние стояхме пред нея. Аз се огледах наоколо, ах, и времето, когато сърцето ми бе тъй самотно, оживя пред мене. Мили изворе, рекох аз, оттогава не съм вече почивал край твоята хладина, в бързането си съм минавал понякога край тебе, без дори да те погледна. Погледнах надолу и видях, че Маличка се изкачва грижливо с чаша вода. Погледнах Лоте и почувствувах всичко, което тя бе станала за мене. В това време дойде Маличка с чашата. Мариана поиска да ѝ я отнеме: Не! — извика детето с най-сладък израз на лицето. Не, Лотичке, ти трябва да пиеш най-напред! — Аз бях тъй очарован от искреността и добротата, с които тя извика това, че не можех да изразя чувствата си с нищо друго, освен да грабна детето от земята, като взех силно да го целувам, а то започна веднага да вика и плаче. — Зле сторихте, рече Лоте. — Аз се смутих. — Дойди, Маличке, продължи тя, като го хвана за ръката и поведе надолу по стъпалата. Умий се с прясна вода. Бързо, бързо! Така няма да ти стане нищо. — Аз стоях и гледах с какво старание малкото търкаше страните си с мокрите си ръчички, с каква вяра, че чудодейният извор ще измие всяка нечистота и ще го избави от срама да му порасне грозна брада, как Лоте каза: стига! — а детето все още ревностно продължаваше да се мие — нали многото ще направи повече от малкото; казвам ти, Вилхелме, не съм присъствувал на никое кръщение с по-голяма почит и когато Лоте се изкачи горе, аз бях готов да се хвърля пред нозете ѝ, като пред някакъв пророк, който е очистил греховете на цял един народ.

Вечерта не можах да се стърпя и в радостта на сърцето си разказах случката на един човек, у когото вярвах, че ще има човешко чувство, защото има разум; но на какво се натъкнах! Той каза, че това

било много лошо от сгрѧна на Лоте; не бивало да се мамѧт децата; подобни неща дават повод за безброй заблуди и суеверия, от каквито децата трябва отрано да се предпазват. Дойде ми тогава на ум, че той преди осем дни кръщава свое дете; затуй замълчах, като в сърцето си останах верен на тая истина: трябва да постъпваме с децата тъй, както постъпва с нас господ, който ни прави най-честити, като ни оставя да блуждаем сред приятна измама.

8 ЮЛИ

Какво дете е човек! Как жадува той за един поглед! Какво дете е човек! Бяхме отишли във Валхайм. Жените тръгнаха с кола и през време на нашите разходки мен ми се струваше, че в Лотините черни очи — аз съм безумец, прости ми; трябваше, да ги видиш ти тия очи! Но накъсо (че очите ми се затварят за сън); ето, жените се качиха; около колата стояха младият В. Зелщад, Аудран и аз. От колата заприказваха с момците, които, разбира се, бяха много лекомислени и весели. Аз търсех очите на Лоте; ах! — те минаваха от одного на другиго. Но върху мене! мене! мене, който стоях там изтръпнал само за тях, те не се спряха! Моето сърце й каза хиляди сбогом. А тя не ме и погледна! Колата отмина и една сълза изплува в очите ми. Аз гледах след нея и видях как шапчицата на Лоте се подава из колата и тя се обръща, за да погледне, ах! — към мене! Скъпи! Аз плувам в тая неизвестност; тя е моята утеха: може би тя се огледа за мене! Може би! Лека нощ! О, какво дете съм аз.

10 ЮЛИ

Би трябвало да видиш глупавото лице, което правя, когато в обществото се заговори за нея. Особено когато ме попитат дали ми харесва. Харесва! Мразя до смърт тая дума. Какъв човек трябва да е оня, комуто Лоте харесва, комуто тя не изпълва всичките чувства, всички усещания! Харесва! Недавна един ме питаше харесва ли ми Осиян!

11 ЮЛИ

Госпожа М. е много зле; аз се моля за живота ѝ, защото отпадам заедно с Лоте. Рядко я виждам при моята приятелка, а днес тя ми разказа една чудна случка. Стариат М. е скъперник и вариклечко, който цял живот измъчвал и ограничавал жена си; ала жената все пак успявала да надвие на всичко. Преди няколко дни, когато лекарят я отписал от живота, тя повикала мъжа си (Лоте била в стаята) и му казала: трябва да ти призная едно нещо, което би могло да докара грешки и неприятности след смъртта ми. Водих домакинството досега колкото бе възможно по-редовно и пестеливо: ала ще ми простиш, че съм те мамила през тия тридесет години. В началото на нашата женитба ти определи една малка сума за посрещане на готварницата и другите къщни разходи. Когато домакинството ни порасна, а работата ни стана по-голяма, аз не можах да те убедя да увеличиш седмичната сума според обстоятелствата; накъсо речено, ти знаеш, че през времето, когато разноските ни бяха най-големи, ти искаше да минавам със седем гулдена в седмицата. Аз ги вземах без възражение и си допълнях седмично горницата от оборота, тъй като никой не можеше да предположи, че жената ще ограбва касата на своя мъж. Аз не съм прахосвала нищо и бих си отминала спокойно във вечността, ако не се боях, че оная, която ще има да води домакинството след мене, не ще знае как да си помогне, а ти винаги ще настояваш върху това, че първата ти жена е изкарвала с толкова.

Аз говорих с Лоте върху това невероятно заслепление на човешкия ум — да не подозреш, че тук се крие нещо друго, когато седем гулдена стигат за нужди, които виждаш, че са може би двойно по-големи. Ала и аз сам познавах люде, които биха взели в къщата си без учудване пророковото кандило с непресекващото масло.

13 ЮЛИ

Не, аз не се мамя! Аз чета, а черните ѝ очи явно съчувствие към мене и моята съдба. Да, аз чувствавам, и в това смея да вярвам на сърцето си, че тя — о, смея ли, мога ли да изразя в тия думи небето? — че тя ме обича!

Обича мен! И колко скъп ставам сам на себе си, как се сам — на тебе мога да го кажа, ти имаш чувство за подобни неща, — как се сам обожавам, откак тя ме обича!

Дали това е дързост или усет за истинското положение? Аз не познавам човека, от когото се страхувам за сърцето на Лоте, и все пак — когато тя заговори за своя годеник, заговори за него с такава топлина, с такава обич — аз се чувствавам като човек, когото са лишили от всяка чест и достойнство и комуто отнемат и сабята.

16 ЮЛИ

Ах, как пробягват тръпки по всичките ми жили, когато пръстът ми случайно докосне нейния, когато краката ни се срещат под масата! Аз се оттеглям назад като от огън, а една тайна сила ме тегли пак напред — свят ми се завива! О! А нейната невинност, нейната наивна душа и не чувствува колко много ме измъчват тия малки наши тайни. Когато особено в разговор тя сложи ръката си върху моята и заради самия разговор се приближи до мен тъй, че небесният дъх на нейните уста достига до моите устни — мен се струва, че потъвам, като връхлетян от буря. И, Вилхелме! Ако някога се осмеля, това небе, тая близост да ги... Ти ме разбираш. Не, моето сърце не е толкова развалено! Слабо! Много слабо! А не е ли това развала?

Тя е свята за мене. В нейно присъствие всяка страст замлъква. Не зная какво ми е, когато съм при нея: сякаш душата ми струи по всичките ми нерви. Тя знае една песен, която свири на пианото с мощта на ангел, тъй просто и тъй въодушевено! Това е нейната любима песен и щом тя удари първата нота от нея, аз се отърсвам от всяка мъка, смущение и грижа!

Всяка дума от старите приказки за вълшебната сила на музиката ми се струва истинска. Как много ме вълнува тая проста песен! И как знае тя да я подхване, често пъти тъкмо тогава, когато аз бих искал да забия един куршум в главата си! Смутът и тъмата на душата ми се разсейват и аз дишам пак свободно.

18 ЮЛИ

Вилхелме, какво е за света нашето сърце без любов? Каквото е един магически фенер без светлина! Щом поднесеш лампичката вътре и на бялата ти стена се явяват най-пъстри картини! И макар да е само това, само кратковременни призраци, все пак то ни прави честити, когато ние като момчета стоим пред него и се възхищаваме на чудните видения. Днес не можах да отида при Лоте; едно общество, което не можах да избягна, ме задържа. Какво трябваше да сторя? Пратих у тях слугата си само за да имам около себе си един човек, който е бил днес близо до нея. С какво нетърпение го очаквах, с каква радост го посрещнах! Бих му хванал с радост главата и бих го целунал, ако не беше ме срам.

Разказват за бононския камък, че когато го сложиш на слънце, той притеглял лъчите му и светел известно време и през нощта. Такова нещо бе за мене днес прислужникът. Чувството, че нейните очи са се спирали на лицето му, на страните му, на копчетата и яката на дрехата му, ми правеше всичко това тъй свято, тъй скъпо! В него миг не бих дал това момче дори за хиляда талера. Беше ми така хубаво в негово присъствие! Да те пази бог да не се смееш на това! Вилхелме, може ли да са призраци това, щом нам ни е хубаво?

19 ЮЛИ

Ще я видя! — викам аз сутрин, когато се събудя — и весело посрещам хубавото слънце. Ще я видя! И през целия ден нямам вече никакво друго желание. Всичко, всичко се поглъща от тая надежда.

20 ЮЛИ

Вашата идея — да ида с посланика в... все още не иска да стане моя. Аз не обичам твърде подчинеността, а всички знаем, че този човек е още и противен. Майка ми би много желала да ме види зает с работа, казваш ти: това ме накара да се разсмея. Та не съм ли зает аз сега с работа? И не е ли в края на краищата все едно дали чистя грах или леща? Всичко в света се свежда до едно нищо и глупак е оня, който в угода на другиго, без това да е негова собствена страст, негова собствена нужда, се бърхти за пари или почести, или нещо друго.

24 ЮЛИ

Понеже тъй много настояваш да не изоставям моето рисуване, бих искал по-добре да премълча цялата работа, отколкото да ти кажа, че от някое време насам твърде малко съм работил.

Никога не съм бивал по-честит, никога моето чувство за природата, дори до камъчето, до тревицата, не е бивало по-пълно и по-сърдечно; и все пак не зная как би трябвало да се изразя — моето въображение е толкова слабо, тъй се слива и люшка всичко пред моята душа, че не мога да уловя ни едно очертание; но си въобразявам, че ако бих имал глина или восък, бих изваял всичко. Ще взема и глина, ако това трае по-дълго, и ще валям — та ако ще би и кравайчета да излязат!

Портрета на Лоте започвах три пъти и три пъти се опозорявах; това ме толкова повече ядосва — защото преди някое време твърде леко ми се удаваше приликата. Нарисувах най-сетне силуета ѝ и сега ще трябва да се задоволя с него.

26 ЮЛИ

Да, мила Лоте, аз ще се погрижа за всичко; всичко ще поръчам; натоварвайте ме само с повече поръчки, само по-често! За едно само ви моля: не попивайте вече с пясък записките, които ми пишете. Днес поднесох бързо до устните си записката, та после ми хрущя на зъбите.

26 ЮЛИ

Няколко пъти вече се заричах — да не я виждам толкова често. Да, но кой би могъл да удържи думата си? Всеки ден изкушението ме надвива и аз си давам свят обет: утре най-сетне не ще отидеш; а щом утрото дойде, намирам пак някоя неизбежна причина и доде се опомня, виждам се при нея. Или тя ще е рекла вечерта: „Ще дойдете утре, нали?“ Кой би могъл тогава да не отиде? Или ще ми даде някоя поръчка и аз ще сметна за по-прилично сам да ѝ отнеса отговора; или пък денят е твърде много хубав, аз отивам до Валхайм, а щом съм вече там — до нея остава само половин час още! — аз съм много близо в атмосферата — хоп! — и ето ме при нея. Моята баба знаеше една приказка за магнитната планина: всичко желязно по корабите, които минават много близо до нея, бивало грабвано, гвоздеите хвърквали към планината и злочестите плувци погивали между строполените дъски.

30 ЮЛИ

Алберт пристигна и аз ще замина; да беше той дори най-добрият, най-благородният човек, пред когото бих се поставил с готовност подолу във всяко отношение, пак ще бъде непоносимо да го гледам пред очите си притежател на толкова съвършенства. Притежател! Стига, Вилхелме, годеникът е тука! Един добър, мил човек, когото всеки трябва да обича. По добра чест аз не бях при посрещането! Това би ми разкъсало сърцето. Той е тъй почтен, че още нито веднаж не е целунал Лоте в мое присъствие. Бог да го награди за това! Аз трябва да го обичам за уважението, което той има към момичето. Той е доброжелателен към мене и аз предполагам, че това е повече работа на Лоте, отколкото собствено негово чувство; защото жените са тънки в такива неща и имат право: когато могат да държат двама обожатели в добри отношения, това е винаги в тяхна полза, макар че подобно нещо рядко се случва.

Между това аз не мога да откажа на Алберт моето уважение. Неговата спокойна външност твърде остро бие в очи пред неспокойността на моя характер, която не може да се укрие. Той е много чувствителен и знае какво е Лоте за него. Изглежда, че рядко има лошо настроение, а ти знаеш, че това е грехът, който аз мразя у човека по-силно от всички други.

Той ме смята за умен човек; и моята привързаност към Лоте, моята гореща радост, с която посрещам всички нейни постъпки, увеличава тържеството му и той я обича още повече. Дали не я измъчва понякога с дребнава ревност, това оставям настрана; аз поне не бих останал на негово място съвсем спокоен пред тоя дявол.

Но както и да е! Моята радост да бъда при Лоте се свърши! Глупост ли да го нарека или заслепение! Защо са нужни имена! Работата сама говори за себе си! Аз знаех всичко, което зная сега, още преди да дойде Алберт, знаех, че не мога да имам никакво притежание за нея и нямах — туй ще рече, нямах, доколкото е възможно да не я желаеш при такава голяма любезност — и сега обесникът пули очи, че другият наистина идва и му отнема момичето.

Аз стискам зъби и се надсмивам над своята злочестина, и бих се надсмял двойно и тройно над ония, които биха могли да кажат, че трябва да се примиря, защото най-сетне не би могло да бъде иначе — махнете от главата ми тия дръвници! Аз обикалям из горите и когато ида у Лоте и Алберт седи при нея в градината под листака, и аз не мога повече, обзема ме щура веселост и почвам да правя шеги, и се заплитам в тях. — За бога, рече ми Лоте днес, моля ви, не правете сцени като тая миналата вечер! Вие сте страшен, когато сте тъй весел. — Между нас речено, аз издебвам времето, когато той има работа; хоп! — и аз съм там, и там ми е винаги добре, щом я намеря сама.

8 АВГУСТ

Моля те, драги Вилхелме, не мисли, че ставаше дума за тебе, когато ругаех като непоносими хората, които искат от нас покорност пред неотменната съдба. Аз и не помислих наистина, че ти може да бъдеш на подобно мнение. А всъщност ти имаш право! Само едно нещо, мой скъпи! Твърде рядко се туря край на нещо в света с или-или; чувствата и постъпките имат толкова разнообразни отсенки, колкото стъпала има между един орлов и един чип нос.

Тъй че ти не ми се сърди, ако аз, като призная всичките ти доказателства, се опитам все пак да се промъкна между това или-или.

Или, казваш ти, имаш надежда за Лоте, или нямаш. Добре! В първия случай помъчи се да я постигнеш, помъчи се да добиеш осъществяването на твоите желания; в другия случай бъди мъж и се помъчи да се освободиш от едно злополучно чувство, което ще изтощи всичките ти сили! Скъпи! Това е добре казано и — лесно казано.

Можеш ли да искаш ти от нещастника, чийто живот непрестанно угасва от някоя коварна болест, можеш ли да искаш от него — да сложи край на мъките си с един удар на меча? Нима злото, което поглъща силите му, не му отнема едновременно и смелостта да се освободи от това зло?

Наистина ти би могъл да ми отговориш с едно средно сравнение: кой не ще се остави да му отрежат по-добре ръката, отколкото да сложи живота си на карта чрез колебание и бавност? Не зная — и нека не се боричкаме със сравнения. Стига — да, Вилхелме, аз имам понякога мигове, когато усещам в себе си сила да скоча, да се махна оттука — да знаех само къде, на драго сърце бих отишъл.

ВЕЧЕРТА

Днеска ми попадна пак в ръцете моят дневник, който бях занемарил от някое време, и аз съм учуден, като виждам как съзнателно, крачка по крачка, съм навлязъл във всичко това; как винаги съм виждал съвсем ясно положението си и все пак съм постъпвал като дете, как и сега все още виждам ясно и все още няма никакъв признак за подобрене!

10 АВГУСТ

Аз бих могъл да живея най-добър, най-честит живот, ако не бях глупак. Не лесно се съединяват толкова хубави обстоятелства, каквито са тия, при които аз се намирам сега, за да веселят душата на един човек. Ах! Колко е вярно, че нашето сърце само прави щастието си. Да си член на най-милото семейство, да бъдеш обичан от стария като син, от малките като баща и от Лоте! А после благородният Алберт, който не смущава щастието ми с никакви дребнави прищевки, който ме обгражда със сърдечно приятелство; комуто съм, след Лоте, най-милото нещо на света! Вилхелме, цяла радост е да ни чуеш, когато се разхождаме и си говорим за Лоте: на света няма изнамерено нищо по-смешно от това положение и все пак сълзи избликват често на очите ми, като си помисля за него.

Когато той ми разказва за нейната почтена майка, как тя на смъртния си одър предала на Лоте къщата и децата си, а нему — Лоте, как от тоя ден Лоте се оживила и изпълнила със съвсем друг дух, как в грижите си за домакинството си и в сериозността си е станала истинска майка, как нито миг от времето ѝ не минава без дейна обич, без работа и все пак нейната живост и веселост не са я напуснали никога! Аз вървя мълком до него и късам цветя по пътя, китя ги грижливо на китка и ги хвърлям в потока, който тече край нас, и гледам как бавно отминават надолу. Не зная дали ти писах, че Алберт ще остане тук и ще получи от двореца, където го много обичат, една служба с прилична заплата. Малцина съм виждал подобни на него откъм ред и прилежност в работата си.

12 АВГУСТ

Истина — Алберт е най-добрият човек под небето. Вчера имах една чудна сцена с него. Отидох при него, за да си взема сбогом, защото ме бе обзело желание да забия из планината, отгдето ти и пища сега, и като вървах насам-нататък из стаята, пред очите ми попаднаха неговите пищови. — Заеми ми пищовите за моята обиколка, рекох аз. — Защо не, рече той, само че ще си направиш труда да ги напълниш; у мене те висят само така pro forma. Аз откачих единия, а той продължи: Откакто моята предпазливост ми изигра такава лоша игра, не ща да имам никаква работа с това нещо. — Аз любопитствувах да узная случката. — Бях около три месеца, започна той, на село при един приятел, имах при себе си два ненапълнени терцероли и спях спокойно. Еднаж, през един дъжделив следобед, седейки празен, не зная как ми хрумна: може да бъдем нападнати, може терцеролите да ни потрѣбват и може — ти знаеш как става това. Дадох ги на прислужника да ги почисти и напълни; а той взел да се шегува с момичетата, поискал да ги уплаши и бог знае как оръжието се откача, както бил още вътре пълнителят, гръмва и пръчката се забива в дясната ръка на едното момиче и му разкъсва палеца. Трябваше сетне да слушам оплаквания и отгоре на това да запластя и лекуването; оттогава държа оръжията си ненапълнени. Драги приятелю, какво струва предпазливостта? Опасността не може да се изучи предварително! Но — ех, ти знаеш, че аз обичам твърде много тоя човек, ала до неговото „но“, защото — не се ли разбира от само себе си, че всяко общо правило търпи изключения? Ала тъй се оправдава човек, когато смята, че е казал нещо прибързано, общо, полувярно; той не престава да ограничава, да видоизменя, да изважда и прибавя, додето не остане нищо от работата. По тоя повод той нагази твърде дълбоко; аз престанах най-сетне да го слушам, взеха ме дяволите и с едно бързо движение притиснах гърлото на пищова в дясното си сляпо око. — Ух! — рече Алберт, като дръпна пищова надолу. Какво значи това? — Той не е напълнен, рекох аз. — И тъй да е, какво значи това? — отвърна той нетърпеливо. Не мога да си представя как може да бъде човек

толкова глупав, че да вземе да се застреля; самата мисъл за това буди отврата у мене.

Ех вие, човеци, извиках аз, щом заговорите за нещо, веднага трябва да речете: това е глупаво, това е умно, това е добро, това е лошо! А какво значи това? Изследвате ли, за да отсъдите вътрешните обстоятелства на постъпката? Можете ли определено да разкриете причините, защо е тя станала, защо е трябвало да стане? Ако знаете това, не бихте били тъй бързи с присъдите си.

Ти ще се съ согласиш с мене, рече Алберт, че известни постъпки си остават порочни, от каквито щат подтици и да произлизат.

Аз дигнах рамене и се съгласих с него. — Ала все пак, мой драги, продължих аз, и тук се срещат някои изключения. Вярно е, че кражбата е порок: но съчувствие ли или наказание заслужава оня човек, който отива на грабеж, за да спаси себе си и близките си от гладна смърт? Кой ще хвърли първия камък върху съпруга, който в справедливия си гняв погубва невярната си жена и нейния недостоен измамник? Върху момичето, което в един блажен час се забравя пред неударимите радости на любовта? Дори нашите закони, тия студенокръвни педанти, се затрогват и въздържат от наказание.

Това е съвсем друго нещо, отвърна Алберт, защото оня човек, който е увлечен от страстите си, изгубва всяка способност да разсъждава и на него се гледа като на пиян, като на безумец.

Ах вие, разумни хора! — извиках аз, като се засмях. Страст! Опиянение! Безумие! Вие стоите тъй спокойни, тъй безучастни, вие, благоприлични хора! Вие мъмрите пияницата, отвращавате се от безумния, минавате край тях като попа и благодарите на бога като фарисея, че не ви е направил подобни на някой от тия. Аз съм бил пиян неведнъж, моите страсти никога не са били далече от безумието, но и за двете неща не се разкайвам: защото разбрах в моя мярка, как открай време се обявяват за пияни и луди всички извънредни човеци, които са се стремили към нещо велико, към нещо наглед невъзможно.

Но и в обикновения живот е непоносимо да чуваш как викат почти след всекиго при някоя що-годе свободна, благородна, неочаквана постъпка: тоя човек е пиян, той е луд! Засрамете се, трезви! Засрамете се, мъдри!

Това са пак твоите чудатости, рече Алберт. Ти преувеличаваш всичко и тук поне не си прав, като сравняваш самоубийството, за което

е дума сега, с великите постъпки, когато то всъщност не може да се смята за нещо друго освен за една слабост. Защото по-лесно е, разбира се, да умреш, отколкото твърдо да понасяш един пълен с мъки живот.

Аз бях с намерение да прекъсна; защото никакъв довод не ме така изкарва извън себе си, както когато някой ме посрещне с някое незначително общо съждение там, дето аз говоря из дълбочината на сърцето си. Но аз се овладях, защото вече много пъти съм слушал това и много пъти съм се ядосвал от него, и отвърнах на Алберт малко разгорещено: ти наричаш това слабост? Моля те, не се мами от външността. Ще наречеш ли ти слабост това, когато един народ, който пъшка под непоносимото иго на някой тиранин, се възбуди най-сетне и разкъса своите окови? Един човек, който в ужаса, че огънят е обхванал къщата му, сеща напрегнати всичките си сили и леко-леко отнася товари, които при спокойно състояние едва ли би могъл да помести? Един човек, който в гнева си от обидата излиза срещу шестима и ги надвива? Можеш ли да ги наречеш слаби? И щом, драги мой, напрежението е сила, защо свръхнапрежението да е противоположното? — Алберт ме погледна и каза: Не ми се сърди, но примерите, които даваш, съвсем не изглеждат сгодни за тука. — Възможно е, рекох аз; много пъти вече са ме укорявали, че моят начин на разсъждение граничи понякога с празнотумство. Но я да видим дали не можем по друг начин да си представим какво трябва да е на дутата на оня човек, който се решава да отхвърли от себе си иначе приятния товар на живота; защото ние имаме право да говорим за едно нещо само доколкото можем да го почувствуваме.

Човешката природа, продължих аз, има своите граници; тя може да понесе радост, скръб, болки само до известен предел и погива, когато той се премине. Значи, въпросът тук не е дали някой е слаб или силен, нали, а дали той може да изтрае размера на своето страдание, било то душевно или телесно. И аз мисля, че еднакво чудато е да кажеш: малодушен е оня, който си отнема живота, както би било неуместно да наречеш малодушен оногова, който умира от някаква злокачествена треска.

Парадоксално! Твърде парадоксално! — извика Алберт. — Не толкова, колкото ти мислиш, отвърнах аз. Ти ще се съгласиш с мене: ние наричаме смъртна болест онова, чрез което природата бива тъй нападната, че силите ѝ биват отчасти погълнати, отчасти извадени из

действие, та тя не е вече годна чрез никаква сполучлива революция да възстанови пак обикновения ход на живота. Нека сега, драги мой, приложим това към духа. Погледни човека в неговата ограниченост: как върху него влияят впечатления, как у него се установяват идеи, додето най-сетне една нарастваща страст му грабва всичкия спокоен разсъдък и го сравнява със земята. Напразно ще разглежда спокойният, разумният човек положението на злочестника, напразно ще го съветва! Също като здравия, който стои при леглото на болника: той не може да му влее нито капка от своите сили.

За Алберта това бе твърде общо казано. Аз му припомних за едно момиче, което бе намерено не преди много време мъртво във водата, и му повторих историята. Едно добро младо същество, което бе израсло в тесния кръг на домакинския шетък, на седмичната предопределена работа, което не е познавало други възможности за развлечение освен тая — да иде в неделен ден с другарките си на разходка край града, в своята от години събирана премяна, да потанцува може би по веднаж на всеки голям празник и между това с истинско пламенно и сърдечно участие да се понакара час-два с някоя съседка по повод на някоя закачка или одумка и чиято пламенна природа почва да усеща най-сетне и по-задушевни потребности, които стават по-големи чрез ласкателствата на мъжете; нейните предишни радости ѝ стават лека-полека безвкусни, додето тя среща най-сетне един човек, към когото я влече неудържимо едно непознато чувство, в когото тя слага сега всичките си надежди, забравя света около себе си, не чува нищо, не вижда нищо, не усеща нищо друго освен него единствения, копнее само за него единствения. Неразвратен от празните удоволствия на леката суетност, нейният копнеж върви право към целта; тя иска да стане негова, иска да намери във вечната връзка всичкото онова щастие, което ѝ липсва, да се наслади от съчетанието на всички радости, за които е копняла. Непрестанни обещания, които ѝ подпечатват положителността на всички надежди, дръзки милувки, които увеличават страстта ѝ, завладяват съвсем душата ѝ; тя се люшка в едно мъгливо съзнание, в предчувствие на всички радости, тя е на най-високото стъпало на напрежението, тя разгръща най-сетне ръцете си, за да обхване всичките свои желания — и нейният любим я изоставя. Вкаменена, безчувствена, тя стои пред една пропаст; всичко около нея е тъмнина, никакъв изход, никаква утеха, никакво

предчувствие! Защото — изоставена е от оногова, в когото тя е чувствувала всички си живот. Тя не вижда широкия свят, който лежи пред нея, ни мнозината, които биха могли да заместят изгубения, тя се чувствува сама, изоставена от цял свят — и сляпа, притисната до стената от страшната злочестина на сърцето си, тя се хвърля в дълбината, за да удави във всеобхватната смърт всичките свои мъки. Ето, Алберте, това е историята на мнозина човеци! И кажи, не е ли това случай на болест? Природата не намира изход из лабиринта на заплетените и противоречиви сили и човекът трябва да умре. Тежко томува, който би могъл да гледа това и да каже: безумна! Да беше почакала, да бе оставила времето да действува, отчаянието щеше да стихне, щеше да се намери друг, който да я утеши. Това е също както ако някой би казал: безумец, умира от треска! Да беше почакал, додето се съвземат силите му, додето се подобрят соковете му, додето улегне вълнението на кръвта му, всичко би тръгнало добре и той щеше и до ден-днешен да живее.

Алберт, комуто все още сравнението не бе очевидно, ми възрази още нещо и между другото — че съм говорел само за едно просто момиче, зла той не можел да схване как би могъл да бъде оправдан един разумен човек, който не е тъй ограничен, който вижда повече обстоятелства. — Приятелю — извиках аз, човекът си е човек и мъничкото разум, който някой може да има, малко или никак, не важи, когато страстта бушува и надвишава границите на човешките сили. Още повече — но за това друг път, рекох аз и взех шапката си. О, сърцето ми бе тъй препълнено! И ние се разделихме, без да се разберем един други. Как трудно се разбират хората на тоя свят.

15 АВГУСТ

Действително само любовта прави на тоя свят хората потребни един на други. Аз чувствавам, че Лоте не би желала да ме загуби, а децата нямат друга представа освен тая, че аз утре пак ще отида. Днеска отидох да настроя пианото на Лоте; ала не можах да успея, защото малките ме преследваха за една приказка и сама Лоте ми каза, че трябва да изпълня волята им. Нарязах им следобедния хляб, който те приемат от мене почти тъй радостно, както от Лоте, и им разказах по-главното от приказката за княгинята, на която прислужвали ръце. Научавам много нещо при това разказване, уверявам те, и съм удивен от впечатлението, което то прави върху тях. Понеже понякога съм принуден да измисля някоя странична случка, която при втория път забравям, те веднага казват, че предния път е било иначе, тъй че аз се упражнявам сега да разказвам приказките без промяна, в напевен тон, по една нишка. От това научих, че един автор неизбежно вреди на книгата си чрез второто променено издание на своя разказ, та макар и в поетично отношение той да е станал много по-добър. Първото впечатление ни намира готови да се съгласим, а човек е тъй устроен, че можеш да го убедиш и в най-невероятното; ала то едновременно се вкоренява тъй здраво, че тежко томува, който иска да го.

18 АВГУСТ

Защо е отредено тъй, че това, което съставя блаженството на човека, да бъде и извор на неговата злочестина!

Пълното топло чувство на моето сърце към живата природа, което ме заливаше с толкова наслади, което правеше на рай света наоколо ми, става сега за мене един непоносим мъчител, един зъл дух, който ме преследва по всички пътища. Когато по-рано оглеждах от скалите над реката плодородната долина дори до ония хълмове и виждах как всичко около мене кълни и блика; когато гледах тия планини, покрити от полите до върха с гъсти дървета, тия долини с най-разнообразни кривини, засенчени от китните гори, и тихата река се плъзгаше между шепнещите тръстики и оглеждаше хубавите облаци, които тихият вечерник люлееше по небето; когато слушах как птиците оживяваха гората около мене и милиони рояци мушички танцуваха пъргаво в последните червени лъчи на слънцето, а неговият последен трепетен поглед освобождаваше майския бръмбар от тревата му; когато шумът и животът край мене привличаха вниманието ми към земята и мъхът, който с мъка изсмуква храната си от моята твърда скала, и храстите, които растат надолу по сухите пясъчни хълмове, ми разкриваха вътрешния, пламтящия, свещения живот на природата — как разбирах аз всичко това в горещото си сърце, как се чувствавах като обоготворен сред преливащата пълнота и чудните образи на безкрайния свят се движеха в душата ми и оживяваха всичко в нея! Грамадни планини ме заобикаляха, бездни лежах пред мене, бурни потоци се спущаха надолу, реките течаха под мене и гори и планини ечаха; и аз ги виждах как една през друга действуват и творят в дълбочините на земята — те, незнайните сили; и ето на земята и под небето гъмжат родовете на най-разнообразни същества, всичко, всичко населено с хилядократни форми; а човеците се укрепяват в къщички, вгнездят се там и господствуват в ума си над широкия свят! Клетите глупецо, който тъй малко цениш всичко това, защото ти си толкова малък! От непристъпните планини, през пустинята, до края на непознатия океан вее духът на вечния творец и се радва на всяка

прашинка, която слуша гласа му, и живее. Ах, колко често съм копнял аз тогава да литна с крилата на жерава, който прелита над мене, към брега на неизмерното море, за да пия от пенещата се чаша на безкрайното блаженство на живота и да почувствувам само един миг в ограничената мощ на своите гърди една капка от блаженството на онова същество, което създава всичко в себе си и чрез себе си.

Братко, дори само споменът за ония часове ме прави честит. Самото усилие да извикам отново ония неизразими чувства, да ги изкажа отново, издига душата ми над самата нея и ме оставя след това да почувствувам двойно по-тежко положението, в което се намирам сега.

Сякаш някаква завеса се спусна пред очите ми и полето на безкрайния живот се превръща пред мене в бездна на вечно отворен гроб. Можеш ли каза: това е, когато всичко преминава, когато всичко профучава с бързината на светкавица, когато то тъй рядко изтрайва до края на всичката си жизнена сила и бива, ах! — грабнато от потока, потопено и разбито о скалите? Няма миг, който да не подяжда тебе и твоите близки наоколо ти, няма миг, през който ти да не си рушител, да не си принуден да бъдеш рушител; най-невинната разходка струва живота на хиляди червейчета, една стъпка събаря построената с мъка сграда на мравките и смазва в позорния гроб един малък свят. Ха, мен ме вълнуват не големите, извънредни напасти по света, не водите, които завличат вашите села, не земетръсите, които поглъщат вашите градове; сърцето ми подяжда разрушителната сила, що е скрита във всичко в природата, която не е създала нещо, което да не разрушава своя съсед, само себе си. И тъй се люшкам аз плах със земята и небето и техните кипящи сили около мене; не виждам нищо друго освен едно чудовище, което вечно поглъща, вечно яде.

21 АВГУСТ

Напразно простирам към нея ръцете си сутрин, когато се пробуждам от тежки сънища; напразно я търся в леглото си нощем, когато някой честит, невинен сън ме измами, че стоя до нея на ливадата и държа нейната ръка, и я покривам с хиляди целувки. Ах, когато още в омаята на полусъня пипам за нея и се оборавам подир това — от потиснатото ми сърце бликват поток сълзи и аз плача безутешно пред мрачното бъдеще.

22 АВГУСТ

Това е цяло нещастие, Вилхелме! Моите дейни сили са разстроени и превърнати в безпокойна леност, не мога да стоя празен и все пак не мога и нищо да върша. Имам въображение, нямам чувство към природата, а книгите ме отвращават. Когато липсваме сами на себе си, липсва ни всичко. Кълна ти се, понякога съм пожелавал да бъда работник-надничар само да имам сутрин, когато се събуждам, един изглед за идващия ден, един подтик, една надежда. Често завиждам на Алберт, когото виждам заровен до уши в дела, и си въобразявам, че би ми било добре, ако бях на негово място! Няколко пъти вече ми е идвало да пиша на тебе и на министъра, за да поискам онова място при посолството, което, както ти ме уверяваш, не ще ми бъде отказано. И сам аз вярвам това. Министърът ме обича от много време, отдавна ме е убеждавал, че трябва да се посветя на някоя работа; и за час време съм готов да сторя това с радост. Но после, като помисля пак върху това и си спомня баснята за коня, който, нетърпелив за своята свобода, се оставя да му турят седло и юзди и бива позорно язден след това — не зная какво да правя. И, мой драги, не е ли у мен копнежът за промяна на положението може би едно вътрешно, враждебно нетърпение, което ще ме преследва навсякъде?

28 АВГУСТ

Истина, ако моята болест може да се излекува, това ще го сторят тия люде. Днес е моят рожден ден и рано-рано аз получих едно пакетче от Алберт. Веднага при отварянето виждам пред очите си една от бледочервените панделки, които Лоте носеше, когато се запознах с нея, и за която я бях молил няколко пъти оттогава. Имаше и две книжки в една дванадесетина: малкият Ветщайнов Омир, едно издание, което често съм желал, за да не мъкна по разходките си Ернестовото. Ето, тъй предварят те моите желания, тъй ме отрупват с всичките ония любезности на приятелството, които са хиляди пъти по-ценни от блестящите подаръци, чрез които суетността на дарителя ни унижава. Аз целувам хиляди пъти тая панделка и с всеки дъх пия спомена за блаженствата, с които ме препълняха ония малко на брой честити, невъзвратими дни. Вилхелме, тъй е, и аз не роптая, цветовете на живота са само видения! Колко много преминават, без да оставят следа подир себе си! Колко малко връзват плод и колко малко от тия плодове узряват — и все пак имаме ги доволно; и все пак — о, братко мой! — бива ли да изоставяме узрели плодове, да ги презираме, да ги оставяме да изгният, без да бъдат вкусени? Сбогом! Лятото е чудесно; често седя по овощките в Лотината градинка с плодокъсача, дългата върлина, в ръка и бера круши от върховете. Тя стои отдолу и ги поема, когато ѝ ги подам.

30 АВГУСТ

Нещастнико! Не си ли ти един безумец? Не се ли измамваш сам? Де те води тая луда, безкрайна страст? Нямам вече друга молитва освен към нея; в моето въображение не се явява никакъв друг образ освен нейния и всичко в света около мене виждам само във връзка с нея. И това ми дарява по някой честит час — додето бъда принуден пак да се откъсна от нея! Ах, Вилхелме, докъде ме докарва често сърцето ми! Когато съм поседял при нея два-три часа и съм услаждал очите и ушите си с нейната снага, с нейната обноска, с небесния израз на думите ѝ, полака-лека всичките ми чувства се изпъват, пред очите ми притъмнява, аз едва чувам и сякаш някой коварен убиец стиска гърлото ми, тогава сърцето ми дири с луди удари простор за потиснатите чувства и само уголемява смута им — Вилхелме, аз често не зная дали съществувам на света! И ако понякога мъката не вземе връх и Лоте не ми позволи злочестата утеха да изплача болките си на ръката ѝ — аз трябва да се махна, да изляза и бродя тогава далече из полето! За мене е радост тогава да се катеря по някой стръмен рид, да проправя пътека през някоя непроходима гора, през шубраците, които ме раняват, през тръните, които ме разкъсват! Тогава ми става малко по-добре! Малко! И когато понякога си легна из пътя от умора и жажда, понякога, сред дълбоката нощ, когато пълният месец стои високо над мене, седна в самотната гора на някое криворасло дърво, за да дам мъничко облекчение на наранените си стъпала, и задрема тогава сред здрача в уморителен покой! О, Вилхелме, самотният живот на килията, власеницата и бодливият пояс биха били отдих, за който чезне душата ми. Сбогом! Аз не виждам друг край на тая мъка освен гроба.

3 СЕПТЕМВРИ

Трябва да се махна! Благодаря ти, Вилхелме, че затвърди моето колебливо решение. Четиринадесет дни вече ходя с мисълта да я напусна. Аз трябва да се махна. Тя е пак в града при своя приятелка. И Алберт — и — аз трябва да се махна!

10 СЕПТЕМВРИ

То бе една нощ! Вилхелме! Сега ще понеса вече всичко! Аз няма да я видя вече! О, защо не мога да прелетя и да се хвърля на шията ти, и да ти изразя с хиляди сълзи и възторзи, мой скъпи, чувствата, които бушуват в сърцето ми! Аз стоя тук и дишам тежко, мъча се да се успокоя, чакам утрото, а конете ще бъдат готови при изгрев.

Ах, тя спи спокойно и дори не помисля, че не ще ме види вече никога. Аз се откъснах; бях доволно силен да не издам намерението си през един разговор от два часа. И какъв разговор, господи!

Алберт ми беше обещал да бъде с Лоте в градината веднага след вечеря. Аз стоях на терасата под високите кестени и гледах към слънцето, което залязваше сетен път за мене над китната долина, над кротката река. Толкова често бях стоял тука с нея и гледал тъкмо тая чудна гледка, а сега! Вървах назад-напред по пътеката, която ми бе толкова мила! Едно тайно влечение ме бе често спирало тука преди още да познавам Лоте и колко се радвахме ние, когато в началото на нашето познанство открихме общата си обич към това място, което е наистина едно от най-романтичните, що съм виждал, възпроизведени от изкуството.

Най-напред имаш широката гледка между кестеновите дървета — ах, припомням си, че вече много съм ти писал, струва ми се, за това. Високи стени от буки те затварят, пътеката върви през една горица и става все по-тъмна, додето най-сетне свършва в една затворена полянка, над която витаят всички тръпки на самотата. И сега усещам тайнствения трепет, който ме обзе, когато през една ясна пладния влязох за пръв път там: аз предусещах смътно какво поле за блаженства и болки ще стане това място.

Около половин час се бях наслаждавал на мъчителните сладки мисли за раздялата и срещата, когато ги чух да се изкачват на терасата. Аз изтичах насреща им, с трепет хванах нейната ръка и я целунах. Тъкмо излязохме горе и месецът се издигна над гористия хълм; ние говорехме за разни неща и незабелязано се приближихме до тъмния кът. Лоте влезе в него и седна, Алберт до нея, аз също; ала моето

неспокойствие не ме остави дълго да седя; аз станах, пристъпих пред тях, походих назад-напред, седнах пак: то бе едно страшно състояние. Тя ни обърна вниманието върху хубавата игра на лунната светлина, която осветяваше на края на буквите стени цялата тераса пред нас: една чудна гледка, която поразяваше толкова повече, понеже нас ни окръжаваше дълбок здрач. Ние мълчахме и тя подхвана след малко: Никога не мога да се разхождам при лунна светлина, без да ми се изпречи мисълта за моите умрели, без да ме обземе чувството за смъртта, за бъдещето. Ние ще пребъдем! — продължи тя с гласа на хубавото чувство. Ала дали ще се намерим пак, Вертере? Дали ще се познаем? Как ви се струва? Какво ще кажете?

Лоте, казах аз, като ѝ подадох ръката си, и очите ми бяха пълни със сълзи, ние ще се видим пак! Тука или там, ще се видим! — Аз не можех повече да говоря. Трябваше ли, Вилхелме, да ме пита тя за това тогава, когато аз носех в сърцето си тая страшна раздяла!

И дали скъпите покойници, продължи тя, знаят за нас, дали чувствуват, че когато сме добре, си спомняме с гореща обич за тях? О, образът на моята майка витае над мене винаги, когато през тихи вечери седя сред нейните, сред моите деца и те са събрани около мене, както се събираха около нея. Тогава поглеждам към небето с топла сълза на окото си и желая да би могла да зърне тя поне за миг как аз стоя на думата, която ѝ дадох на нейния смъртен час: да бъде майка на децата ѝ. С какво вълнение викам аз: прости ми, скъпа, ако не съм за тях това, което ти беше! Ах, аз правя всичко, каквото мога; нали са облечени, нахранени, ах, и което е повече от всичко това: пазени и обичани. Да би могла да видиш нашия сговор, мила светице! Ти би славил с най-гореща благодарност бога, когато ти с последните си горчиви сълзи молеше за добротината на твоите деца.

Тя каза това! О, Вилхелме, кой би могъл да повтори това, което тя каза! Как би могла студената, мъртва буква да представи тия небесни цветя на духа? Алберт прекъсна кротко речта ѝ: Вие се твърде много вълнувате, мила Лоте! Зная, че вашата душа много обича тия мисли, но моля ви! — О, Алберте — рече тя, зная, че ти не ще забравиш вечерите, когато седяхме заедно на малката кръгла масичка, когато татко бе на път, и ние пращахме децата да спят. Ти често имаше някоя хубава книга, ала тъй рядко се случваше да почетеш. Не бе ли общуването с тая великолепна душа повече от всичко? Хубавата,

кротка, пъргава и винаги дейна жена! Бог знае сълзите, с които съм падала често в леглото си пред него: дано ме направи подобна на нея.

Лоте! — извиках аз, като се хвърлих пред нея и хванах ръката ѝ, па я покрех с хиляди сълзи. Лоте! Божият благослов и духът на твоята майка са над тебе! — О, да я познавахте, рече тя, като ми стисна ръката, тя бе достойна за вашето познанство! — Аз помислих, че погивам. Никога не е изричано по-голямо, по-гордо слово за мене. А тя продължи: — И тая жена трябваше да си замине в разцвета на годините си, когато най-малкият ѝ син нямаше дори шест месеца! Болестта ѝ не продължи много: тя бе кротка, примирена; мъчно ѝ бе само за децата ѝ, особено за малкото. Когато наближи краят, тя ми рече: доведи ми ги! И когато ги въведох, малките, които не знаеха нищо, и по-големите, които бяха останали без ум, как стояха те около леглото и как издигна тя ръце и се молеше над тях, и ги целуваше едно след друго, и ги изпращаше, а на мене рече: бъди тяхна майка! Аз ѝ подадох ръката си. — Ти обещаващ много, щерко моя, рече тя, сърцето на майка и окото на майка. Аз често съм виждала по благодарните ти сълзи, че ти чувствуващ какво значи това. Имай това чувство към твоите сестри и братя и към твоя баща — верността и послушанието на жена. Ти ще го утешиш. — Тя попита за него: той бе излязъл, за да скрие от нас непоносимата скръб, която го душеше; той беше съвсем разбит.

Алберте, ти бе в стаята. Тя чу, че някой ходи, и попита, и те повика при себе си, и как погледна и тебе и мене с обнадеждените, спокойни очи, че ние ще сме честити, ще бъдем заедно честити! — Алберт се хвърли на шията ѝ, целуна я и извика: ние сме честити! Ние ще бъдем честити! — Спокойният Алберт бе съвсем извън себе си, а аз не знаех що става с мене.

Вертере, подзе тя, и тая жена трябваше да загине! Господи! Като си помисля понякога как човек оставя да отнесат най-милото му на света и никой не чувствува това по-остро от децата, които дълго след това се оплакваха, че черните човеци са отнесли мама!

Тя стана и аз бях събуден и потресен и останах седнал, като държах ръката ѝ. — Да тръгваме! — рече тя. Време е. — Тя искаше да оттегли ръката си, но аз я стиснах по-здраво. — Ние ще се видим пак, извиках аз, ние ще се намерим, ще се познаем в какъвто образ и да бъдем. Аз тръгвам, продължих аз, тръгвам самоволно и все пак, ако

трябваше да кажа: навеки! — не бих издържал това. Сбогом, Лоте! Сбогом, Алберте! Ще се видим пак! — Утре, струва ми се, отвърна тя шеговито. — Аз чувствувах това утре! Ах, тя не знаеше, когато си издърпа ръката из моите — те излязоха по пътеката, а аз стоях, гледах след тях в лунната светлина, хвърлих се на земята и се наплаках и скочих, и изтичах на терасата, и видях как там долу, в сенките на високите липи, бялата ѝ дреха светлее към градинската врата; прострях ръцете си, но тя изчезна.

КНИГА ВТОРА

20 ОКТОМВРИ 1771

Вчера пристигнахме тука. Посланикът не е добре, та ще престои няколко дена. Всичко би било добре, ако той не бе тъй противен. Виждам, виждам, съдбата ми е предопределила тежки изпитни. Но смелост! Широкото сърце понася всичко. Широкото сърце? Иде ми да се смея, че тая дума е дошла на перото ми. О, едно малко побезгрижно сърце би ме направило най-честития под слънцето. Какво! Аз се отчайвам от своите сили, от своите дарби тогава, когато други със своите мъничко сили и талант шествуват край мене в спокойно самодоволство? Добри боже, който си ми дарил всичко това, защо не задържа половината от него, а да ми дадеш само вяра и самодоволство!

Търпение! Търпение! Ще се подобри; защото да ти кажа, мой драги, ти имаш право. Откакто се блъскам всеки ден между народа и виждам какво правят и как поминуват хората, станал съм много доволен от себе си. Явно е, че щом като сме тъй създадени — да сравняваме всичко със себе си и себе си с всичко, то щастието или злочестината са в нещата, с които се съпоставяме, и няма нищо опасно от самотата. Нашето въображение, тласкано от своята природа да се издига, кърмено от фантастичните образи на поезията, си създава една стълба от същества, където ние сме най-долното и всичко вън от нас изглежда по-хубаво, всеки друг човек е по-съвършен от нас. И това става съвсем естествено. Ние тъй често чувствуваме, че нещо не ни достига, и често ни се вижда, че тъкмо това, което нам липсва, притежава го някой друг, комуто ние придаваме и всичко, което ние имаме, та още и известно доволство към това. И тъй щастливецът е напълно готов — творение на самите нас.

Наопаки, когато с всичката си слабост и непохватност работим и вървим напред, то често смятаме, че ние с нашето люшкане и криволичене ще успеем да отидем по-далеч, отколкото други с техните платна и весла, и това е все пак едно хубаво самочувство, когато човек тича наред или пък преди другите.

26 НОЕМВРИ 1771

Започвам да се чувствавам донякъде съвсем сносно тука. Най-доброто е, че има доста работа; и после множеството хора, разните нови образи създават едно пъстро зрелище на душата ми. Запознах се с графа К., един човек, когото всеки ден уважавам повече, един широк, голям ум, който не е студен, защото вижда много неща, в чиито обноси проблясва толкова много усет за приятелство и обич. Той се сближи с мене, когато изпълнявах един служебен дълг при него, и още при първите думи забеляза, че се разбираме, че може да приказва с мене, както не с всекиго. Не мога да нахваля достатъчно и неговата откровеност. Няма на света по-истинска, по-топла радост от тая — да видиш как пред тебе се разтваря една голяма душа.

24 ДЕКЕМВРИ 1771

Посланикът ми създава много ядове; аз си предвиждах. Той е най-точният глупец, който съществува на света; крачка по крачка, и подробен като клюкарка; един човек, който никога не е доволен от себе си и комуто никой не може да угоди. Аз работя охотно и леко свършвам, и което си е написано веднъж, написано е; ала той е в състояние да ми върне написаното и да каже: хубаво е, ала прегледайте го — човек винаги намира една по-добра дума, една по-чиста представка. Тогава ме вземат дяволите. Никакво „и“, никакъв съюзец не бива да се изпусне, а пък на инверсиите, които понякога допушам, той е смъртен враг; ако не нагласиш периодите си по общоприетата мелодия, той не разбира нищо от тях. Цяла мъка е да имаш работа с такъв човек.

Доверието на граф фон К. е единственото нещо, което ме обезщетява. Неотдавна той ми каза съвсем откровено колко много е недоволен от бавността и колебливостта на моя посланик. Такива хора тежат и на себе си, и на другите, рече той, ала човек трябва да се примири с това както пътникът, който трябва да мине през една планина; разбира се, ако планината я нямаше, пътят би бил по-сгоден и по-къс; ала тя е пред очите ти — трябва да я преминеш!

Моят старец чувствава добре, че графът ме предпочита пред него, и това го ядосва и той се хваща за всеки случай, при който може да каже пред мене нещо лошо за графа: аз както обикновено заставам на противна страна и от това работата става само по-лоша. Вчера ме дори разсърди, защото казаното беше и за мен: за светски работи графът бил много добър, работел леко и имал добро перо; ала му не достигала основна ученост както на всички белетристи. При това лицето му взе един израз, който искаше да каже: усещаш ли примката? Ала това не ми подействува; аз презрях човека, която може тъй да мисли и тъй да се отнася. Аз му се опрях и влязох в борбата с доста огън. Казах, че графът е един мъж, когото човек трябва да уважава както за неговия характер, тъй и за неговите знания. Не познавам, рекох аз, друг човек, който да е бил тъй честит да разшири своя дух, да

го разпростре над безброй неща и все пак да проявява такава деятелност в обикновения живот. Това бяха странни неща за тоя мозък и аз се оттеглих, за да не бъда принуден при по-нататъшни брътвежи да погълна още повече.

И за това сте виновни всички вие, които ме предумяхте да вляза в хомота и толкова много ми пяхте за дейност. Дейност! Ако оня, който сади картофи и отива с кон в града, за да продаде житото си, не върши много повече, отколкото мене, то аз съм съгласен още десет години да се бъхтя на тоя кораб, в който сега съм окован!

А тая бляскава неволя, това отегчение сред противното простолудие, което се вижда наоколо! Ламтежът за големство помежду им, как те се пазят и следят, за да спечелят една крачка повече пред другия; най-долните, най-жалките страсти, съвсем без покривало. Има например една жена, която разправя всекиму за своя благороден произход и за своята земя, тъй че чужденецът си мисли това е една глупачка, която си строи въздушни кули относно частицата благородство и славата на нейната земя. Ала случаят е още по-лош: тая жена е дъщеря на един писар тук из околността. Виждаш ли, аз не мога да разбера тоя човешки род, който има толкова малко ум, за да се позори така просташки.

Наистина аз всеки ден виждам по-ясно, драги мой, колко глупаво е да съдиш другите според себе си. И понеже имам твърде много работа със себе си и това сърце е тъй бурно — ах, аз драговошно оставям другите да си вървят по своя път, стига само да биха могли и те да ме оставят да си вървя по моя.

Най-вече от всичко ме дразнят неизбежните съсловни отношения. Наистина аз зная толкова добре, колкото и всеки друг, колко нужно е различието между съсловията, колко много изгоди дава то и на самия мене; само да не заставах на пътя ми тъкмо там, където бих могъл все още да вкуся малко радост, един отблясък от щастие на тая земя. Неотдавна, на разходка, се запознах с госпожица фон Б., едно мило създание, което е запазило твърде много естественост посред вкочанения живот около нея. Ние се понравихме един другиму при разговора и когато се разделяхме, аз я помолих за позволение да я посетя в къщи. Тя ми позволи това с такава искреност, че аз едва можах да дочакам приличния час да отида у нея. Тя не е тукашна и живее при една своя леля. Лицето на старата не ми допадна. Аз й

оказах голямо внимание, разговорът ми бе насочен повече към нея и в по-малко от половин час узнах достатъчно това, което и госпожицата отсетне сама ми призна: че милата ѝ леля е лишена на стари години от всичко, че не притежава ни прилично състояние, ни ум и няма никаква друга опора освен редицата нейни предшественици, никаква закрила освен благородното си потекло, зад което тя се е окопала, и никаква друга забава освен удоволствието да гледа от своя етаж високо над главите на обикновените граждани. На младини трябва да е била хубава, но прозяпала живота си, като отначало измъчила със своенравието си мнозина бедни младежи, а в по-зрели години се превила под заповедите на един стар офицер, който, в замяна на тая послушност и на една скромна издръжка, преживял с нея бронзовия си век и умрял. И ето я сега сама в железния ѝ век и никой не би я погледнал, ако племенницата ѝ не бе толкова мила.

8 ЯНУАРИ 1772

Какви люде има — цялата им душа почива върху церемониала, всичките им мисли и стремежи са насочени върху това, как да се промъкнат един стол по-напред край трапезата! И не защото си нямат други грижи: не, напротив, работите им се затрупват, тъкмо защото малките неприятности тук им пречат да вършат важните си дела. Миналата седмица пътуването с шейна стана игра на първенство и цялата забава бе провалена.

Глупците — те не виждат, че работата съвсем не е до мястото и че тоя, който стои на първо място, твърде рядко играе първа роля! Колцина царе биват управлявани от своите министри, колцина министри — от своите секретари? И кой е първият? Оня, струва ми се, който вижда по-далеч от другите и има достатъчно сила или хитрост да впрегне техните сили и страсти за прокарване на своите кроежи.

20 ЯНУАРИ

Трябва да ви пиша, мила Лоте, тук в стаичката на една проста селска странноприемница, в която се укрех от голямата виелица. През всичкото време, откакто се блъскам между чужди, съвсем чужди на сърцето ми люде, в тъжното гнездо Д., не е имало нито миг, нито един миг, през който сърцето ми да не ме е подтиквало да ви пиша, и сега, в тая колиба, в тая самота, в тая затвореност, когато сняг и поледица бият срещу прозорчето ми, вие бяхте моята първа мисъл. Щом влязох и ме посрещна вашият образ, споменът за вас, о, Лоте — тъй свят, тъй топъл! Милостиви боже, първият честит миг оттогава!

Да ме бяхте видели, скъпа моя, сред празнодумството на забавите! Как изсъхват чувствата ми, нито един миг пълно сърце, нито един честит час! Нищо! Нищо! Аз стоя като пред магическо сандъче и гледам как вървят пред мене човечета и кончета, и се питам често не е ли всичко това една оптическа измама. Аз играя заедно с тях, нещо повече — и мен разиграват като марионетка, и хващам понякога своя съсед за дървената ръка, и ужасено се отдръпвам. Вечер се каня да се наслажда на слънчевия изгрев, а не се побутвам от леглото; през деня съм с надеждата да се порадвам на лунната светлина, а си оставам в стаята. Не зная защо всъщност ставам, защо си лягам.

Квасът, който туряше живота ми в движение, липсва; чарът, който ме държеше бодър в дълбоките ноци, отлетя, тоя чар, който ме събуждаше сутрин от сън, изчезна.

Едно-едничко женско същество намерих тука, госпожица фон Б.; тя прилича на вас, мила Лоте, ако изобщо някой може да прилича на вас. Я, ще си речете вие, тоя се е заловил да прави мили комплименти! Това не е съвсем невярно. От някое време аз съм станал много любезен, защото не мога друго да сторя, станал съм духовит и жените казват, че никой не може да хвали тъй тънко като мене (и да лъже, добавете вие; защото без това не върви, разбирате ли?). Искан да говоря за госпожица фон Б. Тя има богата душа, която свети цяла през сините ѝ очи. Благородното ѝ потекло е за нея товар, който не задоволява ни едно от желанията на сърцето ѝ. Тя копнее да се

изтръгне из тоя въртоп и ние фантазираме понякога за живота на село и чистото щастие; ах, и за вас! Колко често я карам да благоговее тя пред вас! Не я карам, тя го прави доброволно, слуша с радост за вас, обича ви.

О, защо не съм сега при вашите нозе, в обичната, приветна стаичка и нашите малки любимци да се търкалят едно друго около мене, а когато почнат много да шумят, аз да ги събера край себе си и смиря с някоя страшна приказка.

Слънцето залязва чудно хубаво над снежнобялата ширина, вилицата е отминала и аз — аз трябва пак да се затворя в моята клетка. Сбогом! При вас ли е Алберт? И как? Бог да ми прости тоя въпрос!

8 ФЕВРУАРИ

От осем дни имаме най-противно време и за мене то е благодат. Защото откакто съм тука, не е изгрял на небето ни един хубав ден, който да не ми е бил развален или омърсен от някого. А като вали здравата и виелицата засипва и заледява, и снегът се топи, ха, мисля си аз, в къщи не може да стане по-лошо, отколкото е навън, или наопаки — и тъй е добре! Изгрее ли заран слънцето, като обещава един ведър ден, аз не мога да се сдържа да не викна: ето, имат пак една небесна благодат, която могат един другиму да похабят! Няма нещо, което те да не си похабяват един другиму! Здраве, добро име, радост, отдих! И най-вече от глупост, неразбиране и тесногърдство и ако слушаш тях, с най-добри намерения. Понякога ми иде да падна на колене и да ги моля: да не разкъсват тъй бясно собствената си утроба.

17 ФЕВРУАРИ

Страх ме е, че ние, моят посланик и аз, не ще можем да изтърпим заедно по-дълго. Тоя човек е съвсем, съвсем непоносим. Неговият начин да работи и води делата си е тъй смешен, че аз не мога да се въздържа да не му противореча и да не извършвам често някоя работа по свой ум и по свой начин, което нещо естествено никак не му допада. Затова той се оплакал напоследък от мене пред двореца и министърът ми направи мъмрене, наистина меко, ала все пак мъмрене, и аз бях с намерение да поднеса оставката си, когато получих от него едно частно писмо^[1], едно писмо, пред което аз коленичих и пред чиято висока, благородна, мъдра мисъл благоговей. Как напътва той моята преголяма чувствителност, как се стреми да смекчи моите прекалени идеи за дейност, за влияние върху другите, за вникване в работата, като ги уважава, смятайки ги за добра младежка воля, и се стреми не да ги изкорени, а да ги смекчи и насочи натам, където им е истинското място, където те могат да имат най-силно действие! Подкрепен съм за осем дни и съм в съгласие със себе си. Душевното спокойствие е чудесно нещо, както и радостта от самия себе си. Само да не беше безценният камък, драги приятелю, тъй крехък, колкото и хубав, и скъп!

[1] От почит към тоя отличен човек споменатото писмо, както и едно друго, за което се споменава още по-нататък, бидоха отмахнати, защото не вярвахме, че бихме могли да извиним една подобна дързост с горещата благодарност на публиката. ↑

20 ФЕВРУАРИ

Бог да ви благослови, мои мили, да ви даде всичките хубави дни, които отнема на мене!

Благодаря ти, Алберте, заедно ме измами: аз чаках известие кога ще ви бъде сватбата и се готвех да взема тържествено същия ден Лотиния силует от стената и да го погребя между другите книжа. Сега вие сте вече двойка, а нейният портрет е още тук! Нека тъй да си остане! И защо не? Аз знам, че и аз съм при вас, че съм в Лотиното сърце, без да ти вредя, че имам, да, имам второто място в него и искам, и трябва да го запазя. О, аз бих побеснял, ако тя би могла да забрави, Алберте, в тая мисъл има цял ад. Алберте, сбогом! Сбогом, ангеле на небесата! Сбогом, Лоте!

15 МАРТ

Имах една неприятност, която ще ме пропъди оттука. Аз скърцам със зъби! Дявол! Тя не може да се поправи и вие сте все пак виновни за това, вие, които ме подбуждахте и подтиквахте, и мъчихте да се заловя с една служба, която не бе по сърцето ми. Ето ти сега! Ето ви сега! И за да не кажеш пак, че моите прекомерни идеи развалят всичко, ето ти, драги господине, едно описание гладко и просто, както би го написал един летописец.

Граф фон К. ме обича, предпочита ме, това е известно, това съм ти го казвал вече сто пъти. И ето вчера бях у него на обед, тъкмо в тоя ден, когато у него надвечер се събира благородното общество от мъже и жени, за което общество не съм и помислял, както и не ми е идвало на ум, че ние, подчинените, не можем да бъдем в него. Добре. Аз обядвам у графа, а след обедата се разхождаме назад-напред в големия салон; аз говоря с него, с полковника Б., който иде в това време, и тъй часът на приема приближава. Аз и не помислям, бог ми е свидетел, за нищо. Тогава влиза свръхмилостивата госпожа фон С. със своя господин съпруг и високоизмътената им дъщеря-гъска, с плоски гърди и прстегнато кръстче, правят, *en passant*, обичайните си високоблагородни очи и ноздри и понеже тоя род люде ми са от сърце противни, аз мислех да се сбогувам и чаках само да се освободи графът от отвратителния им брътвеж, когато тъкмо в това време влезе моята госпожица Б. Понеже сърцето ми се отваря малко винаги когато я видя, аз останах, изправих се зад нейния стол и едва след време забелязах, че тя говореше с мене с по-малка отвореност, отколкото друг път, с някакво смущение. Това ме учуди. И тя ли е като всички тия люде! — помислих си аз и това ме жегна и поисках да си отида; и все пак останах, защото с радост бих я извинил и не вярвах, и се надявах още за някоя добра дума от нея и — както щеш. Между това обществото се набира. Барон Ф. с целия гардероб от времената на коронясването на Франц I, придворният съветник, когото тук *in qualitate* наричат господин фон Р., с глухата си жена и т.н., като не забравяме зле лустросания И., който закърпва дупките на старомодния

си гардероб с новомодни парцали, събират се всички и аз приказвам с някои от моите познати, които всички са твърде лаконични. Мислех — и насочвах вниманието си само към моята Б. Аз не забелязвах, че жените в дъното на салона си шушнеха на ушите, че шушненето обикаляше и между мъжете, че госпожа фон С. говори с графа (всичко това ми разказа после госпожица Б.), додето най-сетне графът се отправи към мене и ме заведе при един прозорец. — Вие познавате, рече той, нашите чудати отношения: обществото е недоволено, както забелязвам, че ви вижда тука. — Аз не исках за нищо в света — Ваша светлост, прекъснах го аз, хиляди пъти се извинявам; аз трябваше по-рано да помисля за това и вярвам, че ще ми простите тая несъобразителност. Исках още преди да се сбогувам, но някакъв зъл дух ме задържа, добавих аз усмихнат, като се поклоних. Графът стисна ръцете ми с едно чувство, което казваше всичко. Аз се измъкнах тихо от знатното общество, тръгнах, седнах в един кабриолет и отидох в М., за да погледам там от хълма как слънцето залязва и да чета у моя Омир прекрасната песен, как ударният свинар нагостил Одисея. Всичко това бе добре.

Връщам се вечерта за вечеря. В гостилницата имаше само неколцина. Те играеха на зарове в един ъгъл на масата, като бяха дръпнали покривката. Ето че влиза почтеният Аделин, сваля си шапката, като ме поглежда, пристъпва до мене и казва тихо: — Ти си имал неприятност? — Аз? — рекох аз. — Графът те отстранил от обществото. — Дяволите да ги вземат! — казах аз. Мене ми бе драго, че излязох на чист въздух. — Добре, рече той, че ти гледаш на работата тъй леко! Яд ме е само, че вече навсякъде говорят за това. — Едва тогава започна да ме гризе тая случка. Всички, които идваха на масата и ме поглеждаха, всички ме гледат за това, мислех си аз. Кръвта ми се отрови.

И когато днес, където отида, все ме съжаляват, когато слушам, че моите завистници тържествуват и казват: ето ти тебе докъде стигат горделивците, които надценяват и дигат високо мъничките си глави и вярват, че поради това мотат да надмогнат всички обстоятелства, и още и още дивотии — искал бих в такъв миг да забия нож в сърцето си; защото, нека говори кой каквото ще за самостоятелност, аз бих искал да видя оногова, който ще може да търпи да го одумват негодниците,

които имат някакво предимство пред него; когато брътвежът им е празен, ах, тогава лесно можеш да ги отминеш.

16 МАРТ

Всичко ме дразни. Днес срещам госпожица Б. в градината; не можах да се въздържа да не я заговоря и да ѝ покажа, щом се отдалечихме малко от обществото, огорчението си от неотдавнашното ѝ държание. — О, Вертере! — рече тя с искрен тон. Как сте могли да изтълкувате така моето смущение, когато познавате сърцето ми? Колко много изстрадах аз заради вас още от първия миг, щом влязох в салона! Аз предвидях всичко; сто пъти ми беше на езика да ви го кажа. Знаех, че тия госпожи С. и Т. по-скоро си биха отишли заедно с мъжете си, отколкото да останат във вашето общество; знаех, че графът не смее да развали отношенията си с тях — и ето ти сега шум! — Как, госпожице? — рекох аз, като прикрих уплахата си: защото всичко, което Аделин ми бе казал завчера, пробягна в тоя миг като гореща вода по жилите ми. — Колко много ми струва това! — рече милото същество със сълзи на очи. Аз не бях вече господар на себе си, бях с намерение да се хвърля пред нозете ѝ. — Обяснете се! — извиках аз. Сълзите течаха по страните ѝ. Аз бях извън себе си. Тя ги бършеше, без да мисли да ги крие. — Вие познавате моята леля, започна тя; бе там и гледаше, о, с какви очи гледаше тя всичко това! Вертере, аз трябваше да изтърпя миналата нощ и тая заран по една проповед за моите отношения с вас и да слушам как ви принизяват и тъпчат и можех, и посмях да ви защитя само наполовина.

Всяка дума, която тя изговаряше, ми пронизваше като меч сърцето. Тя не чувствуваше какво милосърдие би сторила, ако премълчеше всичко това пред мене; а тя добави и още какво ще плещят по-нататък хората, как известен вид люде щели да тържествуват, как ще се подбиват и радват сега, че съм наказан за моята гордост и подценяване на другите, в което нещо отдавна ме укоряват. Да слушам всичко това, Вилхелме, от нея, с гласа на най-искрено съчувствие — аз бях покрусен и още съм препълнен от гняв. Желаех да се осмелеше някой да ми подхвърли за тая случка, за да мога да забия меча в тялото му; ако видех кръв, щеше да ми стане по-добре. Ах, сто пъти съм сграбчвал ножа, за да дам въздух на това

потиснато сърце. Разказват за един вид благородни коне, които, когато са страшно разпалени и пресилени, сами, по инстинкт, разкъсват със зъби една своя жила, за да могат да си поемат въздух. Често пъти ми е тъй; искал бих да отворя една своя жила, която би ми донесла вечната свобода.

24 МАРТ

Поисках от двореца да бъде приета оставката ми и надявам се, ще я получа, а вие ще ми простите, че не взех най-първо позволение от вас за това. Аз трябва тъй или иначе да се махна оттука и всичко, което има да ми кажете, за да ме предумате да остана, го зная и тъй — поднеси това на майка ми, като го малко подсладиш. Аз не мога сам на себе си да помогна и тя ще трябва да се примири, че не мога да помогна и ней. Разбира се, това ще ѝ причини болка. Тъй изведнъж да види прекъснат хубавия път, който нейният син си проправяше право към чина таен съветник и посланик, и — назад с кончето в обора! Правете, каквото щете от това, съчетавайте възможните случаи, при които бих могъл и би трябвало да остана; стига, аз тръгвам и за да знаете къде отивам, ще ви кажа, че тук е княз, комуто е много приятна дружбата с мене, той ме помоли, като чу за намерението ми, да отида с него в именията му и да прекарам там хубавата пролет. Ще разполагам със себе си, както искам, обеща ми той и понеже двамата се разбираме до известна степен, аз ще опитам щастието си и ще ида с него.

ЗА СВЕДЕНИЕ

19 АПРИЛ

Благодаря за двете ти писма. Не отговорих, защото оставих това писмо да чака, додето се получи от двореца оставката ми; боях се, да не би майка ми да се обърне към министъра и да затрудни намерението ми. Но сега вече е свършено, потвърждението е тук. Не искам да ви разправам колко неохотно ми бе дадено и какво ми пише министърът; ще избухнете в нови съжаления. Князът-наследник ми изпрати за сбогом двадесет и пет дуката с няколко думи, които ме развълнуваха до сълзи; така че парите, за които писах напоследък на мама, не ми са нужни.

5 МАЙ

Утре заминавам оттука и понеже родното ми място е само на шест мили от пътя, искам да го посетя, искам да си спомня за някогашните честити като блян изживени дни. Ще вляза тъкмо през ония врати, през които отпътува майка ми заедно с мене, когато след смъртта на баща ми напусна това мило и приветно място, за да се затвори в нейния непоносим град. Сбогом, Вилхелме, ще чуеш за моето пътуване.

9 МАЙ

Завърших поклонението в моята родина с набожността на пилигрим и много неочаквани чувства ме вълнуваха. Накарах пощенския колар да спре при голямата липа, която е на четвърт час от града към С, слязох и му казах да кара, за да мога пешком да вкусям на воля съвсем нов и жив всеки спомен. Ето, заставах под липата, която беше някога, когато бях момче, целта и границата на моите разходки! Как иначе е всичко! Тогава, в блажено незнание, аз копнеех да ида в непознатия свят, където очаквах толкова много храна, толкова много наслада за сърцето си, където очаквах да задоволя моите жадни, копнежни гърди. Сега се връщам от широкия свят — о, приятелю! — о, колко несполучени надежди, с колко разбити кроежи! Видях да лежи пред мене планината, която е бивала хиляди пъти предмет на моите желания. Часове можех да стоя тук и да чезна за полет през нея, да се губя с цялата си душа в горите, в долините, които се разгръщаха тъй приветни и здрачни пред очите ми, а когато после, в определеното време, трябваше да се връщам назад, с какво неудоволствие напусках милото място! Аз се приближих до града, поздравих всички стари къщици с градинките, а новите ми бяха противни, както и всички промени, които са били предприети. Влязох през вратите и изведнъж всичко ми стана пак съвсем познато. Драги, не искам да се впускам в подробности — колкото бе пленително това за мене, толкова еднообразно би излязло то в разказа. Решил бях да живея на площада, до нашата стара къща. На минаване забелязах, че училищната стаичка, в която през детинство една почтена стара жена ни натъпкваше като в кошара, е превърната на бакалница. Спомних си безпокойствата, сълзите, притъпяването на чувствата, сърдечните страхове, които съм изтърпял в тая дупка. Всяка крачка, която правех, ми носеше нещо бележито за мен. Един поклонник в светата земя не среща толкова много места на религиозни спомени и едва ли душата му е тъй пълна със свещено вълнение. Ето ти още едно от хилядата. Слязох по реката до един двор; това бе някога и моят път, а по тия места се надпреварвахме като момчета кому плоското камъче ще подскочи най-

много пъти над водата. Аз си спомних тъй живо с какви чудни предчувствия следях водата, когато стоях понякога край нея и я гледах, какви приказни си представях земите, към които тя течеше, и как стигах до границите на своето въображение, а все пак трябваше да се върви по-далеч, все по-далеч, додето най-сетне съвсем се загубвах в съзерцание на една невидима далнина. Ето, мой драги, тъй ограничени и тъй честити бяха нашите славни прадеди! Тъй детски чувствата им, песните им! Когато Одисей говори за неизмерното море и безкрайната земя, това е тъй истинско, човешко, сърдечно, близко и тайнствено. Каква полза от туй, дето днес аз мога да кажа, заедно с всеки ученик, че тя е кръгла? Малко буци пръст са нужни на човека, за да живее над тях, още по-малко — за да почива под тях.

Сега съм тука, в ловния дворец на княза. С господаря се живее доста добре, той е искрен и прост. Около него има чудновати човеци, които никак не разбирам. Не изглеждат хайдуци, но все пак нямат вид и на честни люде. Понякога ми се струват честни и все пак не мога да им вярвам. Огорчава ме още и това, че той често говори за неща, за които е само чувал или чел, и то от онова гледище, от каквото другите са искали да му ги представят.

При това той цени повече разума и дарбите ми, отколкото това сърце, което е едничката ми гордост, което е единственият извор на всичко, на всяка сила, всяко блаженство и всяка мъка. Ах! Това, което зная, може всеки да го знае — сърцето ми е само мое.

25 МАЙ

Имах на ум нещо, за което не исках нищичко да ви кажа, додето не се изпълни; сега, когато нищо не излезе от него, може да се каже. Исках да ида на война; това ми лежеше отдавна на сърцето. Главно за това последвах тука княза, който е генерал от... войски. При една разходка му открих моето намерение; той почна да ме разубеждава и моето желание трябва да е било повече прищявка, отколкото страст, иначе нямаше да послушам съветите му.

11 ЮНИ

Казвай, каквото щещ, не мога да остана по-дълго. Какво да правя тук? Времето ми се вижда дълго. Князът се отнася към мене колкото е възможно по-добре и все пак не съм на мястото си. Всъщност ние нямаме нищо общо помежду си. Той е човек с разум, ала със съвсем обикновен разум, разговорът с него ме забавлява не повече, отколкото четенето на някоя чинно написана книга. Ще остана още осем дни и тогава ще потегля пак на скитане. Най-доброто, което направих тук, това са моите рисунки. Князът чувства изкуството и би го чувствувал още по-силно, ако не бе ограничен от противната ученост и обикновена терминология. Понякога скърцам със зъби, когато, тъкмо като го развеждам с разпалено въображение из природата и изкуството, той изведнъж, смятайки, че прави много добре, изтърси някоя изтъркана дума за изкуството.

16 ЮНИ

Да, аз съм само един странник! Един скитник по земята! Нима
вие сте нещо повече?

18 ЮНИ

Къде искам да ида? Нека ти поверя. Ще трябва все пак да остана още четиринадесет дена тука и после, както убеждавам сам себе си, ще посетя рудниците; всъщност обаче не искам и да ги зная; искам само да имам пак Лоте по-близо до себе си, това е всичко. И аз се смея над сърцето си — и изпълнявам волята му.

29 ЮЛИ

Не, добре е! Всичко е добре! Аз — неин мъж! О, господи, който си ме направил, ако ти ми би предопределил това блаженство, целият ми живот щеше да бъде една непрестанна молитва! Аз не искам да се боря и прости ми тия сълзи, прости ми напразните желания! Тя моя жена! Да можех да заключа в прегръдките си най-милото същество под слънцето! Тръпки минават по цялото ми тяло, Вилхелме, когато Алберт ѝ обхване стройната снага.

И смее ли да го кажа? Защо не, Вилхелме? Тя би била по-честита с мене, отколкото с него! О! Той не е човекът, който може да изпълни всичките желания на това сърце. Някаква липса на чувствителност, липса — вземи го, както щеш! — поради която сърцето му не бие съчувствено при — о! — при някое място на една мила книга, където моето сърце и сърцето на Лоте се сливат в едно; при стотици други случаи, когато се случи да изкажем чувствата си върху постъпките на някое трето лице. Драги Вилхелме! Наистина той я обича от цялата си душа и такава любов, какво не заслужава тя!

Прекъсна ме един непоносим човек. Сълзите ми изсъхнаха. Разсеях се. Сбогом, драги!

4 АВГУСТ

Не съм аз едничкият, комуто върви така. Всички люде биват измамвани в надеждите си, излъгвани в очакванията си. Посетих моята добра познайница под липата. Най-голямото момче се завтече насреща ми; радостният му вик докара майката, която изглеждаше много съкрушена. Първата й дума беше: — Добри господине, ах, моят Ханс умря! — То бе най-малкото й момче. Аз мълчах. — А мъжът ми, рече тя, се върна от Швейцария и не донесе нищо и ако не са били добри хора, щял е да се принуди с просия да си дойде; по пътя си хванал и треска. — Не можах да й кажа нищо, а само дадох нещо на малкия; тя ме помоли да взема няколко ябълки, което аз направих, и напуснах мястото на тъжния спомен.

21 АВГУСТ

Додето мигнеш и моето положение се променя. Понякога у мене се разискря някой радостен лъч от живота, ах! Само за един миг! Потопен така в блянове, аз не мога да се опазя от мисълта: какво би било, ако умреше Алберт? Тя би — да, би — и аз тичам тогава след призрака, додето той ме заведе до пропастта, пред която с трепет се отдръпвам.

Когато изляза през вратите, по пътя, по който отидох за пръв път да взема Лоте за танца — как всичко бе съвсем друго! Всичко, всичко е отминало! Нито помен от предишния свят, нито тръпка от моите тогавашни чувства. На мен ми е — както би трябвало да бъде на един дух, който се връща в опожарения, разрушен дворец, що той е съградил някога като бляскав княз и след като го е украсил с всички дарове на великолепието, оставил го е при смъртта си, пълен с надежди, на своя любим син.

3 СЕПТЕМВРИ

Понякога не разбирам как смее да я обича друг някой, когато аз тъй я обичам, само нея, тъй искрено, тъй дълбоко, тъй всецяло, и не виждам, и не зная, и нямам нищо друго освен нея.

4 СЕПТЕМВРИ

Да, така е! Както природата клони към есен, тъй настава есен и у мен и край мен. Моите листа жълтеят, а листата на съседните дървета са вече опаднали. Нали ти бях писал веднъж за един селски момък, още когато пристигнах тука? Сега отново попитах за него във Валхайм; казаха ми, че бил изпъден от работа и никой не искал вече да знае за него. Вчера го срещнах случайно по пътя за едно друго село; заговорих го и той ми разказа своята история, която ме трогна двойно и тройно, както ти лесно ще разбереш, ако ти я разкажа. Но защо всичко това? Защо да не задържа за себе си онова, което ме тревожи и боли? Защо да натъзвавам и тебе? Защо винаги ти давам случай да ме съжالياваш и гълчиш? Така да бъде! И това може би принадлежи към моята съдба.

С тиха тъга, в която ми се стори да забелязах малко плахост, отговаряше момъкът на моите въпроси; но скоро ми призна, поткровено, като че ли изведнъж позна пак и себе си, и мене, своите грешки, оплака ми се за нещастията си. Да можех, приятелю мой, да изнеса пред теб всяка негова дума! Той призна, той ми разказа, с един вид наслада и щастие от спомена, че страстта към господарката му се увеличавала в него ден из ден, че не знаел най-сетне какво да прави, не, както той се изрази, не знаел къде да дене главата си. Не можел ни да яде, ни да пие, нито да спи; на гърлото му имало буца; правел това, което не трябвало да прави; забравял онова, което му поръчвали; като че ли някакъв зъл дух го преследвал; додето един ден, знаейки, че тя е в една от горните стаи, отишъл след нея, не, по-скоро бил завлечен към нея. И понеже тя не искала да чуе молбите му, той поискал да я обладае със сила; той не знае как е станало това с него, призовава бога за свидетел, че намеренията му към нея са били винаги честни и че той не е желал нищо друго с по-голям копнеж, отколкото да се омъжи тя за него, да прекара с него живота си. Като поговори някое време, той почна да се запъва като човек, който има още нещо да каже и не се решава да го изрече; най-сетне ми призна със свенливост какви малки закачки му е позволявала и каква близост му е допускала. Той се прекъсна два-три пъти и повтори с най-живи протести, че не казва

това, за да я изкара лоша, както се изразяваше, че я обича и цени, както и по-напред, че подобно нещо не би излязло от устата му, и че той ми го казва само за да ме убеди, че не е някой съвсем opak и безумен човек. И тука, скъпи мой, аз почвам пак старата си песен, която вечно ще пея: да можех да ти представя този човек, както той стоеше пред мене, както той още стои пред мен! Да можех да ти кажа добре всичко, за да почувствува какво участие вземам, какво участие трябва да вземам в неговата съдба. Но стига! Понеже ти познаваш съдбата ми, познаваш и мене, ще знаеш твърде добре какво ме тегли към всички нещастни, особено към този нещастник.

Като препрочитам писмото, виждам, че съм забравил да разкажа края на историята, който край обаче лесно може да се отгатне. Тя започнала да се защитава; дошъл брат ѝ, който отдавна го мразел, отдавна желал да го махне от къщи, защото се страхувал, че с една нова женитба на сестра му неговите деца ще се лишат от наследството, което сега, когато тя е бездетна, им дава хубави надежди; той го изхвърлил веднага из къщи и дигнал такъв шум около случката, че жената, дори и да би искала, не би могла вече да го приеме. Сега тя си взела нов ратай; казват, че също и за него била в свада с брата си и твърдят като положително, че щяла да се омъжи за него, ала той е решен да не преживее това нещо.

Това, което ти разказах, не е ни преувеличено, ни разнежено; да, мога дори да кажа, че слабо, съвсем слабо го разказах и го направих по-грубо, като го предадох с нашите обичайни благонравни думи.

Тая любов, тая вярност, тая страст не е, значи, поетическа измислица, тя живее, тя съществува в най-голямата си чистота между оня слой люде, които ние наричаме необразовани, сурови. Ние, образованите — на нищо преобразуваните! Чети тая история с благоговение, моля те. Днес, когато пиша това, съм спокоен; ти виждаш по ръката ми, че не криволича и не цапам както друг път. Чети, мой драги, и мисли, когато четеш, че това е историята и на твоя приятел! Да, така стана и с мене, така ще стане и с мене, и аз не съм нито наполовина тъй добър, нито наполовина тъй решен както клетият нещастник, с когото почти не смея да се сравнявам.

5 СЕПТЕМВРИ

Тя беше написала една записчица до мъжа си в село, където той се намира на работа. Започва така: „Скъпи, мили, ела колкото можеш по-скоро! Очаквам те с неизказана радост“. Един приятел, който дойде оттам, донесе известие, че поради известни обстоятелства той не ще се върне тъй скоро. Записката остана на масата и ми попадна вечерта в ръцете. Аз я прочетох и се усмигнах, тя ме попита защо? Какъв божествен дар е въображението! — извиках аз; можах за миг да си представя, че записката е написана до мене. Тя млъкна; изглеждаше, че не ѝ хареса това и аз замълчах.

6 СЕПТЕМВРИ

Тежко ми бе, додето се реша да хвърля синия си прост фрак, с който за пръв път танцувах с Лоте; ала напоследък той бе станал съвсем неузнаваем. Поръчах си друг, също като предишния, със същата яка и прегъвки и пак такава жълта жилетка и панталони към него.

Но все пак не дава същото впечатление. Не зная — мисля, че с време ще обикна и него.

12 СЕПТЕМВРИ

Тя бе отпътувала за няколко дни, за да доведе Алберт. Днес влязох в стаята ѝ; тя ме посрещна и аз целунах ръката ѝ с неизказана радост.

Едно канарче литна от огледалото и кацна на ръката ѝ. — Един нов приятел! — рече тя и го примамва на ръката си; то е донесено за децата. Толкова е мило! Вижте го! Когато му давам хляб, маха с крила и тъй кротко си кълве. То ме и целува, вижте!

Когато тя поднесе на животинчето устата си, то се притисна тъй мило до сладките устни, като че ли можеше да усети блаженството, което пиеше.

То трябва и вас да целуне, рече тя и поднесе птичето към мене. Човчицата мина от нейните уста на моите и остро допиране бе като лъх, като предчувствие за нежна наслада.

Целувката му, рекох аз, не е съвсем без корист; то търси храна и се извъръща назад, недоволно от празната милувка.

То и яде от устата ми, рече тя. — Тя му поднесе няколко трохи със своите устни, на които се усмихваше, с цялото си блаженство, радостта на невинно споделената обич.

Аз извърнах лицето си. Тя не биваше да прави това! Не биваше да дразни въображението ми с тия картини на небесна невинност и блаженство и да събужда сърцето ми от съня, в който го люлее понякога равнодушието на живота! Но защо пък не? Тя ми се тъй доверява! Тя знае колко я обичам!

15 СЕПТЕМВРИ

Човек може да побеснее, Вилхелме, като вижда, че има люде без разум и чувство за малкото онова, което още има цена на земята. Ти знаеш орехите, под които аз стоях, заедно с Лоте, у почтения пастор в Ст., великолепните орехи, които бог вижда, винаги са ме изпълвали с най-голяма душевна наслада! Какъв приветлив правеха те пасторовия двор, как прохладен и какви великолепни бяха клоните и споменът за някогашните почтени свещеници, които са ти посадили преди толкова много години! Учителят често споменаваше пред нас името на единия, което име бил чувал от дядо си; трябва да е бил много харен човек и споменът за него живееше свят за мене сред дърветата. Казвам ти, очите на учителя се просълзиха, когато вчера говорехме за това, че били отсечени. Отсечени! Хваща ме полуда, бих умъртвил онова куче, което е нанесло първия удар. Аз, който бих паднал от скръб, ако няколко такива дървета стояха в моя двор и едно от тях умреше от старост, съм принуден да бъда зрител. Скъпи приятелю, все пак има една утеха в тая случка! Ето какво ще рече човешко чувство! Пялото село роптае и надявам се, госпожа пасторката ще усети по маслото и яйцата и другите приноси каква рана е нанесла на селото. Защото това е тя, жената на новия пастор (нашият старец също се помина), едно сухо, болнаво същество, което има твърде много причини да не иска да знае за света; защото никой не иска да знае за нея. Една особнячка, която се мисли за учена, която се бърка в тълкуването на канона, работи твърде много върху новомодното моралистично-критично реформиране на християнството и свива рамене пред Лафатеровите бленувания, която има съвсем съсипано здраве и няма поради това никакви радости на божията земя. Само такава едно същество е било в състояние да отсече моите орехи. Виждаш ли, не мога да дойда на себе си! Представи си само — падналите листа правели двора й нечист и влажен, дърветата й отнемали дневната светлина, а когато орехите узреят, момчетата ги брутели с камъни и това дразнело нервите й, това я смущавало в дълбоките й размишления, когато сравнява Кеникота, Семлера и Михаелиса. Като видях хората в селото, особено старите,

толкова недоволни, казах им: Защо търпяхте? — Когато кметът ни иска това, рекоха те, какво можем да сторим? — Но едно нещо е станало както трябва! Кметът и пасторът, който все пак искал да спечели нещо от прищевките на жена си, които и без туй не му правели гозбата потлъста, мислели да си поделят дървото; тогава се научил общинският съвет и рекъл: я го дайте тука! Защото съветът имал стара тъжба за тая част от пасторския двор, където били дърветата; продали ги на ония, които дали най-много. Те са повалени! О, да бих бил княз! И пасторката, и кмета и съвета, бих ги — княз! Да, ако бих бил княз, какво щеше да ме е грижа мене за дърветата в земята ми!

10 ОКТОМВРИ

Само като видя черните ѝ очи и ми става вече добре! Виждаш ли, което ме ядосва, то е, че Алберт не изглежда да е така честит, както — се е надявал, както аз — вярвам, бих бил — ако — аз не обичам тиретата, но тука не мога да се изразя иначе — и струва ми се, че съм доста ясен.

12 ОКТОМВРИ

Осиян измести Омир от сърцето ми. В какъв чуден свят ме води дивният поет! Да скиташ из пущинаци, брулен от вихъра на бурята, която носи сред кълба от мъгли, що димят под здрачната светлина на месеца, духовете на дедите, да слушаш как идат от планината, сред рева на горския порой, едва доловимите вопли на духовете в пещерите им и стонове на девойката, която умира от жалба край четирите, покрити с мъх, обраснали с трева камъни на падналия юнак, нейния любим! И когато намеря след това него, беловласия скитник-бард, който търси по широкото поле стъпките на своите деди, и ах, намира надгробните им камъни и с плач издига тогава очи към ялната вечерница, която се скрива зад развълнуваното море, и в душата на юнака оживяват миналите времена, когато приветните лъчи са осветявали опасностите пред храбреците и месецът е огрявал окичения с венци кораб, който се завръщал след победа; когато чета дълбоката скръб на челото му, когато виждам последния, изоставен, дивен бард да се люшка изнемощял бавно към гроба и да пие все нови и нови, болезнено жарки радости сред безсилните сенки на своите покойници и да свежда взор към студената земя, към високата разлюляна трева, и да вика: Странникът ще дойде, ще дойде оня, който ме знаеше в цвета на моята хубост, и ще попита: „Къде е певецът, юначният син на Фингалса?“ Стъпките му отминават над моя гроб и той напразно пита за мене по земята. О, приятелю! Бих искал да извадя меча си, като някой благороден оръженосец, да освободя с един удар своя княз от трепетната мъка на бавно умиращия живот и да изпратя своята душа след освобождения полубог.

19 ОКТОМВРИ

Ах, тая празнота, тая ужасна празнота, която чувствавам тука, в гърдите си! Често си мисля: да би могъл само един път, само един път да я притиснеш на това сърце, цялата тая празнота би се запълнила.

26 ОКТОМВРИ

Да, става ми ясно, драги, ясно и все по-ясно, че животът на едно човешко същество значи малко, съвсем малко. Една приятелка дойде при Лоте и аз влязох в съседната стая да взема някоя книга, но не можах да чета и взех тогава перо, за да пиша. Чувах ги да си говорят тихо; разказваха си една на друга незначителни неща, градски новини: че тая щяла да се омъжи; че оная била болна, много болна, имала суха кашлица, костите на лицето ѝ били изпъкнали и било ѝ припадало. — Пукната пара не давам за живота ѝ, рече едната. — Н. Н. също не го бива, рече Лоте. — Подул се е вече, рече другата. — И моето живо въображение ме пренесе при леглото на тия клетници; аз ги видях, видях с какво нежелание обръщат гръб на живота, как — Вилхелме! А моите женички приказваха за това, приказваха тъй, както се приказва — че умира чужд човек. И когато се огледам наоколо и видях стаята и край мене дрехите на Лоте и Албертовите книжа, и тая покъщнина, с която се вече тъй сдружих, дори тая мастилница, мисля си: виж какво си в тая къща. Всичко. Приятелите ти те уважават! Ти си често радост за тях и на сърцето ти се струва, че не би могло без тях и все пак — ако би се махнал, ако би излязъл из тоя кръг? Ще чувствуват ли и колко време ще чувствуват празнотата, която твоята загуба внася в съдбата им? Колко време? О, човек е тъй преходен, че дори и там, където има истинска увереност в своето битие, там, дето оставя едничкия истински отпечатък от своето съществуване, в спомена, в душите на своите обични, и там угасва, изчезва, и то тъй скоро.

27 ОКТОМВРИ

Иде ми често да разкъсам гърдите си, да пръсна черепа си, като помисля колко малко значат хората един за друг. Ах, любовта, радостта, топлотата и насладата, които аз не нося в себе си, друг не може да ми ги даде и с едно препълнено от блаженство сърце аз не мога да направя честит другия, който стои студен и безсилен пред мене.

27 ОКТОМВРИ ВЕЧЕРТА

Аз имам тѣй много, а чувството към нея поглъща всичко: имам тѣй много, а без нея всичко става нищо за мене.

30 ОКТОМВРИ

Сто пъти вече съм бивал готов да се хвърля на врата ѝ! Един бог знае каква мъка е да гледаш как те обграждат с толкова много любезност и да не смееш да посегнеш. А посягането е най-естествената склонност на човека! Не посягат ли децата за всичко, което им дойде на ум? А аз? А аз?

3 НОЕМВРИ

Бог е свидетел колко често си лягам с желанието, дори понякога с надеждата да не се събудя вече: а сутрин отварям очи, виждам слънцето и съм нещастен. О, да бях своенравен човек, щях да мога да прехвърля вината върху времето, върху някой трети човек, върху някой несполучлив почин и тъй непоносимият товар на мъката би лежал само наполовина върху мене. Тежко ми! Аз чувствавам твърде добре, че всичката вина е у мене самия — не вина! Стига, че у мене е скрит изворът на всичката злочестина, както някога бе изворът на всички блаженства. Не съм ли аз още същият, който някога се люшкаше в потопа на чувството, когато при всяка стъпка посрещаше един рай, който имаше сърце, готово да прегърне с обич цял свят? И това сърце е вече мъртво, от него не бликат вече чарове: очите ми са сухи и чувствата ми, неосвежавани вече от съживителни сълзи, плахо бърчат моето чело. Страдам много; защото загубих онова, което бе едничката радост на живота ми — светата животворна сила, с която творях светове край себе си; тя изчезна! Когато гледам през прозореца си към далечния хълм, как слънцето пронизва мъглата над него и огрява тихите ливади, а кротката река се вие като змия между своите безлистни върби — о! — когато тая дивна природа стои застанала пред мене като някаква лакирана картинка и всичката тая хубост не може да извади из сърцето ми и да влее в мозъка ми нито капчица наслада, и гордият човек стои пред божието лице като пресъхнал кладенец, като разсъхнато ведро! Често съм падал на земята и съм молил бога за сълзи, както орачът за дъжд, когато небето над него е медно, а земята наоколо му умира от жажда.

Но, ах! Чувствавам го, бог не дава дъжд заради нашите припрени молитви; и защо бяха тъй блажени ония времена, споменът за които ме мъчи — не ли защото очаквах с търпение неговия дух и приемах благодатта, която той изливаше върху мене, с искрено благодарно сърце!

8 НОЕМВРИ

Тя ме укори за моите крайности! Ах, толкова мило! Крайността, че понякога една чаша вино ме подмамва да изпия цяло шише. — Не правете така! — рече тя, мислете за Лоте! — Да мисля! — казах аз: има ли нужда да ми поръчвате за това? Аз мисля — не, не мисля! Вие сте винаги в душата ми. Днес бях седнал на мястото, дето вие неотдавна слязохте от колата — тя заговори за нещо друго, за да не ме остави да се задълбая много в това поле. Скъпи! Аз погинах! Тя може да прави с мене, каквото поиска.

15 НОЕМВРИ

Благодаря ти, Вилхелме, за твоето сърдечно участие, за твоя доброжелателен съвет и те моля да бъдеш спокоен. Остави ме да изстрадам докрай! При всичката умора аз имам още достатъчно сили, за да премина през това. Аз почитам религията, това го знаеш; аз чувствавам, че тя е опора за уморените, подкрепа за изнемошелите. Само — може ли, трябва ли да бъде тя това за всекиго? Погледнеш ли широкия свят, виждаш хиляди, за които не е била, хиляди, за които не ще бъде, все едно проповядвана ли е или не: и трябва ли да бъде за мене? Не казва ли сам божият син, че край него ще са само ония, които отецът му е дал? Ами ако аз не съм му даден? Ами ако отецът иска да ме задържи за себе си, както моето сърце ми казва? Моля те, не ме разбирай криво, не виждай насмешка в тия невинни думи! Това, което ти поднасям, е самата ми душа; иначе бих сметнал за по-добре да замълча: както не обичам да хабя думите си за неща, за които всеки знае толкова малко, колкото и аз. Какво друго е човешката съдба, ако не — да изстрадаш своя дял, да изпиеш своята чаша? И ако за човешките устни на небесния бог чашата бе много горчива, защо трябва аз да се превъзнасям и да се правя, че уж ми е сладка? И защо трябва да се срамувам, в тоя ужасен миг, когато цялото ми същество трепти между битие и небитие, когато миналото гори като светкавица над мрачната бездна на бъдещето. И всичко край мене тъне, и светът погива заедно с мен — не е ли тогава гласът на безкрайно потиснатото, загувило себе си създание, което пада неудържимо и в чиито скрити дълбини напразно работят градивните сили, не е ли тоя глас, който шепти: боже мой! Боже мой! Защо си ме оставил? И трябва ли да се срамувам от тоя израз, трябва ли да се боя от тоя миг, когато от него не убягна и оня, който сгъва небесата като платно?

21 НОЕМВРИ

Тя не вижда, тя не усеща, че готви отрова, която ще погуби и мене, и нея; и аз с пълна наслада пия от чашата, която тя ми поднася за моя гибел. Какво значи добрият поглед, с който тя ме гледа често-често? Не, не често, но все пак понякога; какво значи любезността, с която тя приема някой неволен израз на моето чувство, състраданието към моята мъка, което се рисува на челото ѝ?

Вчера, като си отивах, тя ми подаде ръка и каза: Сбогом, мили Вертере! — Мили Вертере! За пръв път ме наричаше мили и аз потреперах до мозъка на костите си. Сто пъти си го повторих и снощи вечер, когато си лягах и си бърбях разни неща със себе си, току рекох изведнъж: Лека нощ, мили Вертере! И трябваше след това да се смея сам на себе си.

22 НОЕМВРИ

Не мога да се моля: остави ми я! И все пак често ми се струва, че е моя. Не мога да се моля: дай ми я! Защото тя е на друго. Аз се шегувам с моите болки; ако бих се отпуснал, би станало цял поменик от противоречия.

24 НОЕМВРИ

Тя чувствава колко страдам. Днеска нейният поглед проникна дълбоко в сърцето ми. Аз я намерих сама; не казах нищо, а тя ме само погледна. И аз не виждах вече в нея миловидната хубост, не виждах вече пламъка на дивния дух: всичко туй бе изчезнало от очите ми. Над мене действуваше един много по-дивен поглед, пълен с израза на най-искрено участие, на най-мило състрадание. Защо да не се хвърля пред краката ѝ? Защо да не прегърна шията ѝ и да ѝ отговоря с хиляди целувки? Тя намери убежище в пианото, засвири и тихият ѝ сладък глас затрептя в хармонични звуци. Никога не съм виждал устните ѝ тъй пленителни; те като че ли се разтваряха жадно, за да изпият сладките тонове, които бликаха от инструмента, и из чистите уста долиташе само тайният отек. Да, да бих могъл да ти изкажа всичко това! Аз не можах по-дълго да устоя, наведох се и се заклев: никога не ще посмея да сложа целувка върху вас, устни, по които витаят духовете на небето! И все пак — искам — ха, виждаш ли, това стои като преградна стена пред душата ми — това блаженство — и после нека погина, за да изкупя тоя грях! — Грях?

26 НОЕМВРИ

Понякога си казвам: твоята съдба е единствена; слави щастието на другите! Никой още не е бивал така измъчван. После зачитам някой поет от древността и сякаш гледам в собственото си сърце. Аз трябва да понеса толкова много! Ах! Нима е имало и преди мене тъй злочести хора?

30 НОЕМВРИ

Не мога, не мога да се опомня! Където и да пристъпя, посреща ме някой образ, който ме докарва до полуда. Днес! О съдба! О човечество!

Отивам по обед на реката; нямах охота за ядене. Всичко бе пусто, влажен и студен вечерен вятър духаше от планината и сивите дъждовни облаци се влачеха към долината. Отдалеч виждам един човек със зелена, лоша дреха, който се катереше между скалите и изглеждаше, че търси билки. Като го наближих и той се обърна при шума, който аз направих, видях едно много любопитно лице, главната черта на което бе някаква тиха тъга и което иначе изразяваше само открит, добър нрав; черните му коси бяха забодени с игли на две свитки, а останалите заплетени на дебела плитка, която се спущаше по гърба му. Понеже неговото облекло ми го сочеше като човек от низко съсловие, аз сметнах, че той не ще се обиди, ако полюбопитствувам за неговата работа, и затова го попитах какво търси. — Търся, отговори той с една тиха въздишка, цветя и не намирам ни едно. — Не е и времето на цветята сега, рекох аз, като се усмигнах. — Има толкова много цветя, каза той, като слезе при мене. В моята градина има рози и орлови нокти, два вида, едните ми даде моят баща, те растат като бурен; два дни вече ги диря я не мога да ги намеря. Тука винаги има цветя, жълти и сини, и червени, а червеният кантарион има хубаво цветче. Не мога да намеря ни едно. — Забелязах нещо нездраво у него и затова го запитах със заобикалки: защо му са цветя? Една странна, трепетна усмивка разтегна лицето му. — Ако не ме издадете, рече той, като притисна пръст до устата си, обещах на изгората си една китка. — Това е хубаво, казах аз. — О, рече той, тя има много други неща, тя е богата. — И все пак милее за вашата китка, отвърнах аз. — О, продължи той, тя има безценни камъни и корона. — А как се казва? — Ако генералните щати ми биха платили, отвърна той, аз щях да бъда друг човек! Да, имаше някога време, когато ми бе тъй добре! Сега е свършено с мене. Аз съм сега — един овлажнял поглед към небето изрази всичко. — Значи, вие бяхте щастлив? — попитах аз. — Ах! Бих

желал пак да бъда така! — рече той. — Тогава ми бе тъй добре, тъй весело, тъй леко, като на риба във вода! — Хайнрих, извика една стара жена, която дойде по пътя, Хайнрих, де си се скрил? Търсихме те навсякъде! Дойди да ядем. — Ваш син ли е? — попитах аз, като пристъпих към нея. — Да, моят клет син! — отвърна тя. — Бог ми възложи тежък кръст. — От колко време е тъй? — попитах аз. — Тъй кротък е, рече тя, вече от половин година. Слава богу, че не отива подалеч! По-рано цяла година беснееше, та лежа в лудницата, окован във вериги. Сега никому нищо не прави; само дето има винаги работа с князе и царе. Той беше такъв добър, тих човек, помагаше ми да се прехранвам, хубавата му ръка пишеше; и изведнъж става замислен, пада в огнища, после в беснуване и сега е такъв, какъвто го виждате. Ако ви разкажех, господине — аз прекъснах потока на думите й с въпроса: Какво е било това време, което той ми хвали — че през него е бил тъй честит, тъй добре? — Безумецът! — извика тя със състрадателна усмивка. — Той мисли за времето, когато не бе на себе си, него винаги хвали! Това е времето, когато бе в лудницата, където не знаеше нищо за себе си. — Това ми падна като гръм; аз мушнах в ръката й една монета и бързо я оставих.

Когато си бил честит — извиках аз, като вървах бързо напред към града, — когато ти е било тъй добре, както на риба във вода! Господи, в небето! Такава съдба ли си отредил на човека ти — да не може да бъде честит, освен като добие разум и след това го загуби! Злочестнико, колко завиждам на твоя помътен разсъдък, на смута на твоите чувства, в които ти дочезваш. Ти излизаш, пълен с надежда, да береш цветя за твоята царица — зиме! — и скърбиш, като не намираш ни едно, и разбираш защо не можеш да намериш. А аз — аз излизам без надежда, без цел и се връщам в къщи, както съм тръгнал. Ти бълнуваш какъв човек би бил, ако ти платяха генералните щати. Блажено създание, което може да припише липсата на своето добродетелност на една земна пречка! Ти не чувствуваш! Ти не чувствуваш, че твоята злочестина лежи в разрушеното ти сърце, в разбъркания ти мозък и от тая злочестина не могат те спаси всички царе на земята!

Нека умре неутешен оня, който се присмива над болника, що отива при най-далечния извор, който само ще увеличи болестта му, ще направи по-болезнен края на дните му! Оня, който се въздига пред

потиснатото сърце, което, за да се освободи от гризенето на своята съвест и за да свали мъката от своята душа, тръгва на поклонение към божия гроб! Всяка стъпка, която реже ходилата му по непрокарания път, е една капка облекчение за притеснената душа и след всеки пропътуван ден сърцето си ляга с няколко мъки по-малко. И ще наречете ли това лудост, вие, словопродавци, от своите меки постели? Лудост! О господи! Ти виждаш моите сълзи! Трябваше ли ти, който сътвори човека толкова беден, да му дадеш и братя, които да му ограбват и мъничкото покой на нищетата, и мъничкото вяра, която той има в тебе, в тебе, о, вселюбеци! Защото какво друго е вярата в един лечебен корен, в сълзите на лозовата пръчка, ако не вяра в тебе, вяра, че ти си вложил във всичко, което ни заобикаля, лечебна и облекчителна сила, от която ние всеки час се нуждаем? Отче, когото не познавам! Отче, който някога изпълваше цялата ми душа и който сега си отвърнал лицето си от мене! Повикай ме при себе си! Недей мълча повече! Твоето мълчание не ще спре тая душа, която жадува. И би ли могъл да се сърди един човек, един баща, чийто син се завръща неочаквано, хвърля се на врата му и вика: аз съм пак тука, татко! Не се сърди, че прекъсвам странствуването, което трябваше, според твоята воля, да издържа по-дълго! Светът е навсякъде еднакъв, мъка и работа, награда и радост. Но защо ми е това? Мен ми е добре само дето си ти и само пред твоето лице искам аз да страдам и да се радвам. И ти, мили небесни татко, ще ли го отблъснеш от себе си?

1 ДЕКЕМВРИ

Вилхелме, човекът, за когото ти писах, щастливият нещастник, е бил писар при бащата на Лоте и страстта към нея, която страст той кърмил, крил и открил и поради това бил прогонен от служба, го направила луд. Почувствувай от тия сухи думи в какво безумие ме хвърли тая история, когато Алберт ми я разказа тъй спокойно, както спокойно я четеш може би и ти.

4 ДЕКЕМВРИ

Моля те! Виждаш ли, с мене е свършено, не мога да понасям повече! Днеска седях при нея — седях, тя свиреше на своето пиано разни мелодии и с такъв израз! Такъв израз! Какво искаш! Сестричката ѝ си гиздеше куклата на коленете ми. Сълзи напълниха очите ми. Аз се наведох и пред погледа ми попадна венчалният ѝ пръстен — сълзите ми потекоха. И ненадейно тя попадна на старата небесна мелодия, така, ненадейно, и през душата ми минават едно чувство на утеха и споменът за миналото, за времето, когато чух песента, за мрачните дни след това, за мъката, за несбъднатите надежди и тогава — аз почнах да ходя назад-напред из стаята; сърцето ми се задушаваше от прилива. За бога, казах аз, с бързо движение към нея, за бога, престанете! Тя спря и ме погледна втренчено. — Вертере, каза тя с една усмивка, която ми прониза душата, Вертере, вие сте много болен; любимите ви гозби ви са противни. Идете си! Моля ви, успокойте се! Аз се откъснах от нея и — господи, ти виждаш моите мъки и ще им туриш край.

6 ДЕКЕМВРИ

Как ме преследва тоя образ! И когато съм буден, и когато сънувам, тя изпълня душата ми. Тука, когато затворя очите си, в челото ми, където се събира вътрешната зрителна сила, блестят черните й очи! Тука! Не мога да ти го изразя. Затворя ли очите си, те са там; те лежат пред мене, в мене като море, като бездна, те изпълнят мислите на челото ми.

Какво е човекът, славословеният полубог! Не му ли липсват силите тъкмо тогава, когато му са най-потребни? И когато се издига в радост или потъва в страдание, не бива ли спрял и в двете тъкмо тогава, не бива ли върнат отново към тъпото, студено съзнание тъкмо тогава, когато той копнее да се загуби в потопа на безкрайността?

ИЗДАТЕЛЯТ КЪМ ЧИТАТЕЛЯ

Как много бих желал да ни бяха останали повече собственоръчни свидетелства от последните бележити дни на нашия приятел, та да не бе нужно да прекъсвам с разказ редицата на оставените писма.

Аз си дадох труд да събера точни известия от устата на ония, които биха могли да бъдат добре осведомени за неговата история; тя е проста и всички разкази за нея се схождат с изключение на някои дреболии; само относно начина на мисленето на действащите лица мненията се различават и присъдите разделят. Какво друго ни остава, освен да разкажем добросъвестно онова, което можахме да научим с продължителни усилия, да включим оставените от покойния писма и да не подценим и най-малкото намерено листче; особено като е толкова мъчно да се открият истинските, собствените двигателни причини дори на една отделна постъпка, когато тя се извършва от хора, които не са от обикновените!

Мъка и отврата пуцали все по-дълбоки корени в душата на Вертер, вплитали се все по-яко и лека-полека обзели цялото му същество. Хармонията на духа му бе напълно разрушена; един вътрешен пожар и възбуда, които разстройваха всичките сили на природата му, предизвикваха най-непоносими действия и му оставиха най-после само една умора, из която той изплуваше още по-мъчно, отколкото бе се борил с всички бедствия досега. Потиснатостта на сърцето му поглъщаше останалите сили на духа му, неговата живост, неговото остроумие; той стана скръбен събеседник, все по-злополучен и все по-несправедлив, колкото по-нещастен ставаше. Поне така казват Албертовите приятели; те твърдят, че Вертер не е можал да разбере тоя чист и спокоен човек, който е придобил едно дългожелано щастие, и неговия стремеж да запази и занаяпред това щастие — Вертер, който всеки ден изядал цялото си състояние, за да страда и търпи лишения вечерта. Алберт, казват те, не се бе променил в толкова късо време. Той си бе все същият, какъвто Вертер го познаваше отначало и тъй много го ценеше и почиташе. Той обичаше Лоте повече от всичко, гордеше

се с нея и искаше да бъде призната тя от всекиго за най-възвишено същество. Може ли да му се сърдим, задето той желаше да отклони дори всяка сянка на съмнение, дето нямаше ни за миг желание да дели с никого, дори и по най-невинен начин, това скъпоценно притежание? Те признават, че Алберт често е напущал стаята на жена си, когато Вертер е бивал при нея, ала не от омраза или отврата към своя приятел, а само защото чувствувал, че той се притеснява в негово присъствие.

Бащата на Лоте бе сполетян от болест, която го задържаше в стаята; той й прати колата си и тя отиде при него. Беше хубав зимен ден; първият сняг бе навалил обилно и покриваше цялата околност. Вертер отиде на другата сутрин след нея, за да я придружи на връщане, ако Алберт не дойде да я вземе. Ясното време малко можеше да подеждува върху мрачната му душа; една тъпа тежест лежеше на сърцето му, тъжните образи се бяха вкоренили у него и душата му не знаеше друго движение освен минаването от една скръбна мисъл към друга. Като живееше във вечно размирие със себе си и положението на другите му се виждаше все по-съмнително и забъркано, той мислеше, че е развалил хубавите отношения между Алберт и съпругата му и си правеше за това упори, в които бе примесено тайно недоволство срещу съпруга. И по пътя мислите му попаднаха върху тоя предмет. Да, да, каза той на себе си с тайно скърцане на зъбите, това е близката, приятелската, нежната, във всичко съчувстваща дружба, спокойната, трайна вяност! Ситост и безразличие е това! Не го ли привлича всяка нищожна работица повече, отколкото безценната „прекрасна жена“? Знае ли той да цени щастието си? Знае ли той да я почита, колкото тя заслужава? Той я има, е добре, има я. Зная това, както зная и нещо друго; смятах, че вече съм свикнал с тая мисъл, а тя все пак ме докарва до полуда, тя все пак ще ме погуби. И дали е издържало приятелството му към мене? Не вижда ли той в моята привързаност към Лоте вече едно посягане върху неговите права, в моето внимание към нея — един тих упор? Зная добре, чувствувам, че не му е приятно да ме вижда, че желае моето отстраняване; моето присъствие му тежи.

Често спираше той своите бързи крачки, често заставаше мълком и изглеждаше, като че иска да се върне: ала все пак се отправяше напред и най-сетне, сред тия мисли и разговори, пристигна, сякаш против волята си, при ловния дом.

Той влезе и попита за стария и за Лоте, намери къщата в тревога. Най-голямото от момчетата му каза, че оттатък, във Валхайм, се е случило нещастие; бил убит един селянин. Това не му направи особено впечатление. Той влезе в стаята и намери Лоте заета да разубеждава стария, който, без да гледа на болестта, искаше да иде там, за да разследва деянието на самото място. Злодеецът бе още неизвестен; намерили бяха убийтия сутринта пред къщната врата, имаше подозрения: лишеният от живот беше ратай у една вдовица, а тя имала по-рано друг ратай, който си излязъл с недоволство от къщата ѝ.

Като чу това, Вертер живо скочи. — Възможно ли е! — извика той; аз трябва да ида там, не мога да стоя нито миг. — Той забърза към Валхайм; всичките спомени оживяха в него и той не се съмняваше нито за миг, че убийството е извършил оня човек, с когото бе говорил толкова пъти, който му бе станал толкова скъп.

Като минаваше през липите, за да иде в кръчмата, където бяха положили трупа, той се ужаси от това място, което му бе някога толкова любимо. Прагът, на който тъй често играеха съседските деца, бе опетнен с кръв. Обич и вяроност, най-хубавите човешки чувства, се бяха превърнали в насилие и убийство. Мощните дървета стояха безлистни и оскрежени; хубавият жив плет, който се издигаше закръглен над ниските зидове на черковната ограда, беше оголен и надгробните камъни надничаха, покрити със сняг, през пролуките.

Когато той приближаваше кръчмата, пред която се бе събрало цялото село, изведнъж се вдигна врява. Бяха видели отдалеч една дружина въоръжени мъже и всеки викаше, че водят злодея, Вертер погледна натам и не остана дълго в съмнение. Да! Това беше ратаят, който толкова много обичаше оная вдовица, когото той бе срещнал преди време да се скита с тиха ярост, с тайно отчаяние.

Какво си направил, нещастнико! — извика Вертер, като се спусна към заловения. Тоя го погледна кротко, помълча и отвърна най-сетне спокойно, никой не ще я има; тя не ще има никого. — Заведоха заловения в кръчмата и Вертер бързо си тръгна.

От ужасното, могъщо докосване цялото му същество бе разтърсено. Той биде изваден за миг от своята тъга, от своята мрачност, от своето равнодушно примирение; съчувствието го завладяваше необоримо и едно неизразимо желание да спаси тоя човек го обзе. Той го чувствуваше толкова нещастен, считаше го, дори като

престъпник, толкова невинен, влизаше в положението му толкова сърдечно, че твърдо вярваше да може да убеди и другите в това. Искаше му се да може по-скоро да заговори за него, пламенната реч бе вече на устните му; той бързаше към ловния дом и не можеше да се съдържи по пътя да не изговори полугласно всичко онова, което искаше да поднесе на управителя.

Като влезе в стаята, намери там Алберт; това го разстрои за миг, ала той скоро се овладя и пламенно изказа пред управителя своето мнение. Управителят поклати няколко пъти глава и макар че Вертер изложи с най-голяма пламенност, страстност и искреност всичко, което един човек може да каже за оправдаването на друг човек, той все пак, както е лесно да се разбере, не биде затрогнат от това. Нещо повече, той не оставяше нашия приятел да се доизкаже, живо му противоречеше и го укори, че взема под своя защита един убиец: той му посочи, че по тоя начин се премахва всякакъв закон, погубва се всякаква безопасност на държавата; добави също, че не би могъл да направи каквото и да било в една такава работа, без да вземе върху себе си най-тежка отговорност; всичко трябва да си отиде по реда, по предписания път.

Вертер все още не се отчая и помоли управителя да гледа през пръсти, в случай че някой помогне на тоя човек да избяга. Управителят отблъсна и тая му молба. Алберт, който се намеси накрай в разговора, застана на страната на стареца; Вертер биде надвит и си тръгна с ужасна мъка, след като управителят му бе казал няколко пъти: не! Няма спасение за него!

Колко силно са го поразили тия думи, виждаме от една бележка, която се намери между книгата му и която очевидно е била написана същия ден: „Няма спасение за тебе, нещастнико! Аз виждам добре, че няма спасение за нас!“

Това, което Алберт бе говорил него ден за заловения пред управителя, бе крайно противно на Вертер; той вярваше да е забелязал някои намеци за себе си и макар че при по-подробното обмисляне посетне, за неговия остър ум не можа да остане скрито, че двамата мъже имаха право, все пак нему се струваше, че би се отказал от своята вътрешна същност, ако признаеше, ако се съгласеше с това.

Между книгата му намираме едно листче, което се отнася до това и което изразява може би цялото му отношение към Алберт:

„Каква полза от това, че си казвам и повтарям, че той е добър и отличен човек, когато това ми разкъсва сърцето: аз не мога да бъда справедлив.“

Понеже вечерта бе мека и снегът клонеше към топене, Лоте се върна с Алберт пешком. По пътя тя се оглеждаше сегиз-тогиз, като че ли чувствуваше отсъствието на Вертер. Алберт започна дума за него, укоряваше го, като все пак оставаше справедлив към него; той засегна неговата нещастна страст и пожела да се намереше възможност да бъде той отстранен. — Желая го това и заради нас, рече той, и аз те моля, продължи той, помъчи се да дадеш друга насока на неговите обноси към тебе, да намалиш честите му посещения. Хората почват да обръщат внимание и аз зная, че тук-там говорят за това. — Лоте мълчеше и Алберт, изглежда, почувствува нейното мълчание; най-малко — от него време той вече не споменаваше пред нея за Вертер, а когато тя го споменеше, той изоставяше разговора или го отклоняваше на друга страна.

Напразният опит, който Вертер направи за спасяването на нещастника, беше последният изблик на пламъка на една угасваща светлина; Сега той потъна още по-дълбоко в мъка и бездейност; особено се разгневи, когато чу, че може да го повикат дори като свидетел против подсъдимия, който се бе заловил сега да отрича.

Всичко неприятно, което го бе сполетявало някога в живота му, мъката в посолството, всичко, в което не бе сполучил, което го бе някога наранявало, всичко това кипеше в душата му. Струваше му се, че е осъден чрез всичко това на бездейност, струваше му се, че му е отрязан всеки изход, че е негоден да хване една каква да е ръчка, с която се управлява обикновеният живот, и тъй, потънал цял в своите странни чувства, своите мисли и в една безкрайна страст, той се предаде най-сетне на вечната едносъщност на дружбата с достойното за любов и любимо същество, чието спокойствие той нарушаваше, хвърли се там бурно с всичките си сили, които изтощаваше без цел и без надежда, като се приближаваше все повече към печалния край.

За неговия смут, за страстта му, за нестихващите му копнежи и стремежи, за неговата умора от живота най-силни свидетелства са няколко останали след него писма, които ние ще включим тука.

„12 декември

Мили Вилхелме, аз съм в такова състояние, в каквото трябва да са били ония нещастници, за които хората вярваха, че са гонени от някой зъл дух. Понякога ме наистина обзема нещо такова; то не е ни ужас, нито страстно. Желанието е един непознат вътрешен бяс, който заплашва да разкъса гърдите ми, който стиска гърлото ми! Горко ми! Горко ми! И тогава аз блуждая наоколо, в сред страхотните нощни видения на това човеконенавистно годишно време.

Вчера вечер се принудих да изляза. Неочаквано бе почнал да се топи снегът; чух, че реката била преляла, всички потоци се надигнали и от Валхайм надолу моята мила долина била наводнена! Късно, след единадесет часа, изтичах навън. Страхотна картина бе да гледаш от скалата, как се мятат и бучат водите под лунната светлина, да гледаш над ниви и ливади, и храсталаци, и над ширната долина нагоре и надолу едно бурно море сред воя на вятъра! И когато месецът се показва пак и спря над черния облак и пред мене, в страхотно дивния блясък, течаха и бучаха водите, обзе ме тогава трепет и пак едно силно желание! Ах! С разтворени ръце стоях аз пред бездната и шепнех: долу! долу! и се опивах от насладата — да хвърля там долу моите мъки, моите болки, да пробуча натам като вълните! О! А не можеш да подигнеш крака си от земята и да туриш край на всички мъки! Не е дошъл още моят час, чувствавам го! О Вилхелме! С каква радост бих дал аз човешкото си битие, за да мога с оня вихър да разкъсвам облаците, да прегръщам водите! Ах! Нима не ще се даде на затворника някога тая наслада?

А с каква болка на душата погледнах аз надолу към кътчето, където почивахме с Лоте под една върба през една разходка по горещината, и то бе заляно, и аз едва познах върбата, Вилхелме! А техните ливади, мислех си аз, местността около ловния дом! Как ли е разрушена сега от буйните води нашата беседка! — мислех си аз. И лъчът на миналото светна в мене, както свети в един затворник

снят за стада, за ливади, за почетни служби! Аз стоях! Аз не се укорявам, защото имам смелост да умра. Трябваше — а сега стоя като някоя старица, която събира дървата си от оградите и хляба си по вратните, за да облекчи и продължи още за един миг своето умиращо, безрадостно съществуване.

14 декември

Какво е това, мой мили! Аз се ужасявам от себе си. Не е ли моята любов към нея, най-святата, най-чиста, най-братска любов? Почувствува ли съм някога в душата си някакво престъпно намерение? Не искам да се кълна! И ето, сънища! О, колко вярно са усещали хората, които приписваха такива противоречиви действия на чужди сили! Тая нощ! Треперя, като го казвам, аз я държах в ръцете си, притисната здраво до гърдите, ми, и покривах с безкрайни целувки устните ѝ, които шепнеха за любов; погледът ми плуваше в омаята на нейните очи! Господи! Не върша ли престъпление, дето и сега още чувствавам едно блаженство, като си възвръщам от все сърце тая огнена радост? Лоте! Лоте! О, с мене е свършено! Моите чувства са в безредие; осем дни вече нямам сили да се опомня, очите ми са пълни със сълзи. Никъде не ми е добре и навсякъде ми е добре. Нищо не искам, нищо не желая; за мене ще е най-добре да си отида.“

Решението да напусне света бе спечелило по това време, при тия обстоятелства, все по-голяма и по-голяма сила в душата на Вертер. От завръщането при Лоте то му бе винаги последен изход и надежда; ала той си бе казал, че то не бива да бъде предивременна, бърза постъпка, че би желал да стори тая крачка с най-добро убеждение, с възможно най-спокойна решителност.

Съмненията му, борбата му със себе си личат в една записка, която е навярно започнато писмо до Вилхелм, и е намерена без дата

между книгата му:

„Нейното присъствие, съдбата ѝ, съчувствието ѝ към моята съдба изстискват и последните сълзи из моя опожарен мозък.

Да вдигнеш завесата и да пристъпиш отвъд! Това е всичко! И защо е тая бавност и нерешителност? Защото човек не знае какво е там отвъд? И че няма връщане оттам? И защото едно качество на нашия дух е — да предусеща хаос и мрак там, закъдето не знаем нищо определено!“

Най-сетне той все повече и повече се сродява и сприятелява с печалната мисъл и намерението му става крепко и безвъзвратно, за което нещо ни свидетелствува следното двусмислено писмо, що той пише на своя приятел:

„20 декември

Благодаря на твоята обич, Вилхелме, дето си схванал тъй добре думите ми. Да, ти имаш право: за мене ще е най-добре да си отида. Предложението за връщане при вас, което ти ми правиш, не ми твърде допада; най-малко искам бих да направя едно отклонение от пътя, особено както можем сега да се надяваме за продължителен мраз и добри пътища. Много ми е драго и дето искаш да дойдеш, за да ме вземеш; отложи само четиринадесет дни още и чакай още едно писмо от мене с по-нататъшни подробности. Нищо не трябва да се къса, преди да е узряло; а четиринадесет дни по-рано или по-късно прави много. Кажете на майка ми да се моли за своя син и че аз я моля за прошка заради всички мъки, които ѝ причиних. Такава бе съдбата ми — да наскърбявам ония, на които дължа радост! Сбогом, мой скъпи! Бог да излее над тебе всичката си благодат! Сбогом!“

Какво е ставало през това време в душата на Лоте, какви са били чувствата ѝ към нейния мъж, към нейния злочест приятел, ние не бихме се осмелили да изразим с думи, макар че като знаем характера ѝ, лесно бихме могли да си съставим едно мълчаливо понятие за това и всяка хубава женска душа би могла да се вживее в душата ѝ и да чувствава заедно с нея.

Положително е само, че тя е била твърдо решена в душата си да направи всичко, за да отстрани Вертер, и ако се е бавела, това е било едно сърдечно, дружеско щадене, защото е знаела колко много ще му струва това и как то би му било почти невъзможно дори. Ала по него време тя бе принудена да направи вече сериозни стъпки; мъжът ѝ мълчеше върху тая нейна връзка, както и тя винаги бе мълчала за нея, и тъкмо поради това за Лоте бе от голяма важност да му покаже чрез дело, че нейните чувства са достойни за неговите.

Същия ден, когато написа включеното по-горе писмо до своя приятел — беше неделята преди Рождество, — Вертер отиде у Лоте и я намери сама. Тя бе заета с подреждането на някои играчки, които беше приготвила за, подаръци на малките си братчета и сестричета. Той заговори за радостта, която ще изпитат малките, и за времето, когато неочакваното отваряне на вратата ѝ появата на едно украсено дърво със свещи, захарчета и ябълки са го хвърляли в райски възторг. — И вие, рече Лоте, като прикри смущението си под една мила усмивка, и вие ще получите подарък, ако се държите добре; една, свещичка и още нещо. — А какво наричате вие да се държа добре? — извика той. — Как трябва, как мога да се държа добре? Скъпа Лоте! — В четвъртък вечер, каза тя, е Бъдни вечер; тогава ще дойдат децата. Също и баща ми, тогава всяко ще получи своето, тогава ще дойдете и вие — но не по-рано! — Вертер млъкна. — Моля ви, продължи тя, така е; моля ви за моето спокойствие: не може, не може така да продължава! — Той извърна очите си от нея, заходи назад-напред из стаята и процеди през зъби: Не може така да продължава! — Лоте, която чувствуваше ужасното положение, в което го бяха хвърлили тия думи, се помъчи да отклони мислите му с разни въпроси, ала напразно. — Не, Лоте — извика той, аз няма да ви видя! — Защо така? — отвърна тя. Вертер, вие можете, вие трябва да ни видите пак; само овладейте се! О, защо сте се родили с тая пламенност, с тая необуздана и стремителна страст към всичко, за което се заловите! Моля ви, продължи тя, като му взе

ръката, бъдете по-умерен! Вашият дух, вашите науки, вашите таланти — колко разнообразни развлечения биха могли те да ви доставят! Бъдете мъж! Отмахнете тая печална привързаност към едно същество, което не може да стори нищо друго, освен да ви съжалява! — Той скърцаше със зъби и я гледаше мрачно. Тя държеше ръката му. — Само един миг спокойствие, Вертер! — каза тя. Не чувствувате ли, че се мамите, че самоволно се погубвате! Защо пък мене, Вертер? Тъкмо мене, която принадлежа другиму? Тъкмо това? Боя се, боя се, че само невъзможността да ме притежавате е, която ви прави това желание тъй привлекателно. — Той изтегли ръката си от нейната, като я гледаше с втренчен, сърдит поглед. — Мъдро! — извика той. — Много мъдро! Алберт ли направи тая забележка? Политично! Много политично! — Всеки би могъл да я направи, отвърна му тя. И нима няма по широкия свят някоя девойка, която би била напълно според желанията на вашето сърце? Победете себе си, потърсете и кълна ви се, ще я намерите; защото отдавна ми задава страх, за вас и за нас, тесният кръг, в който вие сте се затворили сам от някое време. Победете себе си! Едно пътуване ще ви разсее, трябва да ви разсее! Потърсете, намерете едно същество достойно за вашата любов, па се върнете назад и дайте тогава да се наслаждаваме заедно от блаженството на едно истинско приятелство! — Това би могло, рече той със студена усмивка, да се напечата и да се препоръча на всички възпитатели. Мила Лоте, дайте ми само още малко покой и всичко ще се оправи! — Само помнете, Вертер, не идвайте по-рано от Бъдни вечер! — Той искаше да отговори, но в стаята влезе Алберт. Казаха си по едно студено добър вечер и заходиха смутено насам-натам из стаята. Вертер начена един незначителен разговор, който скоро свърши, същото стори и Алберт, който попита след това жена си за някои поръчки и като чу, че не са още изпълнени, каза ѝ няколко думи, които се сториха на Вертер студени, дори сурови. Той искаше да си върви, но не можеше, недоволството и мрачността му растяха и тъй се бави до осем, додето сложиха вечерята; тогава си взе шапката и бастуна. Алберт го покани да остане; ала той, като смяташе, че чува една обикновена одумка, поблагодари студено и си отиде.

Той си дойде в къщи, взе свещта от ръцете на прислужника си, който искаше да му свети, отиде сам в стаята си, плака гласно, говореше възбудено със себе си, ходеше бързо назад-напред из стаята и

най-сетне се хвърли с дрехи на леглото, където го намери прислужникът, който се осмели да влезе към единадесет, за да попита — не трябва ли да събуе ботушите на господаря, което той позволи и поръча на прислужника да не влиза на другата заран в стаята, додето той не го повика.

В понеделник сутринта, двадесет и първи декември, той написа до Лоте следното писмо, което след смъртта му бе намерено запечатано на писалището му и бе предадено на Лоте и което аз ще поместя тука по части, както и той го е писал, ако се съди по обстоятелствата.

„Решено е, Лоте, аз ще умра и това ти пиша без романтичен унес, спокойно, заранта на тоя лен, през който ще те видя за последен път. Когато ти ще четеш това, моя скъпа, хладният гроб ще загръща вкочанените останки на неспокойния злочестник, за когото няма през последните мигове на живота му, по-голямо блаженство от насладата да разговаря с тебе. Аз прекарах една ужасна нощ, и ах! — една благотворна нощ. Тя затвърди, тя определи моето решение: ще умра! Когато се откъснах вчера от тебе в страшната тревога на моите чувства, когато всичко това изпълваше сърцето ми и мисълта за моето безнадеждно, безрадостно съществуване редом с тебе ме облъхваше с леден ужас — аз едва стигнах до стаята си, хвърлих се, извън себе си, на колене и — о господи! — ти ми даде последната утеха на горчивите сълзи! Хиляди предположения, хиляди изгледи бушуваха в душата ми и най-сетне там застана здраво, всецяло, последната единствена мисъл: ще умра! Легнах си и на заранта, в покоя на пробуждането, тя още стоеше здраво, с всичката си сила в сърцето ми: ще умра! Това не е отчаяние, то е увереност, че изстрадах своя дял и че се жертвувам за тебе. Да, Лоте! Защо да не го кажа? Един от нас тримата трябва да погине и тоя един искам да бъда аз! О, моя скъпа! В това разкъсано сърце често е кръжила бясно мисълта — да убия мъжа ти! Тебе! Себе си! Тъй да бъде! Когато през някоя

хубава лятна вечер излезеш на хълма, спомни си тогава за мене, как често съм идвал през долината и възлизал по него, и погледни към гробищата, към моя гроб, и виж как свети там зарята на вечерното слънце и вятърът люлее високата трева. Бях спокоен, когато започнах; сега — сега виждам всичко това тъй живо пред себе си и плача като дете.“

Към десет часа Вертер повика своя прислужник и му каза през време на обличането, че ще отпътува след няколко дни, та той да завие дрехите и стегне всичко за път; заповяда му също да поиска сметка отвсякъде, да прибере няколко заети книги и да предплати за два месеца дажбата на няколко бедни, на които той бе свикнал да дава по нещо всяка седмица.

Той поръча да му донесат яденето в стаята, и, след като обядва, отиде с кон при управителя, когото не завари в къщи. Той заходи дълбоко замислен назад-напред из градината и искаше, изглежда, да струпа за сетен път върху себе си всичката скръб на спомените.

Малките не го оставиха дълго на покой, те тичаха след него, скачаха върху му, разказваха му, че като стане утре и пак утре и още един ден, те ще отидат у Лоте за коледните подаръци, и му разказваха чудесата, които им обещаваха детското им въображение! — Утре — извика той, и пак утре и още един ден! — и ги целуна сърдечно всички, и смяташе да ги остави, когато най-малкото поиска да му каже още нещо на ухото. То му издаде, че по-големите му братчета са написали хубави новогодишни благопожелания — хе такива големи! — едно за татко, за Алберт и Лоте едно, едно и за господин Вертер; ще ги предадат рано сутринта на Нова година. Това надвиши силите му; той подари на всяко по нещо, седна на коня, поръча да поздравят стареца и препусна със сълзи на очи.

Стигна в къщи към пет часа, поръча на слугинята да гледа огъня и да го поддържа до нощта. На прислужника заповяда да тури книгите и долните дрехи в пътната чанта и да зашие дрехите. И навярно подир това е написал тия редове от последното му писмо до Лоте:

„Ти не ме очакваш! Ти вярваш, че ще те послушам и ще те видя едва на Бъдни вечер. О, Лоте! Днеска или никога! На Бъдни вечер ти ще държиш в ръката си това писмо, ще трепериш и ще го росиш с твоите мили сълзи. Аз ще умра, аз трябва да умра! О, колко ми е добре, дето съм решен!“

Между това Лоте бе изпаднала в едно особено състояние. След последния си разговор с Вертер тя бе почувствувала колко тежко ще ѝ бъде да се раздели от него, колко много ще страда той, ако се отдалечи от нея.

Тя бе казала уж случайно пред Алберт, че Вертер няма да идва до Бъдни вечер, и Алберт бе отишъл с кон при един чиновник от околността, с когото имаше да урежда дела и дето трябваше да пренощува.

Тя седеше сега сама, никое от малките не бе при нея; отдала се бе на мислите си, които се въртяха мълком около нейното положение. Тя се виждаше свързана навеки с мъжа, чиято обич и вяроност знаеше, комуто бе от сърне предана, чиято спокойствие, чиято твърдост бяха сякаш създадени от небето тъкмо за да може една достойна жена да съгради върху тях щастието на живота си; тя чувствуваше какво би бил той за нея и децата ѝ. От друга страна Вертер ѝ бе станал толкова скъп, тъй хубаво се бе показало още от първите часове на познанството им съзвучието на техните души и дългата дружба с него и някои преживени положения бяха оставили неизлиचимо впечатление в сърцето ѝ. Всичко любопитно, което чувствуваше и мислеше, тя бе свикнала да го споделя с него и неговото отдалечаване заплашваше да отвори в цялото ѝ същество празнота, която не би могла вече да се запълни. О, да би могла да го превърне в тоя миг на брат, колко честита щеше да бъде! Да би могла да го ожени за някоя от своите приятелки, да би могла да се надява, че ще възстанови пак предишните му отношения с Алберт!

Тя изреди мислено приятелките си и на всяка намери по нещо, което не достига, не се спря ни на една, на която би могла да го дари.

Сред всички тия размисли тя едва сега почувствува дълбоко в себе си, без ясно да го съзнава, че тайното ѝ сърдечно желание е да го

задържи за себе си, и си казваше при това, че не може, че не бива да го задържа; нейната хубава, чиста и иначе тъй лека и лесно намираща лек душа бе под тежестта на една тъга, за която изгледът за щастие бе затворен. Сърцето ѝ бе сковано и тъмен облак лежеше пред очите ѝ.

Беше станало вече шест и половина часа, когато Лоте чу как Вертер се изкачва по стълбата и веднага позна стъпките и гласа му, що питаше за нея. Как силно заби сърцето ѝ — може да се каже за пръв път при пристигане на Вертер. Искаше ѝ се да се скрие от него и когато той влезе, тя му викна в някакво пламенно смущение: — Не устояхте на думата си! — Аз не съм обещавал нищо, бе неговият отговор. — Трябваше тогава да чуете поне моята молба, отвърна тя, аз ви молих заради спокойствието и на двама ни.

Тя почти не знаеше какво говори, нито какво прави, когато изпрати да повикат няколко нейни приятелки, за да не бъде сама с Вертер. Той сложи няколко книги, които бе донесъл, попита за други и тя ту желаше да дойдат приятелките ѝ, ту пък да можеше да не дойдат. Момичето се върна и извести, че и двете се извиняват, дето не ще могат да дойдат.

Тя помисли да накара момичето да остане с работата си в съседната стая, но се отказа. Вертер крачеше назад-напред из стаята: тя пристъпи до пианото и започна един менует, ала не вървеше. Поовладя се и седна спокойно до Вертер, който бе заел обикновеното си място на канапето. Нямате ли нещо за четене, рече тя. Той нямаше нищо. — Там в моя скрин, подзе пак тя, лежи вашият превод на няколко Осанови песни; не съм ги чела още, защото все се надявах, че ще ги чуя от вас! Ала не се удаде сгода! — Той се усмихна, извади песните; тръпки го побиха, когато ги взе в ръка, и очите му се напълниха със сълзи, като ги погледна. Той седна и зачете:

„Звездо на здрачната нощ, ти се разискряш хубава на запад, издигаш лъчезарната си глава из твоя облак, напето възлизаш по своя хълм. Какво дири твоят поглед в пустошта? Бурните ветрове утигнаха; отдалеко долита ромонът на ручея; шумящи вълни играят далеко по скалите; жуженето на вечерните мушици трепти над полето. Какво гледаш ти, хубаво светило? Ноти се

усмихваш и отминаваш; радостно те окръжават вълните и мият твоите дивни коси. Сбогом, о кротък лъч! Яви се ти, о чудно светило на Осиановата душа!

И то изгрява в пълната си сила. Аз виждам моите покойни другари, те се събират на Лора, както в дните, които отминаха! Фингал иде като влажен стълб мъгла; край него са юнаците му и виж — бардите на песента! Беловласи Улин! Напети Рино! Алпин, мили певецо! И ти, нежно плачеща Миноно! Колко сте се променили вие, мои приятели, от ония тържествени дни на Селма, когато ние се състезавахме за славата на певеца, както пролетните лъхове един подир друг навеждат тихо шепнещата трева по хълма.

Там пристъпи напред Минон, във всичката си хубост, с приведени взори и насълзени очи; тежко се вълнуваха косите ѝ в немирния вятър, който идеше от хълма. Мрачно стана в душата на юнаците, когато тя издигна милия си глас, защото често бяха виждали гроба на Салгар, виждали тъмното жилище на бялата Колма. Колма, изоставена на хълма, Колма със сладко-звучния глас; Салгар обеща да дойде; но наоколо се спусна нощта. Чуйте гласа на Колма, когато тя стоеше сама на хълма.

КОЛМА

Нощ е! Аз съм сама, загубена на бурния хълм. Вятърът вие в планината. Пороят се спуска с рев по скалите. Няма покрив, който да ме запази от, дъжда, мене, изоставената на бурния хълм.

Излез, о месец, из твоите облаци! Изгрейте, звезди на нощта! Нека някой лъч ме отведе до мястото, дето моята любов почива от мъките на лова, с отпуснат лък до него, със запъхтени кучета наоколо му. Ала аз трябва да стоя тука, самичка на скалата над зашумения порой. Пороят и бурята бучат, аз не чувам гласа на моя любим.

Защо се бави моят Салгар? Дали е забравил думата си? Ето скалата и дървото, ето и шумния порой! Ти ми обеща да бъдеш тук, щом падне нощта; ах! Где се е загубил моят Салгар? О тебе исках аз да избягам, да оставя баща и

братя! О, гордите! Отдавна враждуват нашите родове, но ние с тебе не сме врагове, о Салгар!

Замлъкни за миг, о ветре! Затихни за миг, о буен порой! За да прозвъни гласът ми през долината, за да ме чуе моят пътник! Салгар! Аз съм тази, която вика! Тук е дървото и скалата! Салгар! Любими! Аз съм тук; защо се бавиш, защо не идваш?

Виж, месецът изгрыва, водите в долината блестят, сиви се възправят скалите нагоре по хълма. Но аз не го виждам на височината, пред него кучетата му не възвестяват неговото пристигане. И аз стоя тук сама.

Но кои са ония, що лежат там долу в равнината? Моят любим? Моят брат? Говорете, о мои приятели! Те не отговарят. Колко е уплашена душата ми! Ах, те са мъртви! Мечовете им — алени от битката! О, братко мой, братко мой; защо уби моя Салгар? О, мой Салгар, защо уби моя брат? И двамата ми бяхте тъй мили! О, ти беше тъй хубав на хълма, между хилядите! Той бе страшен в битката! Отговорете ми! Чуйте гласа ми, мой любими! Но ах! Те са неми! Неми на веки! Студени като земята са техните гърди!

О, говорете от скалите на хълма, от върха на бурната планина, говорете, духове на мъртвите! Говорете, аз не ще се ужася! Де отидохте вие на почивка? В коя пропаст на планината ще ви намеря? Не долавям тих глас през вятъра, не чувам отговор, понесен като лъх от бурята на хълма.

Стоя, потънала в своята скръб, и чакам със сълзи утрото. Изкопайте гроба, о, приятели на мъртвия, но не го закривайте, додето не дойда! Животът ми чезне като сън; как да остана подир тях? Тук искам да живея, с моите приятели, край потока на шумните скали. Когато над хълма падне нощ и вятърът дойде през равнината, моят дух ще стои сред вятъра и ще оплаква смъртта на моите приятели. Ловецът ме чува из своя шумак, бои се от моя глас и го обича; защото сладък трябва да е гласът ми за моите приятели: те ми бяха двамата тъй мили!

Това беше твоята песен, о Минона, Торманова щерка, която нежно руменее. Нашите сълзи течаха за Колма и

душата ни стана мрачна.

Улин се изстъпи с арфата и ни запя песента на Алпин. Алпиновият глас бе дружелюбен, душата на Рино бе огнен лъч. Но те почиваха вече в тесния гроб и заглъхнал бе в Селма гласът им. Веднъж, преди още да паднат юнаците, Улин се завърна от лов. Той чу как те се надпяваха на хълма. Песента им бе нежна и тъжна. Те оплакваха падането на Морар, първия от юнаците. Неговата душа бе като душата на Фингала, неговият меч като меча на Оскар. Ала той падна и баща му плачеше, и очите на сестра му бяха пълни със сълзи, пълни бяха със сълзи очите на Минона, сестрата на дивния Морар. Тя се оттегли назад пред песента на Улин, както отстъпва на запад месецът, който предугажда буря и крие хубавата си глава под някой облак. Аз ударих арфата заедно с Улин за песента на скръбта.

РИНО

Престанаха дъждът и вятърът; пладните е тъй ведра, облаците се разкъсват. Бегло огрява хълма непостоянното слънце. Червеникав се спуща планинският поток към долината. Сладък е твойт шепот, о поток: но по-сладък е гласът, който чувам. Това е гласът на Алпин, той оплаква мъртвия. Главата му е приведена от старостта, зачервени са неговите разплакани очи. Алпин, дивни певецо! Защо си сам на мълчаливия хълм? Защо ридаш, като вихър в гората, като вълна на далечния бряг?

АЛПИН

Моите сълзи, Рино, са за мъртвия, мойт вик — за обитателите на гроба. Строен си ти на хълма, хубав си сред синовете на равнината! Но и ти ще паднеш като Морар и на гроба ти ще седи опечаленият. Хълмовете ще те забравят, лъковете ти ще лежат неопнати в трема.

Ти беше бърз, о Морар, като сърна по хълма, страхотен като нощен огън в небето. Твойт гняв беше буря,

твоят меч бе в боя като светкавица над равнината, твоят глас бе подобен на горски поток подир дъжд, на гръмотевица по далечни върхове. Мнозина паднаха от твоята ръка, пламъкът на твоя гняв ги погълна. Ала колко мирно бе челото ти, когато ти се връщаше от бой! Лицето ти бе подобно на слънцето след буря, подобно на месеца в безмълвната нощ, гърдите ти спокойни като езерото, когато е утихнал воят на вятъра.

Тесен е сега твоят дом! Тъмно е леглото ти! С три крачки измервам твоя гроб, о ти, който бе тъй велик някога! Четири камъка с мъх по главите са едничкият спомен за тебе! Едно безлистно дърво и малко висока трева, която шушне под вятъра, указват на окото на ловеца гроба на могъщия Морар. Ти нямаш майка да те оплаче, нямаш девойка да те ороси със сълзите на любовта; мъртва е тая, която те роди, погина щерката на Морглана.

Кой е тоя, подпрян на тоягата си? Кой е тоя, чиято глава е бяла от старост, чиито очи са зачервени от сълзи? Това е твоят баща, о Морар! Бащата, който няма друг син освен тебе! Той чу за твоята слава в битката, чу за разпръснатите врагове; той чу за Мораровата слава! Ах! А нищо ли за неговата рана? Плачи, о баща на Морар! Плачи! Но твоят син те не чува. Дълбок е сънят на мъртвите, ниска е възглавката им от земя. Никога няма да чуе той гласа ти, никога няма да го събуди твоят зов. О, кога ще настане утро в гроба, за да позове заспалия: събуди се!

Сбогом, най-благородни от човеците, победителю на бойното поле! Никога вече не ще те види това поле! Никога мрачната гора не ще светне от блясъка на твоя меч! Ти не остави син, ала песента ще пази името ти; бъдните времена ще слушат за тебе, ще слушат за падналия Морар!

Буйна бе скръбта на юнаците, но най-буйна бе пронизителната въздишка на Армин. Спомни си той за смъртта на своя син, който падна в дните на младостта си. До юнака седеше Кармор, князът на чутния Галмал. Защо ридае въздишката на Армин? — рече той. Какво има тука за плач? Не звучат ли песента и пеенето, за да разнежат и

развеселят душата? Те са като нежна мъгла, която се дига от езерото и ръси долината, и росата налива цъфналите цветя; но иде пак слънцето, в пълната си сила, и мъглата се разнася. Защо си тъй препълнен от жал, о Армин, владетелю на окръжената от морета Горма?

Препълнен от жал! О да, така е и не е малка причината на моята болка. Карморе, ти не си загубвал син, не си загубвал цъфнала щерка! Колгар, храбрецът, живее; живее и Армина, най-хубавата от девойките. Клонките на твоя дом цъфтят, о Кармор; но Армин е последният от своя род. Тъмно е леглото ти, о Даура! Тежък е сънят ти в гроба. Кога ще се събудиш ти с твоите песни, с твоя сладкозвучен глас? На крак, ветрове на есента! На крак! Полетете през тъмната равнина! Бучете, о горски порои! Ревете, бури, сред върховете на дъбравите! Бягай през разкъсани облаци, о месец! Показвай от време на време своето бледно лице! Спомни ми за страшната нощ, когато погинаха моите деца, когато падна Ариндал, могъщият, когато Даура, обичната, погина.

Даура, щерко моя, ти бе хубава! Хубава като луната над хълмовете на Фура, бяла като навалял сняг, сладка като дъхавия въздух! О, Ариндал, твоят лък беше як, твоето копие — бързо в боя, твоите взори — мъгла над вълните, твоят щит — огнен облак в бурята!

Армар, прочут боец, дойде и поиска любовта на Даура; тя не се противи дълго. Хубави бяха надеждите на приятелите им.

Ерат, синът на Огдала, се разсърди; защото неговият брат лежеше убит от Армар. Той дойде преоблечен като лодкар. Хубава бе неговата лодка над вълните, бели от старост косите му, спокойно — замисленото му лице. — Най-хубава между девойките, рече той, обичлива щерко на Армин, там на скалата, недалеко в морето, дето червеният плод блещи на дървото, там чака Армар за Даура: аз ида да вода любимата му над разлюляното море.

Тя го последва и позова Армар; отговори ѝ само гласът на скалата. Армар! Мой мили! Мой мили! Защо ме

плашиш така? Чуй, о сине на Арнат! Чуй! Даура е тая, която те вика!

Ерат, измамникът, избяга със смях към брега. Тя издигна гласа си, викаше баща си и брата си: Ариндал! Армин! Няма ли никой от вас — да спасите своята Даура!

Гласът ѝ дойде през морето, Ариндал, моят син, слезе от хълма, стръвен в лова за плячка; стрелите му звънтяха на бедрото му, лъкът бе в ръката му, пет черно-сиви кучета го обкръжаваха. Той видя дръзкия Ерат на брега, хвана го и го върза о дъба; здраво опаса той бедрата му, а привързаният изпълваше простора със стонове.

Ариндал тръгна по вълните със своята лодка, за да докара Даура. Армар дойде пламнал от гняв, метна стрелата със сиви пера; тя звънна, тя се заби в сърцето ти, о Ариндал! Сине мой! Вместо Ерат, измамника, загина ти; лодката стигна до скалата, той падна на нея и умря. Пред нозете ти течеше кръвта на твоя брат; каква бе твоята скръб, о Даура!

Вълните разбиха лодката. Армар се хвърли в морето — да спаси своята Даура или да умре. Бързо се втурна силен вятър от хълма към вълните; Армар потъна и не се показва вече.

Сам на скалата, блискана от морето, аз слушах плача на моята щерка. Виковете ѝ бяха високи и чести; ала нейният баща не можеше да я спаси. Цяла нощ стоях аз на брега, виждах я под слабата светлина на месеца, цяла нощ слушах вика ѝ; високо виеше вятърът и дъждът биеше на към планината. Гласът ѝ отслабна, преди да изгрее утрото; тя умря, както умира вечерният лъх сред тревата. Препълнена от жал, умря тя и остави Армин сам! Отмина моята сила в боя, загина моята гордост сред девойките.

Когато дойдат бурите на планината, когато северният вятър възправя вълните, аз стоя на шумния бряг и гледам към страшната скала. Често, при залеза на месеца, аз виждам духовете на моите деца — те бродят в печална дружба сред здрача.“

Порой от сълзи, що бликна из очите на Лоте и даде воля на потиснатото ѝ сърце, прекъсна Вертеровата песен. Той захвърли листовете, хвана ѝ ръката и горчиво заплака. Лоте се бе подпряла на другата си ръка и скрила очите си в своята кърпичка. Вълнението и на двамата бе ужасно. Те чувствуваха своята лична злочестина в съдбата на погиналите, чувствуваха я заедно и сълзите им се съединиха. Устните и очите на Вертер горяха Лотината ръка; трепет я обзе; тя искаше да се отдръпне, но болка и съчувствие тежаха върху нея като олово и я замайваха. Тя пое дъх, за да се съвземе, и плачещо го помоли да продължи, помоли го с небесен глас! Вертер трепереше, сърцето му сякаш искаше да се пръсне; той вдигна листа и зачете със задавен глас:

„Защо ме будиш ти, о пролетен лъх? Ти милваш и мълвиш: аз рося с небесни капки! Ала времето на моето увехване е близко, близко е бурята, която ще отрони моите листа! Утре ще дойде пътникът, ще дойде този, който ме видя във всичката ми хубост; взорът му ще ме дири навред из полето, ала не ще ме намери.“

Всичката мощ на тия думи падна върху злочестника. Той се хвърли на земята пред Лоте в безкрайно отчаяние, улови ръцете ѝ, притисна ги до очите си, до челото си и в нейната душа като че мина предчувствие за страшното му намерение. Зави ѝ се свят; тя стисна ръцете му, притисна ги до гърдите си, наклони се с тъжно движение към него и пламналите им страни се докоснаха. Светът изчезна за тях. Той обви ръце около нея, притисна я на гърдите си и покри треперещите ѝ, шепнещи устни с бесни целувки. — Вертер! — извика тя със задавен глас, като се извъръщаше настрана. Вертер! — повтори тя и отблъсна със слаба ръка гърдите му от своите. — Вертер! — извика тя с овладения тон на най-благородно чувство. Той не се противи, пусна я из прегръдките си и се хвърли обезумял пред нея. Тя се изскубна, скочи права и в плахо смущение, трепереща от любов и гняв, рече: Това е за последен път, Вертер! Вие няма да ме видите вече. — И с поглед, изпълнен с любов към клетника, тя се затече в съседната стая и заключи след себе си. Вертер простря ръце след нея, но не се осмели да я задържи. Той лежеше на земята, с глава на канапетото, и остана в

това положение повече от половин час, додето един шум не го докара на себе си. Беше момичето, което искаше да сложи за вечеря. Той заходи назад-напред из стаята и като се видя отново сам, отиде при вратата на стаичката и рече с тих глас: Лоте! Лоте! Само една дума още! Едно прости! — Тя мълчеше. Той упорствуваше, молеше, настояваше; тогава той се откъсна и извика: Прощавай, Лоте! Прощавай навеки!

Той дойде до градските врати. Пазачите, които бяха свикнали вече с него, го пуснаха мълком да излезе. Той се лута под дъжда и снега и едва към единадесет часа почука отново. Неговият прислужник забеляза, когато Вертер си дойде в къщи, че шапката на господаря му липсва. Той не посмя нищо да му каже, съблече го; всичко бе мокро. Намериха отпосле шапката на една скала, която се издава от склона на хълма над долината, и за чудо е как се е изкачил той там в една такава тъмна и влажна нощ, без да падне долу.

Той си легна и спа дълго. Прислужникът го намери да пише, когато на сутринта му донесе, по негово повикване, кафето. Той написа следното в писмото за Лоте:

„И тъй за сетен път, за сетен път отварям аз тия очи. Те няма, уви, да видят вече слънцето; мрачният мъглив ден го покрива. Тъжи, природо! Твоят син, твоят приятел, твоят любим се приближава към своя край. Лоте! Това чувство няма нищо равно на себе си, но все пак много прилича на някой здрачен сън, когато си казваш: това е последното утро. Последното! Лоте, аз не разбирам думата «последното»! Не стоя ли тук сега в пълната си сила? А утре ще лежа прострян и отпуснат на земята. Да умреш! Какво ще рече това? Виж, ние сънуваме, когато говорим за смъртта. Аз съм виждал мнозина да умират; но човечеството е тъй ограничено, че не може да разбере ни началото, ни края на своето битие. Сега още мой, твой! Твой, о любима! И един миг и — разделени, отлъчени! — може би завинаги? Не, Лоте, не! Как мога аз да изчезна? Как може ти да изчезнеш? Та ние съществуваме! Да изчезнеш? Какво значи това? То е само една дума! Един

празен звук! Без смисъл за моето сърце! Смърт, Лоте! Заровен в студената земя, тъй тясно! Тъй тъмно! Имах една приятелка, която бе всичко за мене през моята безпомощна младост; тя умря и аз последвах нейния труп и стоях пред гроба и гледах как спуснаха ковчег и въздетата скриптяха под него, как подир това се изсипа първата лопата и плахият ковчег отекна глухо и все по-глухо, додето найсетне бе покрит! Аз се хвърлих пред гроба, развълнуван, потресен, ужасен, с разкъсана душа, но не знаех какво става с мене — какво ще стане с мене! Да умра! Гроб! Аз не разбирам тия думи!

О, прости ми! Прости ми! Вчера — тогава трябваше да бъде сетният миг на моя живот. О ангеле! За първи път, за първи път, без капка съмнение, ме обжари до найскритите глъбини на душата ми блаженото чувство: тя ме обича! Тя ме обича! Още гори на устните ми светият огън, който бликаше из твоите устни; ново топло блаженство пълни сърцето ми. Прости ми! Прости ми!

Ах, аз знаех, че ти ме обичаш, знаех го от първите погледи, в които светеше душата ти, от първото ръкостискане и все пак, когато си отивах, когато виждах Алберт до тебе, отново падах отчаян в трескаво съмнение.

Спомняш ли си цветята, които ти ми изпрати, когато не можеше в онова злополучно общество ни дума да ми кажеш, ни ръка да ми подадеш? О, аз цяла нощ стоях пред тях на колене и те ми запечатиха любовта ти. Но, ах, тия впечатления изчезнаха, както бавно изчезва от душата на вярващия чувството за милостта на неговия бог, която милост му е била поднесена, с всичката небесна щедрост, чрез видими свещени знакове.

Всичко това е преходно, ала никаква вечност не ще угаси огнения живот, който пих вчера от твоите устни, който усещам в себе си! Тя ме обича! Тия ръце я прегръщаха, тия устни са трептели до нейните, тая уста е шептяла до нейната! Тя е моя! Ти си моя! Да, Лоте, навеки!

И какво от туй, че Алберт е твой мъж? Мъж! Това е за тоя свят — и за тоя свят е грях, дето те обичам, дето бих

искал да те изтръгна от неговите ръце и взема в моите! Грях? Добре; и аз се наказвам за това: аз го вкусих, в цялото му небесно блаженство, тоя грях, аз всмуках в сърнето си жизнен балсам и сила. Ти си моя от тоя миг! Моя, о Лоте! Аз отивам напред! Отивам при моя отец, при твоя отец! Нему ще изплача мъката си и той ще ме утеши, додето дойдеш ти, и аз литна срещу тебе и те прегърна, и остана при тебе, пред лицето на безконечния, във вечна прегръдка.

Аз не сънувам, аз не бълнувам. Близко до гроба всичко ми става по-ясно. Ние ще пребъдем! Ние пак ще се видим! Ще видим твоята майка! Аз ще я видя, ще я намеря — ах! — и ще разкрия цялото си сърце пред нея! Твоята майка, твоя същи образ!“

Към единадесет Вертер попита своя прислужник дали Алберт се е върнал. Прислужникът отвърна, че да: той видял като отвеждали коня му. Тогава неговият господар му даде една открита записка със съдържание:

„Бихте ли ми дали вашите пищови за едно пътуване, което мисля да предприема? Бъдете честити!“

Милата жена бе спала съвсем малко през последната нощ; това, от което тя се боеше, бе решено — решено по един начин, който тя не можеше дори да подозре. Нейната иначе тъй спокойна и чиста кръв бе в трескава възбуда: хиляди различни усещания разкъсваха хубавото сърце. Огънят от Вертеровите прегръдки ли бе това, което тя чувствуваше в гърдите си? Или то бе възмущение от неговата дързост? Или пък недоволство от сравнението на нейното сегашно положение с ония дни на съвсем непринудена, свободна невинност и безгрижна вяра в себе си? Как да посрещне мъжа си? Как да му признае една случка, която тя би могла тъй добре да признае и която все пак не смееше да признае? Те бяха толкова дълго мълчали един пред друг — трябваше ли да бъде тя първата, която ще поиска да прекъсне

мълчанието и тъкмо в най-несгодното време да направи пред съпруга си едно тъй неочаквано разкритие? Тя се боеше, че вече самото известие за Вертеровото посещение ще му направи неприятно впечатление, а пък сега и тая неочаквана катастрофа? Можеше ли тя да се надява, че мъжът ѝ ще я види в истинската ѝ светлина, ще я приеме съвсем без предубеждение? И можеше ли тя да желае да чете той в душата ѝ? И можеше ли пък да вземе да се преструва пред мъжа, пред когото бе стояла винаги открита и чиста като кристална чаша и от когото никога не бе крила, нито би могла да крие никое свое чувство? Едното и другото ѝ създаваше грижа и я докарваше в смут; и мислите ѝ постоянно се връщаха към Вертер, който бе загубен за нея, от когото тя не можеше да се откъсне, когото — уви! — трябваше да изостави сам на себе си и комуто, като загубеше нея, не оставаше нищо друго в света.

Колко много ѝ тежеше сега, без дори в тоя миг тя да съзнава добре, мълчанието, което се беше установило между тях! Тъй умни, тъй добри хора започнаха да мълчат помежду си поради известни тайни различия, всеки мислеше за своята правота и неправотата на другия и обстоятелствата се тъй заплетоха и изостриха, че стана невъзможно да се развърже възелът тъкмо в решителния миг, от който зависеше всичко. Ако малко по-рано бе ги отново сближила някоя сърдечна случка, ако любовта и отстъпчивостта помежду им се биха отново оживили и отворили сърцата им, може би нашият приятел все още можеше да се спаси.

Към всичко това се присъедини и още едно особено обстоятелство. Вертер никога не бе крил, както знаем от писмата му, че копнее да напусне тоя свят. Алберт го бе често оборвал; за това бе ставало понякога дума и между Лоте и мъжа ѝ. Алберт, който и без туй чувствуваше едно решително отвращение към подобно действие, твърде често и с една раздражителност, която иначе не бе по характера му, бе давал да се разбере, че има причини да се съмнява твърде много в сериозността на подобно намерение; той си бе позволил дори някои шеги с това и бе казал пред Лоте, че не вярва на Вертеровите думи. Това от една страна я успокояваше, когато в мислите ѝ се рисуваше печалната картина; от друга страна обаче и то ѝ пречеше да каже на мъжа си опасенията, които я измъчваха в него време.

Алберт се върна и Лоте го посрещна с някаква смутена бързина; той не бе весел, работата му не бе свършена, намерил бе в лицето на съседния управител един упорит и тесногръд човек. Бе го отегчил също и лошият път.

Той запита не се ли е случило нещо и тя побърза да му отвърне, че Вертер е идвал вчера вечер. Попита не са ли дошли писма и получи отговор, че в стаята му чакат едно писмо и няколко пакета. Той отиде там и Лоте остана сама. Присъствието, на мъжа, когото тя обичаше и почиташе, направи ново впечатление в сърцето ѝ. Мисълта за неговото благородство, за неговата обич и добрината му доста успокои душата ѝ; тя почувствува едно скрито влечение да отиде след него, взе работата си и отиде в стаята му, както често бе свикнала да прави. Намери го зает с разтварянето на пакетите и четене. Някои, изглежда, не съдържаха твърде приятни известия. Тя му отправи няколко въпроса, на които той отговори късо и застана пред пулта да пише.

Стояха така около час един до друг и в душата на Лоте ставаше все по-тъмно. Тя чувствуваше колко трудно ще ѝ бъде да открие на своя мъж, дори ако той би бил в най-добро настроение, това, което бе на сърцето ѝ; тя изпадна в тъга, която я толкова повече потискаше, колкото повече тя се мъчеше да я скрива и да преглъща сълзите си.

Появата на Вертеровото момче я хвърли в най-голямо смущение; то предаде записката на Алберт, който се обърна спокойно към жена си и рече: Дай му пищовите! Предай му, че му пожелавам добър път, каза той на момчето. Това падна като гръм върху нея, тя се поколеба, ставайки, тя не знаеше какво става с нея. Бавно отиде до стената, разтреперана откачи оръжието, бършеше праха му и не се решаваше да го даде, и още дълго би се бавила, ако Алберт не бе я подканил с един въпросителен поглед. Тя даде нещастното оръжие на момчето, без да може да каже ни думица, и когато то напусна къщата, събра работата си и отиде в своята стая, в състояние на неизразима неизвестност. Нейното сърце ѝ предсказваше всякакви ужаси. За миг тя бе готова да се хвърли в краката на мъжа си, да му открие всичко, случката от снощи, своята вина и своите предчувствия; после виждаше, че това не ще доведе до нищо, че най-малко би могла да се надява да предума мъжа си за едно отиване у Вертер. Наредиха трапезата и една приятелка, която бе дошла само да пита за нещо и искаше веднага да

си отива — и остана, направи поносим разговора през време на вечерята; насилваха се, приказваха, разказваха, забравяха се.

Момчето се върна с пищовите при Вертер, който ги взе от него очарован, като чу, че Лоте му ги е предала. Той поръча да му донесат хляб и вино, прати момчето да вечеря и седна да пише.

„Те са минали през твоите ръце, ти си изтрила праха от тях; аз ги целувам хиляди пъти, защото ти си ги пипала: и ти, небесен дух, подпомагаш моето решение, ти, Лоте, ми подаваш оръжието, ти, от чиито ръце желях да получа смъртта, и ах! — получавам я сега. О, аз разпитах моето момче. Ти си треперела, когато си му ги подавала, ти не си казала ни сбогом! Уви! Уви! Никакво сбогом! Да не би, да си затворила сърцето си за мене заради оня миг, който ме прикова навеки към тебе? Лоте, никакви векове не могат изличи впечатлението! И аз чувствавам, че ти не можеш да мразиш тогава, който тъй гори за тебе.“

След вечерята той поръча на момчето да свърже всички неща за път, скъса много книжа, излезе и уреди някои дребни дългове. Върна се пак в къщи, излезе пак, без да се бои от дъжда, през портите в графската градина, кръстоса далеко местността и се върна с настъпването на вечерта, и пак почна да пише.

„Вилхелме, аз видях за сетен път полето и гората, и небето. Сбогом и на тебе! Мила майко, прости ми! Утеши я, Вилхелме! Бог да ви благослови! Всичките ми дела са в ред. Сбогом! Ще се видим отново и по-радостни.“

„Зле ти се отплатих, Алберте, но ти ще ми простиш. Аз наруших мира в твоя дом, внесох недоверие помежду ви. Сбогом! Аз ще туря край на това. О! Дано моята смърт ви направи щастливи! Алберте! Алберте! Направи този ангел щастлив! И нека божията благодат бъде над тебе!“

Той още дълго се рови вечерта в своите книжа, скъса много и ги хвърли в печката, запечата няколко писма с адрес до Вилхелм. Те съдържаха малки късове откъслечни мисли, от които видях доста много; и след като поръча към десет часа да му подкладят огъня и да му донесат едно шише вино, той изпрати прислужника, чиято стая, както и спалните на стопаните, бе далеко отзад на къщата, да спи; прислужникът си легна с дрехи, за да бъде готов рано сутринта; защото господарят му беше казал, че пощенските коне ще дойдат преди шест пред къщата.

„След единадесет

Всичко наоколо ми е тъй тихо и тъй спокойна е душата ми. Благодаря ти, господи, който даряваш сетните ми минути с тая топлина, с тая сила.

Заставам на прозореца, моя скъпа! И гледам, и виждам още през бурните облаци, които бягат, отделни звезди от вечното небе! Не, вие не ще паднете! Вечният бог ви носи на сърцето си, носи и мене. Виждам челната звезда на Голямата кола, на най-хубавото сред всички съзвездия. Когато нощем си идех от тебе, щом излезех от вашата вратня и тя блясваше пред мене. В какво опиянение съм я гледал често! С вдигнати ръце съм я сочил често като знак, като свещена, личба на моето тогавашно блаженство! И още — о, Лоте! — кое не ми спомня за тебе! Не ме ли обгръщаш ти отвред! И не събирах ли аз, като някое дете, без насита всякакви дреболии, до които се бе докоснала ти, о светице!

Мил силует! Аз го завещавам пак на тебе, Лоте, и те моля да го почиташ. Хиляди, хиляди целувки съм запечатал върху него, хиляди поздравии съм му отдал, когато излизах или се връщах в къщи.

Помолих с една записка твоя баща да вземе трупа ми под своя защита. В гробищата има две липи, отзад в ъгъла към полето; там искам да почивам. Той може, той ще

направи това за своя приятел. Помоли го и ти! Не бих искал от набожните християни да полагат своите тела до един клет нещастник. Ах, аз бих желал да ме погребехте край пътя или в самотната долина, та свещеникът и левитът да минават с благословия край побития камък, а самарянинът да пролее по една сълза.

Виж, Лоте! Аз не треперя, като хващам студената, страшната чаша, от която ще пия омаята на смъртта! Ти ми я подаде и аз не се боя от нея! Всичко! Всичко! С това се изпълниха всички желания и надежди на моя живот! Тъй хладнокръвен, тъй твърд да хлопам на железните порти на смъртта!

Че ми бе отредено щастieto да умра за тебе! Лоте, за тебе да се отдам! Бих умрял смело, бих умрял с радост да можех само да ти възвърна спокойствието, радостта на твоя живот. Но ах! Само на малцина благородни бе дадено да пролеят кръвта си за своите и чрез смъртта си да доставят на своите приятели нов, стократен живот!

Искам да бъда погребан в тия дрехи, Лоте; ти си ги докосвала, осветила; аз помолих и баща ти за това. Моята душа ще витай над ковчега. Нека не претърсват джебовете ми. Тая бледочервена панделка, която бе на гърдите ти, когато те намерих за пръв път между твоите деца — о, целуни ги и им разкажи съдбата на техния злочест приятел! Милите! Сякаш и сега скачат около мене! Ах, как се привързах аз към тебе! Как още от първия миг не можах да те оставя! Тая панделка да се зарови с мене. Ти ми я подари на рождения ми ден! Как поглъщах аз всичко това! Ах! Аз не мислех, че този път ще ме изведе тука! Бъди спокойна, моля те, бъди спокойна!

Те са пълни. Бие дванадесет! Тъй да бъде! Лоте! Лоте, сбогом! Сбогом!“

Един съсед видял блясъка на барута и чул, като се гръмнало. Но понеже всичко останало тихо, той не обърна повече внимание на това.

Сутринта в шест прислужникът влиза със свещта. Той намира господаря си на земята, вижда пищови и кръв. Извиква, хваща го; никакъв отговор, той само хъркал още. Прислужникът тича за лекари, за Алберт. Лоте чува звънеца, един трепет обзема цялото ѝ тяло. Събужда мъжа си, стават; прислужникът известява с рев и хълцане за станалото, Лоте пада без сили пред Алберт.

Когато лекарят дойде при нещастника, намери го на земята без надежда за спасение; пулсът биеше, всичките му членове бяха сковани. Застрелял се бе в главата над дясното око; мозък бе излязъл навън. Разрязаха му и една артерия на мишцата; кръвта течеше, той все още дишаше.

По кръвта върху облегалката на стола можеше да се заключи, че той е извършил деянието седнал пред писалището; сетне е паднал долу и се е търкалял в гърчове около стола. Той лежеше срещу прозореца без сили, обърнат на гръб. Беше в пълно облекло, с ботуши, в син фрак и жълта жилетка.

Къщата, съседите, градът бяха в тревога. Влезе Алберт. Вертер бяха поставили на леглото с превързано чело; ликът му бе вече като на мъртвец, ни един от членовете му не се побутваше. Само белите му дробове хъркаха още страхотно, ту слабо, ту по-силно; очакваха края му.

От виното бе изпил само една чаша. „Емилия Галоти“ лежеше разтворена на пулта.

За Албертовата покруса, за плача на Лоте да не говоря!

Старият управител, комуто бяха известили, се втурна в стаята; той целуна умирация, като ронеше горещи сълзи. По-големите му момчета дойдоха малко след него пешком; те паднаха до леглото с израз на необузdana мъка, целуваха ръцете и устата на Вертер и най-голямото, което той винаги най-много бе обичал, се прилепи до устните му и едва когато той издъхна, момчето бе откъснато насила от него. Той умря в дванадесет на обед. Присъствието на управителя и неговите разпоредби не допуснаха навалица. През нощта, към единадесет часа, той заповяда да го погребат на мястото, което Вертер си беше избрал. Старецът и синовете му вървяха след мъртвеца. Алберт не можеше. Страхуваха се за живота на Лоте. Работници го носеха. Свещеник не го придружи.

Издание:

Йохан Волфганг Гьоте. Странанията на младия Вертер

Издателство „Народна култура“, София, 1956

Немска. Четвърто издание

Редактор: Димитър Добрев

Художник: Величко Койчев

Худ. редактор: Васил Йончев

Техн. редактор: Елисавета Владова

Коректор: Йорданка Киркова

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.